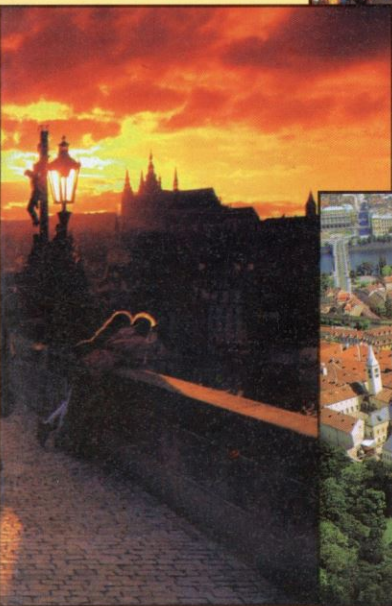

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2000

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 9 (402)
septembrie 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Unul dintre simbolurile orașului de pe Vltava îl constituie Castelul Hradčany, în interiorul căruia se înalță semeață catedrala Sf. Vitus, a cărei piatră de temelie a fost pusă de împăratul Carol IV. Pe culoarele palatului imperial au răsunat și pașii lui Mihai Viteazul, venit să ceară înalțul sprijin pentru a relua stăpânirea asupra celor trei țări române

2 O creație a grecilor a fost portul Tomis, de la Marea Neagră. Colonia întemeiată acolo a trecut apoi în stăpânirea romanilor, din vremea cărora ne-a rămas și un tezaur de aur, datat în sec. II e.n., din care prezentăm această frumoasă piesă

3 Încă una și sunt gata!, cuvinte atribuite suveranului elenist Pyrrhus, renumit pentru victoriile sale extrem de costisitoare. Avea o mare admirație pentru civilizația greacă, ilustrată în imaginea noastră de acest splendid vas

4 Henriette Marie de France (1609-1669), fiica regelui Henric IV și a Mariei de Medicis, s-a căsătorit în 1625, la Londra, cu regele Carol I. Catolică ferventă, a fost acuzată că l-a incitat pe suveranul englez contra protestanților. În 1643, înaintea izbucnirii războiului civil, a plecat în Olanda, pentru a strânge trupe. În 1644 a fost silită să se refugieze în Franța. După executarea lui Carol I, s-a retras la mănăstirea pe care o întemeiasse la Chaillot. Pictorul flamand Van Dyck a surprins-o în acest tablou alături de Sir Jeffrey Hudson, piticul ei, un personaj foarte la modă la Curte

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lănos

Director economic:
Doină Pascu

Corectura:
Georgeta Apreoteșei,
Mădălina Geambașu

Secretariat:
Floarea Dragne,
Tudora Petre

Difuzare:
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1. Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711. Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

septembrie

2000

4 Când devii istoric

V. PÂRVAN

5 Ultima zi de pace,
întâia zi de neutralitate
Primul ministru Armand
Călinescu ține piept
ministrului Germaniei
Fabricius

B. CĂLINESCU

8 Vremuri de bejenie
Jurnalul lui René de Weck
despre refugiații polonezi
și belgieni în România

V. GRECU,
C. CHINEZU

13 Șah la Transilvania

Arhivele ruse despre
planurile din anii 1942-
1944

V. ȘANDRU

17 Cine se scoală
prea de dimineată...
*Proiectele Budapestei
pentru Conferința de
pace din 1947*

M. CHIRIȚOIU

21 Povești
la gura închisorii
*Cum l-am cunoscut pe
amiralul Sablin*

N. BALOTĂ

26 Jarul de sub spuză

*Starea de spirit a satului
românesc în anul 1948*

C. MORARU

30 Soborul istoricilor

*Al XIX-lea Congres
 internațional de științe
 istorice, Oslo, 6-13
 august*

D. MATEI

1001-2000

33 Baroc și revoluție
*Secolul XVII, al absolu-
tismului*

V. IONESCU

39 Poticnirile torței olimpice

*Boicoturi și înfruntări la
Olimpiade în anii răz-
boiului rece*

B. IOVESCU

43 Spioni în uniformă

*Amintirile lui Radu Dinu-
lescu*

C. TRONCOTĂ

47 Un senator
antebelic în fața
Senatului de azi

Dr. Alexandru Șafran

M. RADNEV

51 Toamna și
primăvara unui destin:
bancherii Chrissoveloni

Ș. PETRE KIRSON

55 Un altfel de București

D. FALCAN

ENIGME ALE ISTORIEI

58 Țareviciul din Bagdad

F. DOLGHIN

63 Răzvrătitul cel pribeag

Postelnicul Cozma Șarpe
M. LUTIC

69 Război și dragoste Iubirile lui Napoleon

C. OLTEANU

73 Umbra lui Mihai Viteazul la Hradčany

R.R. FLORESCU

76 Pierdut documente secrete. Aștept provincia

Arhiva Mitrohin despre eșecul visului sovietic

D. MATEI

81 Genealogia unei expresii celebre

Victorie ă la Pyrrhus

M. CONRAD

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

67 Nepotul, nu unchiul

I. LUCEAC

72 Marna din Maramureș

85 Falsetele unui imn

EVENIMENT

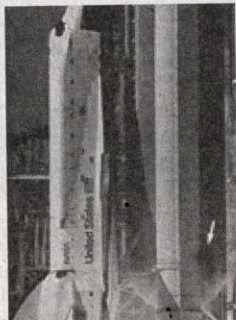
87 Sighet, iulie 2000

D. BALAN

RUBRICI

86 Două secole în câteva rânduri

V. PUȘCAȘ

89 Zig-zag prin secolul XX

93 Pentru biblioteca dumneavoastră

12; 94; 95

Blitz... concurs; Rebus; Dialog

CÂND TE POTI NUMI ISTORIC

Calitatea de istoric e iarăși cu toate acestea mult mai greu de căpătat. Nu pentru că cineva a scos o carte de istorie e istoric. Se întreabă cineva – acel ce știe, firește, să se întrebe alte lucruri: dacă i se zice istoric, care-i e înțelegerea faptelor pe baza cărora a scris, cum face critica documentelor și care-i e informația, calitativă și cantitativă, care-i sunt judecățile noi, cum înțelege el să facă istorie, care-i, în sfârșit, concepția lui istorică nouă; iată întrebări la care numai dacă se poate răspunde prin ceva pozitiv cu privire la cel ce vrea să dobândească titlul de istoric, i se poate până la un punct acorda. Păuina de a înțelege cu inimă iubitoare și cuget curat trecutul, așa ca, identificându-te o clipă cu cei ce s-au dus, să le afli simțirile și gândurile și să ni-i redai nouă, reînviați în ființa ta vie de nemuritor-istoric, ne va face pe toți ca, înclinându-ne capetele cu cucernicie, să-ți credem spusele și să-ți dăm numele pe care, de când e lumea, nu l-au căpătat mai mulți decât să poată forma o centurie, o sfântă centurie de bărbați învățați și adânci cunoscători ai vremilor lor și a celor trecute, numele de care nu trebuie să se atingă cineva cu ușurință, acela de istoric.

Iar atunci când, după studiul vieții pornești, cu materialul istoric ca sprijin, în căutarea legilor și rostului ei, în afara cauzelor prime, cauzelor eficiente ale

VASILE PÂRVAN

zbuciumărilor neamului omenesc, zbuciumări care formează obiectul științei istoriei; atunci când, lăsând în urmă materia oarecum brută a documentelor și faptelor, mergi în cercetarea nedezbătutelor probleme ale înțelepciunii ce trebuie să iasă din studiul întâmplărilor omenesti; când, sărind peste barierele de neam, rasă ori de altă despărțire ce te încătușează în generalizarea judecății și în căutarea rațiunilor intime, ajungi să întrevezi măcar cum din experiența celor trecute se poate căpăta pentru viitor mai multă dreptate, lumină, frăție și adevăr; și când, într-o dumnezeiască inspirație, ai reușit să încheși în forme

concrete, să scrii ceea ce din cercetarea istoriei omenirii ai găsit vrednic de a fi socotit că înțelepciune și, tu însuși înțelept, ai reușit a lămuri rostul omenirii și al mersului ei; plecând fruntea înaintea înțelepciunii tale, te vom recunoaște de înțelept în istoria celor ce au fost și ce sunt și numele de filosof atât de batjocorit, înconjurat de o strălucitoare aureolă supraomenească, va reintra în cinstea din care răutatea și neînțelepciunea celor ce s-au împodobit cu dânsul, pe nedrept, l-au coborât.

(*Adunătorii de izvoare, istorici și filosofi*, text reprodus din volumul *Scrieri*, apărut la Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981).

FABRICIUS INSISTĂ,

Inedit • Inedit • Inedit • Inedit • Inedit • Inedit

ARMAND CĂLINESCU REZISTĂ

Între actele rămase de la tatăl meu, am găsit și un document scris de mână, pe mai multe pagini, intitulat Întrevederea cu Fabricius la Președinția Consiliului. Este o minută a ultimei întâlniri pe care a avut-o Armand Călinescu, în calitatea sa de prim-ministru al României, cu ministrul Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, la 31 august 1939. La scurt timp, Armand Călinescu cădea victimă atentatului comis de un grup de legionari, în ziua de 21 septembrie.

Întrevederea avea loc într-un context internațional exploziv, 31 august 1939 a fost ultima zi de pace pe continentul european. A doua zi, în zori, trupele celui de-al III-lea Reich invadau Polonia, act ce a marcat declanșarea celui de-al doilea război mondial. Vălvătaia s-a aprins pe teritoriul unei țări vecine și prietene, pe care însă România nu o putea ajuta în mod direct. Supusă ea însăși

presiunilor Axei, România încercase să potolească apetitul agresiv al statelor revizioniste, în primul rând al celui de-al III-lea Reich, prin concesii de natură economică.

Până în ultima clipă guvernul român fusese confruntat cu cererile amenințătoare ale Berlinului, care a făcut numeroase demersuri pentru a-și asigura „neutralitatea binevoitoare” a României și a obține din partea Bucureștilor angajamentul că nu va sista livrările de petrol. Ministrul german W. Fabricius îi vizitase atât pe Gafencu, ministrul de Externe român, cât și pe premierul Armand Călinescu, cărora încercase să le impună punctul de vedere german. El insistase în repetate rânduri și pentru a determina guvernul român să interzică tranzitul de armament franco-englez spre Polonia.

Încredințez acum tiparului acest document.

Barbu CĂLINESCU

Ministrul Germaniei îmi spune că, întors din concediu, a găsit o atmosferă foarte bună la București și dorința de a se menține neutralitatea. Firește crede încă în puțința de a se înlătura războiul, deoarece se continuă negociațiunile. Semnalează însă unele articole din presa străină în care se vorbește despre noi angajamente ce ar fi luat România față de Polonia și Turcia și adaugă că asemenea știri sunt de natură să tulbure atmosfera.

– Observ că nu am nevoie să arăt lipsa de seriozitate a acestor articole și că de altfel nu obișnuiesc să dau desmințiri pentru a încinge polemici cu presa străină și a fi astfel în protecție de toate manevrele ziariștilor. Îl previn că se poate aștepta și în viitor la asemenea intrigi de presă.

– Ministrul german nu insistă și repetă că e mulțumit de relațiile actuale și că ar dori să se continue în același fel și îndeosebi să se poată executa convenția economică [aluzie la tratatul din 23 martie 1939].

– Îi răspund că politica României a fost și este foarte simplă. Relațiile noastre cu Germania sunt comandate de interesele economice complete.

– Este o situație pe care nu am avut a o crea noi, ci a rezultat din situația țărilor respective.

Aceeași a fost problema și în trecut, înainte de războiul mondial. De aceea, noi am încheiat cunoscutul tratat [din 23 martie 1939], în care se găsesc satisfăcute interesele ambelor țări. Am spus-o în discursuri publice și am arătat că astfel fiind noi vom executa cu loialitate angajamentele.

Bineînțeles, întrucât va fi reciprocitate și întrucât și

Germania va livra comenzile noastre punctual. Și observ că până acum noi le-am dat petrol chiar peste cotă, iar dânsii au oprit unele transporturi de armament.

– Ministrul recunoaște că le-am dat satisfacție și mă

Hitler și Göring erau preocupați că România nu arăta suficientă prietenie Sovietelor

înștiințează că s-a făcut o greșală a Germaniei și că transportul de armament va urma regulat.

– Continui spunând că dacă a putut cândva să observe o rezervă la noi în ce privește problemele politice, aceasta se datorea exclusiv Ungariei care manifestă zgomotos pretențiuni teritoriale asupra României și lasă să se înțeleagă că e susținută de Germania în această direcțiune.

– Ministrul Fabricius îmi răspunde imediat că Fühnerul nu a susținut niciodată aceste revendicări. De altfel Ungaria nu a arătat niciodată vreo linie de rectificare a graniței, ci a cerut tot întreg Ardealul. Or aceasta nu ar putea fi sprijinită de Germania care, încheind convenția economică cu noi, s-a gândit la economia României în hotarele ei actuale întregi. De asemenea, minoritatea germană trăiește mult mai bine sub români și ar fi nerațional ca să dorească a merge sub unguri.

– Îi răspund că în adevăr și Hitler a expus și Majestății Sale [în 24 noiembrie 1938] și d-lui Gafencu [la 19 aprilie 1939] acest punct de vedere, ba chiar a adăugat că deși a existat confraternitate de arme cu Ungaria în războiul mondial, din aceas-

ta nu ar rezulta vreo obligație morală pentru Germania, întrucât în realitate nu Ungaria a venit în ajutorul Germaniei, ci Germania a făcut războiul antrenată de unguri. Dar dacă este astfel, mă întreb pentru ce, când noi am propus [la 24 august 1939] un pact de neagresiune Ungariei, Berlinul nu a consiliat-o să accepte?

– Ministrul german se arată surprins de întrebare și spune că de altfel în timpul din urmă

Germania s-a abținut de a da consilii la Budapesta.

– Da, dar de data aceasta era și interesul Dv.!

– Cum aceasta?

– Foarte simplu. Dv. trebuia să înțeleagă în această acțiune diplomatică o manifestare vizibilă a dorinței noastre de a păstra o atitudine pacifică. Căci doar Ungaria cu care doream să încheiem un pact de neagresiune este așezată între țările noastre și face astfel imposibilă orice luptă între noi.

Ministrul Fabricius, cu un aer de surprindere plăcută, îmi mărturisese că nu au înțeles astfel.

– Regret că nu ați înțeles-o, doar imediat după ce s-a dat nota, dl. Bardossy [ministrul ungar la București] a fost chemat de dl. Steltzer [prim-consilier al Legației germane din România] și i s-a comunicat acest fapt.

– Este adevărat că dl. Steltzer a comunicat faptul la Berlin, dar n-a sesizat acest înțeles. Sunt bucuroși să-l aflui și voi telegrafia imediat la Berlin.

– Prin urmare iată un act în care Dv. trebuia să vedeți un gest amical. Dar voi sublinia îndată și un al doilea gest amical. Și dl. Göring și dl. Hitler au spus nu. Sau că ceea

ce îi preocupă îndeosebi este că noi nu manifestăm prietenie Sovietelor. Putem avea orice înțelegere cu Franța și Anglia. E firesc. Dar o înțelegere cu Rusia ar fi interpretată ca un act inamical față de Germania. Ei bine, noi, deci, am fi putut încheia oricând un pact de neagresiune cu Moscova și am fi avut tot interesul s-o facem, ne-am abținut tocmai pentru a vă fi agreabili. Or Dv. acum v-ați înțeles cu Sovietele [prin pactul din 23 august 1939]. Nu mai rămâne decât să le recunoașteți și zonă de influență spre România.

– Ministrul german recunoaște acest lucru și după ce explică schimbarea de atitudine a Moscovei care a devenit antisemită (?), îmi adaugă că nu știe încă precis nimic în ce privește pactul germano-rus, fiindcă Ribbentrop nu l-a informat, dar socotește imposibil ca să se fi dat Sovietelor vreo încurajare pentru două motive: mai întâi pentru că gurile Dunării – fluviul cel mai important pentru ei – nu pot fi lăsate altora decât Germaniei cu care au înțelegere economică, și apoi fiindcă în Basarabia este o puternică minoritate germană care este mulțumită în România.

– Fiindcă îmi vorbiți de germanii din Basarabia pot să vă dau o informație în treacăt. Dl. Hedrich [fruntaș al comunității germane din România] mi-a vorbit ieri despre unele doleanțe privitoare la școlile confesionale din acea regiune. I-am promis să examinez chestiunea și astăzi îl aștept să-i co-

munic că i-am dat întreaga satisfacție în această chestiune.

– Ministrul Fabricius îmi răspunde cu vioiciune că aceasta este un lucru admirabil și va comunica imediat la Berlin, fiind sigur că va produce o excelentă impresie.

Führerul nu a susținut revendicările Ungariei, pentru că Ungaria nu a cerut rectificarea graniței, ci întreaga Transilvanie

sie și va contribui la edificarea asupra intențiilor României. Apoi ministrul îmi spune cu aerul de a-mi da în treacăt o știre că ar fi vorba despre tranzitul prin România a unor bombe incendiare pentru Polonia. Îmi adaugă că ar face o bună impresie la Berlin dacă noi, sub motivul că ni se îngreunează traficul, oprim acest transport.

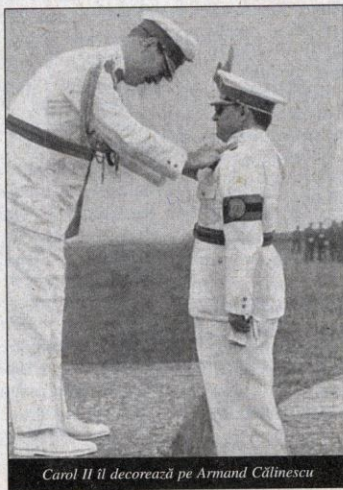
Îi răspund că dl. Gafencu mi-a comunicat deja această chestiune. Nu știu dacă faptul este real, nu am primit încă raportul, dar oricum ar fi, am examinat chestia din punct de vedere juridic și socotesc că e bine să-i spun de la început pentru a nu avea discuțiune la fiecare caz în parte, că după dreptul internațional transportul de armament nu poate fi refuzat de o țară neutră.

În timpul marelui război, noi am lăsat să treacă material militar spre Turcia și Bulgaria, precum și spre Serbia. De altfel a împiedica tranzitul nu mai este un act de neutralitate, ci este un act de parțialitate și înseamnă încercuirea unei țări. Dacă vor să împiedice aprovizionarea Poloniei, nu au decât să oprească transporturile în Mediterană.

Nu vă consiliesc să ridicăți această problemă fiindcă atunci, dacă și Franța, Anglia și Polonia ne-ar cere să nu vă livrăm petrol, care este un material de război, ce ar trebui să răspundem? Și adaug, situația ar fi mai grea, căci pe când la tranzitul de armament este numai o operație de transport, la petrol este mai mult, este o furnizare, deci, oarecum o participare.

Ministrul încearcă să invoce art. 16 al Pactului Societății Națiunilor și fără a insista spune că totuși dacă am putea găsi unele motive de a nu îngădui transportul ar fi mulțumit. Conversațiunea a alunecat apoi asupra situației generale.

Ministrul s-a despărțit de mine într-o atmosferă cordială. ■

Carol II îl decorează pe Armand Călinescu

POLITICA FAPTULUI ÎMPLINIT

În gara din Cernăuți, un tren cu refugiați polonezi

Sunt încântat să-l pot ajuta pe „Gafencu“, nota la 26 decembrie 1939 ministrul elvețian la București, René de Weck (Magazin istoric, nr. 8/2000).

Sentimentul său de satisfacție incununa o suită de acțiuni prin care îl sprijinise pe ministrul român de Externe să găsească o soluție pentru ca ex-președintele Republicii Polone, Ignacy Moscicki, să poată părăsi România și să se stabilească în Elveția, în ciuda dezacordului guvernului german.

La 6 septembrie 1939, după atacarea Poloniei de către trupele celui de al III-lea Reich, România și-a declarat neutralitatea, dar începând din 10 septembrie și-a deschis granița unui mare număr de refugiați poloni, civili și militari. Potrivit datelor statistice, România a primit aproximativ 100 000 de persoane, dintre care 60 000 de militari (Magazin istoric, nr. 10/1974, 4/1977, 9/1982).

Un caz aparte l-a constituit președintele Poloniei, Ignacy Moscicki. El a intrat în România în noaptea de 17/18 septembrie, împreună cu mareșalul Eduard Smigly-Rydz și membrii guvernului polonez, în baza unui acord încheiat cu guvernul român în ziua de 15 septembrie.

Pentru fostul președinte al Republicii Polone, Elveția reprezenta o a doua patrie.

În 1897, el venise la Fribourg, unde urmasese cursurile de chimie și fizică ale Universității din acest oraș. El și soția sa căpătaseră cetățenia elvețiană în 1908, cu condiția să achite cheltuielile necesare pentru construirea unei porți la biserica din localitatea Chandon. Întors în patrie, a fost o vreme profesor de chimie la Școala

Politehnică din Lvov, iar din 1926, până la ocuparea Poloniei de către trupele germane și sovietice, fusese președintele țării sale.

Prin eforturile guvernului român, îndeosebi ale ministrului de Externe, Grigore Gafencu, sprijinit și de ministrul René de Weck, în ciuda presiunilor și amenințărilor guvernului german, ex-președintele Moscicki a reușit să obțină intrarea în Elveția.

De altfel, prin strădania guvernului român, cea mai mare parte a refugiaților poloni a putut părăsi teritoriul românesc, luând calea Occidentului, continuând lupta în cadrul unor corpuri de voluntari care au acționat în Franța și Marea Britanie.

Alături de alte studii și documente cunoscute specialiștilor, consemnările cuprinse în Jurnalul lui René de Weck pot constitui o sursă inedită privind dimensiunea umană a poziției oficiale și neoficiale a românilor față de refugiații polonezi în perioada celui de al doilea război mondial. Prezentăm pasajele cele mai semnificative din însemnările sale privind România, care vor apare și în volum, la Editura Fundației Culturale Române. Precizăm că fragmentele pe care le reproducem au fost reunite sub un titlu care ne aparține, ca și completările cuprinse între paranteze drepte; întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Claudia CHINEZU

1939

13 septembrie. Refugiații din Polonia sosesc în valuri. Alaltăieri, au venit la mine doi ingineri elvețieni din cantonul Vaud, care se aflau în serviciul unei mari întreprinderi franceze, și un tânăr, montator la firma *Brown & Boveri*. Primii doi erau mult mai înclinați spre defectism decât cel de-al treilea. Acesta, constatând insuficiența pregătire militară a polonezilor, lipsa de armament (aviație, artilerie antiaeriană) și o anumită bănuială asupra incapacității conducătorilor, admira curajul soldaților și al populației civile. Din contră, cei doi elvețieni, aflați încă sub influența celor văzute și trăite și luați prin surprindere de rapiditatea fulgerătoare a atacului german, au proclamat pierdută cauza Poloniei.

Astăzi am conversat în delung cu o învățătoare elvețiancă, din Jura Bernois, care a străbătut în mașină Polonia în toate direcțiile, timp de 15 zile, împreună cu familia unui ministru polonez ai cărui copii erau elevii săi. Slabă, urâtă, cam îmbătrânită, ea este o mână de femeie capabilă de orice. Mi-a spus: „Sunt mulțumită de cele văzute. Îmi imaginam că războiul este ceva înspăimântător. Ei bine! Nu

este mare lucru. Se desfășoară foarte repede!” Mai multe bombardamente pe zi, raiduri nocturne, toate luminile stinse pe străzile pline de fugari sau de mormane de cadavre; câteva ore de odihnă, câteodată la adăpostul unei păduri; iată ce a însemnat existența ei timp de două săptămâni. Mai mult, ea lasă

destul de mult) linia pe care complicii săi germani ar fi vrut să se oprească. Într-una din zile, înțelegerea dintre bandiții de la Kremlin și cei de la Berchtesgaden ar putea să se strice. Dacă s-ar fi bătut în forță, nefericita Polonie, care a fost deja devastată de la un capăt la celălalt în mai puțin de patru săptămâni, ar fi

avut de îndurat noi suferințe, deoarece războiul se desfășoară chiar pe teritoriul ei. Dar poate că victoria finală a Aliaților va fi mai ușoară și mai rapidă. Nu m-am înșelat la 25 august, atunci când am prevăzut că pactul germano-rus [Pactul Ribbentrop-Molotov] înseamnă o a patra împărțire a Poloniei. Dar nu

Mareșalul Smigły-Rydz și generalul francez Gamelin

impresia că este foarte normal ceea ce i s-a întâmplat.

24 septembrie. Atâtea tragedii au avut loc de când nu am avut timp să mai scriu ceva în acest caiet. Invasia armatei roșii a fost mult mai rapidă decât cea a nemților. Trupele lui Stalin ocupă astăzi mai mult de o treime din teritoriul Republicii [Polone], lipsindu-l pe Hitler de puțurile de petrol la care jinduia. Guvernele de la Berlin și Moscova proclamau cu zel că acțiunile lor au fost concertate. Este puțin probabil că U.R.S.S.-ul nu a depășit (și

m-am gândit că acest partaj va fi atât de prompt îndeplinit.

Înfrângerea poloneză ar fi putut întârzia dacă toamna, care anul acesta a fost în mod excepțional uscată, nu ar fi favorizat marșul trupelor motorizate germane. Altfel, operațiunea lor ar fi fost întârziată, nu însă și evitată. Greșelile guvernărilor și ale șefilor militari au fost atât de grave, încât orice rezistență de durată era imposibilă.

Varșovia și alte câteva zone, pe care valul invadatorilor nu le-a putut ocupa încă, se apără cu un curaj

extraordinar. Dar ce mai poate face curajul soldaților abandonat și destinului lor pentru a compensa nepriceperea și lășitatea unui comandant șef?

Nu vreau să repet aici tot ce am spus în rapoartele trimise la Berna. Dar concluzia este de menționat: când Polonia reconstruită va avea un guvern național, prima lui datorie va fi să îi pună la zid pe Beck [fostul ministru de Externe] și pe Smigly-Rydz [comandantul suprem], dacă aceștia vor mai fi în viață.

Delegatul Comitetului Internațional al Crucii Roșii, [Robert] Brunel, a fost să-l vadă pe nuniul papal de la Varșovia, care s-a refugiat și el la București. „Poporul polonez, i-a spus prelatul, este admirabil, dar guvernării și clasa conducătoare s-au arătat nedemni de misiunea și de privilegiile lor...”

16 decembrie. Trăim într-o epocă ciudată, mai ales prin dezordinea și prin contradicțiile sale!

În 29 noiembrie, Constantin Argetoianu, președintele Senatului [român] a luat masa la mine. Am discutat politică. Îmi spunea: „Noi trebuie să dorim victoria Germaniei. Doar ea poate să ne apere de pericolul sovietic și de amenințarea bolșevismului”. Argetoianu răspundea celui care combătea ideea că prietenia pecetluită prin acordul germano-sovietic

reprezenta o garanție, ceea ce, de altfel, este destul de posibil. Apoi, a continuat: „Iată un exemplu: recent, rușii ne-au cerut să autorizăm trecerea pe teritoriul României a 12 ofițeri și 680 de soldați cehi căzuți prizonieri în mâinile lor. Acești oameni, care s-au angajat ca voluntari în armata poloneză, vor să se alăture trupelor națiunii lor, care se formează în Franța, pentru a combate armata Germaniei”.

S-a oprit aici cu istorisirea. După câteva zile am avut ocazia să-i spun aceasta lui Iovan Dučić, ambasadorul Iugoslaviei [la București].

– Știu, mi-a spus acesta. Știu că românii le dau chiar dreptul de trecere, cu condiția ca oamenii aceia să călătorească în grupuri mici, în haine civile și fără arme.

– Dar germanii nu spun nimic?

– Germanii sunt de acord.

– Cum asta?

– Păi așa. Acești „voluntari” cehi sunt bolșevici. Naziștii contează pe ei pentru a „infiltra” armata cehă în Franța.

– Dar francezii nu bănuiesc nimic?

– Francezii sunt de acord. Știu perfect la ce să se aștepte. Vor fi achitați pentru că au împușcat câțiva băieți răi. Ceilalți vor fi puși să construiască drumuri sau să sape tranșee sub supravegherea unor gardieni senegalezi, care îi vor înțepa cu baioneta în fund până când își vor reveni la sentimente mai bune.

Iată o istorie care pune în cauză ruși, români, cehi, germani și francezi.

Ne aflăm în a patra lună de război care a început la 1 septembrie 1939 și toată lumea este de acord!

Mișcătoare unanimitate!

26 decembrie. Ieri dimineață, în ziua de Crăciun, ambasadorul Poloniei [în România, contele Roger Raczyński] îmi trimite, în mare secret, pe unul din colaboratorii săi. Acesta mă anunță că guvernul român s-a decis, până la urmă, să autorizeze plecarea în Elveția a profesorului Moscicki, fost președinte al Republicii Polone.

De câteva săptămâni am aflat prin [Grigore] Gafencu că Germania se opunea din toate puterile acestei plecări. El mi-a cerut să îl ajut să înlăture obstacolul, sugerând că Moscicki, demisionat [din funcția de președinte al Poloniei la 30 septembrie 1939] și, mai mult, cetățean elvețian prin naturalizare, caută odihnă la Fribourg și nu se gândește să facă agitație politică. I-am cerut lui Motta [ministru de Externe elvețian] să mă lase să vorbesc cu ministrul Germaniei [la București, W. Fabricius]. A refuzat categoric să-mi recomande acest demers, sub pretextul că preferă să vorbească el însuși pe acest subiect cu reprezentantul Reich-ului la Berna. În ce mă privește, îl voi încuraja pe Gafencu să reziste la șantajul

Coloană de prizonieri polonezi defilând prin fața automobilului în care se afla Hitler

nemților. Până la urmă, l-am convins să mă lase pe mine să fac un demers. Am organizat o consultație medicală și cu avizul Facultății [de medicină?], l-am lăsat pe Moscicki să se strecoare.

Ieri seară, Gafencu m-a chemat la el să-mi spună că l-a anunțat de acest lucru pe Fabricius, care a fost neplăcut surprins. Mi-a cerut să acționez la Berna, pentru a face cunoscute opiniei publice rațiunile pentru care cabinetul de la București a adoptat o asemenea linie de conduită. Bineînțeles, am încuviințat. Oare telegrama mea trimisă lui Motta va avea efectul scontat? Îndrăznesc să sper, căci în fața faptului împlinit (și nu pe degeaba), nu am motiv să mă tem. Sunt încântat să-l pot ajuta pe Gafencu să uzeze de o stratagemă abilă în relația sa cu Fabricius, care nu se va mai lăuda la Berlin că deține puterea de a face orice.

P.S.

Nu am rezistat tentației de a pune în circuit și acest

Un grup de militari sovietici și germani se întrețin înalt la Brest-Litovsk

fragment de jurnal, deși poartă data de 6 februarie 1943 și se referă la alte realități istorice. El evidențiază însă faptul că în România, chiar și după schimbarea regimului politic și intrarea ei în război alături de Germania, opinia publică a rămas simpatizantă a aliaților occidentali, iar guvernul Antonescu „a închis ochii” în fața unor manifestări care nu erau pe placul aliatului german. Iată textul:

6 februarie. În România se găsesc vreo 40 de prizonieri de război francezi, care au evadat din Germania. Au sosit cu trenul, în grupuri mici sau individual. Mulți alții se aflau

în Polonia, în lagărele de concentrare. Au fost ajutați imediat ce au pus piciorul pe pământ românesc. Peste tot, țărani îi sărbătoreau și cinsteau pentru înfrângerea nemților. Proprietarii le ofereau adăpost și de lucru.

Legatia franceză a cerut guvernului [român] să-i protejeze, în spiritul convențiilor internaționale, contra acțiunilor Gestapo-ului. Truelle [ministru la București] a găsit la Ică [Mihai Antonescu] sprijinul cel mai binevoitor. Toți protejații săi au obținut permise de sejur și de refugiere.

Acum câteva zile, [Truelle] s-a dus la vice-președinte să-i înmâneze o scrisoare de mulțumire cu semnăturile tuturor soldaților. Ică s-a arătat foarte emoționat și, la rândul său, a elogiat măreția Franței. Evident, cu formația sa de avocat, încerca o adevărată plăcere să poată adăuga la dosar această piesă de dezvinovățire.

Eu însumi am avut aceeași ocazie să fac apel la generozitatea sa în favoarea unui evadat belgian. De fapt, nu era vorba de un prizonier de război. Acest Paul Dinoire a fost prins de germani la Bruxelles, fiind îmbrăcat într-o uniformă franceză, cu o brasardă și o zvastică. Apoi, a fost încredințat organizației Todt și trimis la Krasnodar, unde nu a rămas decât 10 zile, cazat cu alți 50 de ocași, într-o baracă infectă, fără apă și hrănit mai prost decât un câine. La 1 ianuarie a reușit să se urce într-un tren militar al nemților, unde se pare că nimeni nu a luat nici o măsură contra lui,

ceea ce dovedește că, din acea perioadă dezordinea a început să înflorească în armatele Reich-ului din Caucaz. Din tren în tren, omul nostru a reușit să ajungă în Transnistria, care era ocupată de trupele române. Un ofițer român, recunoscându-i uniforma (de la care el rupsesse brasarda și zvastica), l-a întrebat:

– Sunteți francez?

– Nu, belgian.

– A, este același lucru. Veniți aici.

Și românul l-a încredințat pe belgian unui bucătar de la vagonul restaurant, care avea să-l ascundă în bucătărie până la București.

Din punct de vedere juridic, poziția lui Dinoire este mai puțin favorabilă decât cea a evadaților francezi pentru că: 1. România a rupt relațiile diplomatice cu țara sa; 2. Convențiile referitoare la prizonierii de război nu se aplică deportaților civili, decât prin analogie.

Totuși, din momentul în care i-am vorbit de omul meu, Ică a dat imediat ordin să fie tratat asemeni francezilor lui Truelle. Este un punct bine marcat. ■

Selecție și traducere:
Viorel GRECU,
Claudia CHINEZU

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de *1 octombrie a.c.* răspunsul la această întrebare (cu mențiunea *Pentru concurs*) și puteți câștiga un abonament pe un an la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

Cine era „bătrânul Amiral“ din închisoarea de la Dej, din anii '60?

Răspunsurile corecte la *Blitz... concursul* din luna iulie 2000, dedicat celor 400 de numere ale revistei, sunt:

1. b
2. 26 mai 1940
3. „Marele singur stăpânitor“
4. b

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de elevul Darie Nemeș Bota, din Baia Mare.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2001.

CONEXIUNEA MOSCOVITĂ A PROBLEMEI TRANSILVANE

Documentele publicate în volumul Problema transilvană. Disputa teritorială ungaro-română și U.R.S.S. 1940-1946, apărut la Moscova, anul acesta, arată că, pe măsura evoluției situației militare pe front, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe a început să pregătească diverse soluții pentru înțelegerile postbelice. Dacă în numărul trecut al revistei am prezentat documentele referitoare la poziția Moscovei în anul 1940, ne vom opri acum la cele privind perioada 1942-1944. Au fost elaborate atunci mai multe studii privind istoricul disputei româno-ungare și s-au propus variante pentru rezolvarea acesteia, evident din punctul de vedere al Moscovei. La redactarea documentelor au colaborat diplomați și istorici sovietici, fiind consultate și persoane din rândul comuniștilor români aflați în U.R.S.S.

Trupe ungare în Târgu Mureș

VASILE ȘANDRU

Primul document asupra căruia ne oprim a fost redactat la 25 iunie 1942, în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S. (C.P.A.E.). Subiectul lui: *Planurile de refacere a „Ungariei istorice” în granițele dinaintea (primului) război mondial.* Terminologia folosită în acest material, ca și în celelalte asupra cărora ne vom opri, era, desigur, cea specifică unei instituții a statului comunist sovietic din anii '40. Astfel, se spunea că: „Imperialismul ungar, năzuind spre refacerea «Ungariei istorice», urmărește:

1. Asigurarea granițelor naturale și strategice prin

stabilirea unor granițe comune cu Polonia și Italia, pentru crearea unei bariere verticale în calea expansiunii germane spre sud-estul Europei și pentru formarea blocului polono-ungar împotriva U.R.S.S.

2. Slăbirea vecinilor săi Cehoslovacia, România și Iugoslavia, ca principalii adversari ai Ungariei.

3. Acapararea surselor importante de materii prime și prin aceasta reducerea dependenței sale economice de piața externă.”

Departamentul secret

Urmărind să își impună dominația sa în Bazinul Carpaților, Ungaria spera „ca

ulterior să-și continue expansiunea spre sud-estul Europei și spre Marea Adriatică”. Erau enumerate toate teritoriile ocupate de Ungaria, începând cu anul 1939, când obținuse Ucraina subcarpatică, prin dispariția Cehoslovaciei, cotoșită de Hitler. Referindu-se la dictatul de la Viena, autorii aduceau în discuție datele recensământurilor din 1910 și 1930, din Transilvania. Totodată, erau citate surse maghiare conform cărora în partea de sud a Transilvaniei, rămasă României, mai existau încă 750 000 de unguri.

„Toate partidele politice legale existente în Ungaria – se arată în document – sprijină planul de restabilire

a Ungariei în granițele dinainte de război și se pronunță pentru revizuirea completă a deciziilor teritoriale ale Tratatului de la Trianon. "Ca măsură organizatorică se menționa crearea la Cluj a Ligii revizioniste ungare, al cărei rol era „să conducă mișcarea irendentistă a maghiarilor din sudul Transilvaniei și care cere alipirea ei la Ungaria". Pentru coordonarea eforturilor ungarilor aflați în emigrație, „guvernul ungar a creat «Uniunea Mondială a Maghiarilor», în frunte cu baronul Perenyi Zsigmond, vicepreședinte al Camerei Superioare. Sarcina acestei Uniuni – să trezească permanent sentimentele naționale ale emigrației ungare, să mențină legătura cu organizațiile emigranților și să propage ideea mutării maselor emigrației maghiare în teritoriul «Ungariei istorice». Acestui țel îi este dedicat și un departament din M.A.E. ungar, care ține evidența tuturor ungarilor de peste graniță, conduce activitatea numeroasei agenții și urmărește ca emigrația să nu provoace dificultăți în politica externă, pentru realizarea planurilor creării «Ungariei istorice» în granițele de dinainte de [primul] război". Încă din 1929, se arată în continuare, „guvernul ungar a convocat «Congresul mondial al ungarilor», care a adoptat programul pe baza căruia s-au alcătuit planurile de refacere a «Ungariei

istorice», cu o populație de 30 milioane de oameni".

Ocupându-se de rapoartele germano-ungare, documentul sublinia că „Germania se gândește să creeze o Transilvanie independentă de România și Ungaria, sub protectorat german". Poate că autorii studiului nu știau acest lucru, dar ideea nu era nouă. În perioada interbelică, Germania mai lansase un proiect de confederare româno-ungară, în cadrul căruia Transilvania urma să capete un statut aparte (*Magazin istoric*, nr. 11/1999).

Ingrijorare la Budapesta

Peste câteva luni, în decembrie, a fost elaborat tot în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe un studiu amplu intitulat *Contradicțiile româno-ungare*. Ignorând multe realități istorice, documentul analiza „contradicțiile româno-ungare", considerate printre „contradicțiile deosebit de acute în Bazinul Dunărean". Erau criticate atât politica națională dusă de Ungaria, în perioada cât Transilvania s-a aflat în stăpânirea ei, cât și cea a statului român în Transilvania, după 1918. „După Trianon politica națională a burgheziei române amintește de metodele asupririi coloniale... În România postbelică au apărut noi forme de asuprire

națională îndreptate în principal împotriva minorității naționale ungare." Se afirma, de exemplu, că minoritatea ungară nu a putut avea în Parlamentul României decât 1-2 deputați. În realitate, Partidul Maghiar, întemeiat în 1922, a avut permanent între 6 și 26 membri în Parlament.

În același timp însă, se recunoștea că deși Ungaria se angajase la Viena să asigure românilor din partea de Transilvanie cedată drepturi egale cu cele ale populației ungare, angajamentul „nu a fost îndeplinit până acum și problema națională a dobândit o și mai mare acuitate după ocuparea de către Ungaria a Transilvaniei de Nord". Ungaria, se arăta în continuare, a adoptat o serie de legi antisemite, care „au înrăutățit în mod deosebit situația minorității naționale evreiești din Transilvania de Nord". Concluzia era că dictatul de la Viena „a împărțit în mod arbitrar Transilvania și prin aceasta a agravat și mai mult nu numai problema națională, ci și relațiile româno-ungare, în ansamblu". „Arbitrajul germano-italian" de la Viena nu a rezolvat disputa româno-ungară, pentru că soluția „nu a satisfăcut nici Ungaria, care pretindea întreaga Transilvanie, nici România, care a fost forțată să fie de acord temporar cu ruperea nordului Transilvaniei în favoarea Ungariei".

La 18 octombrie 1943, Departamentul european nr. 4 din C.P.A.E. a trimis Comisiei prezidate de K.E. Vorosilov, care pregătea materiale pentru viitoarele reglementări internaționale postbelice, un set de documente însoțite de comentarii. Setul de documente conținea textul „arbitrajului“ de la Viena, preluat de presa sovietică după biroul informativ german, la 1 septembrie 1940; „pretențiile teritoriale române față de Ungaria“; mesajele adresate de Dinu Brătianu și Iuliu Maniu lui Antonescu cu prilejul aderării României la pactul tripartit (germano-italo-japonez) și în martie 1943, în legătură cu pierderile grele suferite de armata română pe frontul de Răsărit.

Tonul comentariului era nedrept față de România, ignorându-se trecutul istoric românesc al Transilvaniei. „Burghezia română nu poate și nu vrea să se împace cu pierderea Transilvaniei, pe care a exploatat-o, fiind regiunea cea mai dezvoltată industrial din «România Mare» și în care în ultimii ani a fost îndreptată cea mai mare parte a investițiilor românești.“

Autorii comentariului subliniau faptul că Ungaria „nu mai vede un profit real de pe urma participării la războiul contra U.R.S.S. Afară de aceasta, ungurii sunt în mod deosebit îngrijorați de faptul că cererea influentului lider al opoziției Iuliu Maniu privind înapoierea Transilvaniei de Nord a găsit un sprijin extraordinar

de amplu în opinia publică românească“.

Să nu ne abținem

Pe măsură ce victoria Națiunilor Unite se contura tot mai clar, pregătirile privind armistițiul cu România se intensifică. La 12 noiembrie 1943 departamentul respectiv din C.P.A.E. a pregătit un material documentar despre România pentru comisia condusă de K.E. Vorosilov.

Evident, nu grija pentru adevărul istoric era principala preocupare a autorilor studiului. Revenirea Basarabiei la România era astfel caracterizată: „la începutul anului 1918, România, profitând de slăbiciunea militară a Rusiei Sovietice și obținând acordul imperia- liștilor anglo-francezi, a rupt

Fortificații la granița cu România

prin forță Basarabia de la R.S.F.S.R.“ Așa cum am văzut în numărul anterior, pentru Moscova problema Transilvaniei devenise strâns conexată cu cea a Basarabiei. România era considerată „un stat multinațional, în care minoritățile naționale reprezentau aproximativ jumătate din întreaga populație“. Erau trecute în revistă și ceea ce documentul numea pretențiile teritoriale ale „imperialismului românesc“ față de vecini. De la U.R.S.S. România ar fi vizat, pe lângă Basarabia și Bucovina de Nord, și Transnistria, cu orașele Odessa, Nikolaev și Tiraspol. Ca dovadă era invocată gazeta fascistă *Deutsche Ukraine Zeitung*, din luna mai 1942. Documentul cita și poziția „reprezentanților clarvăzători ai burgheziei române“ (Maniu, Dinu Brătianu ș.a.), care „își dau seama de înconsistența deplină și lipsa de realism a tuturor planurilor de cucerire. Ei consideră Nistrul graniță a pretențiilor românești asupra teritoriilor sovietice și cer ca ascuțitul revizionismului românesc să fie îndreptat împotriva Ungariei pentru reunirea întregii Transilvanii cu România“.

Judecând după documentele din acest volum, Moscova pare să se fi orientat, pe măsura apropiării frontului de granița cu România, spre un joc subtil de ținare în șah și a țării noastre și a Ungariei, urmând ca balanța să încline în

funcție de interesele concrete, de moment.

La 10 ianuarie 1944, I.M. Măiski, președintele Comisiei C.P.A.E. pentru compensarea daunelor provocate U.R.S.S. de către Germania și aliații ei, elaborează un document strict secret, înaintat lui V.M. Molotov. Discutându-se aranjamentele postbelice, pentru România se formulau următoarele propuneri: „între U.R.S.S., pe de o parte, și Finlanda și România, de cealaltă parte, trebuie să se încheie pacte de asistență mutuală pe termen lung, prin care să se pună la dispoziția U.R.S.S., pe teritoriile statelor menționate, numărul necesar de baze militare, aeriene și navale. Afară de aceasta, U.R.S.S. trebuie să aibă legături cu Finlanda și România prin sisteme de căi ferate și șosele importante din punct de vedere strategic și economic“.

„U.R.S.S. nu este interesată în crearea unei Ungarii puternice, ...politica U.R.S.S. față de Ungaria trebuie îndreptată spre menținerea statului ungar, dar să i se restrângă pe cât posibil teritoriul, urmând strict principiul etnografic.“ Drept urmare, „trebuie revizuit arbitrajul privind Transilvania în conformitate cu principiul național, dar cu o anumită înclinare în favoarea României, care, așa cum s-a menționat mai sus, trebuie să încheie un pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. și astfel va deveni un factor important al

apărării noastre în sud-est [de fapt: sud-vest - n.n.]“.

Problema graniței dintre România și Bulgaria „trebuie soluționată în conformitate cu interesele U.R.S.S.“. Cele două țări trebuie, de asemenea, să plătească reparații de război; Bulgaria însă „într-o măsură mai mică“.

În privința orânduirii de stat ce urma să se instaureze în țările inamice și în cele ocupate de inamic, documentul preciza: „U.R.S.S. este interesată ca orânduirea de stat a țărilor menționate să se bazeze după război pe principiile democrației largi, în spiritul ideilor frontului popular. În Germania, Italia, Japonia, Ungaria, România, Finlanda, Bulgaria, Polonia, Iugoslavia, Grecia, Albania trebuia ca, „pentru crearea unor regimuri autentic democratice, să se recurgă la diferite măsuri de influențare din afară, respectiv în primul rând din partea U.R.S.S., S.U.A. și Angliei. Nu trebuie să ne abținem de la «amestecul în treburile interne» ale altor națiuni, deoarece democrația în orânduirea de stat este una din garanțiile esențiale ale unei păci durabile“. Concluzia era: „colaborarea între U.R.S.S., S.U.A. și Anglia va fi posibilă, deși nu va fi întotdeauna ușoară“.

Cum s-a realizat acest proces în țările din Europa Centrală și de Est, cititorii revistei *Magazin istoric* știu deja (nr. 7/1997; 3-5, 9, 10/1999; 4, 5/2000). ■

(Va urma)

Conferința de pace de la sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale a fost atent pregătită la Budapesta. O dovedesc și documentele descoperite de regretatul nostru colaborator Mircea Chiritoiu cu puțină vreme înainte de dispariția sa. Sunt documente disparate. Spera să găsească și altele, care să îl ajute să obțină o imagine mai încheată. Nu a mai apucat să o facă. Nu a mai avut nici cum să își revadă textul înainte de a pleca la tipar.

Îl publicăm totuși în această formă pentru că sunt documente necunoscute, care aduc un plus de informație istorică într-o problemă încă fierbinte. Toate proiectele menționate țin de o anumită fază a raporturilor româno-ungare, care sperăm cu toții să fie una depășită astăzi, când ne îndreptăm spre integrarea europeană.

Amiralul Horthy, primit de Hitler

BUDAPESTA PREGĂTEȘTE CONFERINȚA DE PACE

MIRCEA CHIRITOIU

Între documentele și sintezele elaborate de Secția II a Statului Major General român (în fapt, serviciul de informații și contra-informații al armatei române) se află și un număr de piese în limba maghiară, însoțite de traduceri în limba română. Nimic nu indică cum au ajuns ele acolo.

Într-unul dintre dosare există o notă explicativă, în care se spune că încă de la începutul participării Ungariei alături de Germania la cel de al doilea război mondial, în cadrul Ministerului de Externe de la Budapesta a fost creat un compartiment special numit Biroul Păcii. Personalul acestuia avea sarcina să elaboreze documente care să susțină poziția Ungariei la sfârșitul războiului. Totodată, încă din 1941 un grup de politicieni unguri s-au strâns în jurul baronului Vecsey Josef. Scopul lor era să găsească cele mai bune soluții pentru a rezolva definitiv disputa cu România în privința Transilvaniei. Toate materialele

elaborate de acest din urmă grup erau nesemnate și circulau în cel mai strict secret.

Avantaje soluției franceze

Proiectul inițiat de grupul din jurul baronului Vecsey a avansat o soluție „radicală”: colonizarea românilor din Transilvania în teritoriile depopulate din sudul Franței. Cu sprijinul Ministerului de Externe ungar, proiectul a fost prezentat autorităților de la Vichy. Acestea și-au dat acordul de principiu, cu condiția obținerii și a aprobării lui Hitler. Führerul a refuzat însă, se pare de teama reacției lui Antonescu, de a cărui colaborare avea nevoie în condițiile evoluției situației de pe frontul de Răsărit.

Documentele propriu-zise sunt în număr de patru. Trei – date noiembrie și decembrie 1941, respectiv septembrie 1942

– provin de la grupul Vecsey. Al patrulea este un raport al atașatului militar ungar la București, nedatat. Nu rezultă dacă între ele a existat vreo legătură. Cert este că soluția propusă era aceeași.

Atașatul militar ungar avea chiar o viziune mai amplă asupra problemei. El arăta că normal ar fi fost ca Reichul german, în contextul creării noii ordini în Europa, să se preocupe și de reorganizarea sistemului politic din centrul și sud-estul Europei. Existau aici două probleme majore. Prima era cea pan-slavă. „Prin simpla lor existență teritorială, slavii Europei Centrale (cehi, slovaci și ruteni), respectiv cei din sud (sârbi și sloveni), vor periclita mereu pacea central-europeană, la care se adaugă eternul deziderat de a se uni cu conglomeratul rus. Acesta a reprezentat unul dintre motivele generatoare ale celui dintâi război mondial, respectiv al celui în curs.” Atașatul militar adăuga că atâta vreme cât popoarele slave vor rămâne în aceleași zone, „anumite state nu vor înceta să sperie renașterea – într-o formă sau alta – a Cehoslovaciei și Iugoslaviei de tristă amintire”. Soluția: în zonele sudice, centrale și răsăritene ale Rusiei există vaste teritorii lăsate în paragină. Acolo trebuie colonizate toate popoarele slave din centrul și sud-estul Europei.

A doua problemă era cea daco-română. „Faptul că România își declară – nota atașatul militar ungar –, fără nici o dovadă și în ciuda afirmațiilor celor mai importanți oameni de știință ai lumii, populația ca fiind descendentă directă a dacilor și romanilor, reprezintă un pericol pentru pacea din zonă atâta timp cât această problemă nu va fi soluționată în mod radical.” Și adăuga: „Adevărul istoric trebuie pus în drepturile sale și România trebuie să se retragă, să renunțe la teritoriul său central european, adică la întreg Ardealul, care niciodată nu a aparținut României”. Soluția propusă: colonizarea întregii populații române din Transilvania în teritoriile „și așa depopulate ale Basarabiei, respectiv dincolo de Nistru,

până la granițele stabilite de Reichul german.” Atașatul militar ungar la București era de părere că soluția prezenta avantaje și pentru România, nu numai pentru Ungaria. Ar dispărea astfel dușmănia dintre cele două națiuni, imposibil de stins atâtea vreme cât ele vor conviețui în arcu intracarpatic; cele două țări ar deveni națiuni unitare; extinderea României spre Răsărit contribuia la îndepărtarea „Mării Slave”.

Pe aceeași linie mergeau și celelalte trei documente menționate. Doar că ele plasau locul colonizării în sudul Franței, unde pământul era lucrat cu mână de lucru italiană și spaniolă. La izbucnirea războiului, și italienii și spaniolii pleaseră acasă.

Motivul elaborării unui asemenea plan era arătat încă din documentul datat noiembrie 1941: „românii continuă șirul intrigilor împotriva noastră, susținând că actuala situație nu este definitivă și pretind redobândirea anumitor spații... nu trebuie să așteptăm sfârșitul conflictului, ci trebuie să purcedem încă de acum la colonizarea de pe anumite zone”.

Franța prezenta – pentru autorul documentelor – și alte avantaje. Acolo românii puteau fi asimilați mai ușor, nu se mai puteau întoarce deci și nu mai puteau organiza o activitate iredentistă, așa cum făceau românii din America. Se făcea apel și la trecutul istoric al relațiilor dintre Ungaria și Franța, care dăduse primei țări și o dinastie regală, Casa de Anjou.

Povoarele nu învață din istorie

Autorul nu se arăta deloc speriat de aspectele umanitare ale problemei. Dacă românii nu se simțeau bine în patria maghiară, nu aveau decât să se mute. Doar și Platon spusese la fel, în Antichitate, când ceruse ca un individ, ajuns la maturitate, să jure că dorea să fie cetățean al statului în care se născuse. Și apoi „maghiarii cunosc faptul că dacă la Cluj sau Oradea

vreun român se simte lezat, imediat apare o comisie germano-italiană, care se implică în caz, creând neplăceri oficialităților maghiare. După câte știu deocamdată nu suntem colonie nici germană, nici italiană. Atunci de ce se amestecă în treburile interne maghiare?*

Se fixau și zonele de unde trebuia să înceapă colonizarea românilor. „Datorită importanței strategice deosebite, Valea Someșului trebuie să fie «eliberată» de români în prima fază... Treptat trebuie înlocuiți minerii români ca peste câțiva ani să nu existe suflăt de valah“. Ritmul în care trebuia să se desfășoare operațiunea era de 4-5 000 de oameni pe an, dar se putea ajunge și la 6-7 000. Totul trebuia să decurgă „fără violență și fără vreo atingere asupra instituțiilor lor“.

Cei deportați urmau să fie înlocuiți „cu elemente ce prezintă siguranță. Bineînțeles, zonele montane vor fi ale secuilor. În zonele de câmpie și dealuri, alți maghiari“. Autorul era de acord să se aducă și slovaci de încredere (10-15%). Sub nici o formă nu trebuia aduși ortodocși sau greco-catolici. Și să nu se creeze noi majorități locale. În caz de nevoie se putea apela și la prizonieri de război din spațiul sovietic: iacuci, tătari, mongoli, tunguzi.

În sfârșit, „se înțelege de la sine că trebuie deportați toți evreii, având ca destinație – via Turcia neutră – Palestina“.

Al doilea grup de documente pe care le-am găsit provin de la Biroul Păcii, din anii 1945-1946. Au fost luate atunci în discuție patru variante privind statutul postbelic al Transilvaniei: independentă; autonomă, pe teritoriul Ungariei; autonomă în cadrul României; autonomă în spațiul U.R.S.S. sau pe teritoriul altui stat, neprecizat.

Alcătuirea acestor proiecte era determinată de faptul că: „evoluția istorică mondială este în pragul unei noi epoci, drept pentru care trebuie să fim pregătiți pentru orice rezolvare a problemei transilvane... Planurile privind soluțiile trebuie să se facă cu aport maxim din partea

Ungariei. Așa cum a dovedit-o istoria, victoria finală aparține aceluia care prezintă programul politic maximal“. Iar în alt document se spunea: „Împărțirea geografică a teritoriilor este cu mult mai expusă schimbărilor și cedarea temporară a teritoriilor nu înseamnă renunțare, dar nici că am pierdut definitiv teritoriul. În schimb, dispariția limbii maghiare, a sângelui maghiar și a voinței politice maghiare pot fi definitive... Acțiunile, planurile noastre trebuie să le adaptăm la metodele politicii actuale dominante în lume, pentru ca această adaptare să servească în primul rând la salvarea limbii maghiare, sângelui maghiar, precum și a voinței politice maghiare.“

Prima variantă luată în discuție era cea a Transilvaniei independente. Ea nu putea exista decât în condițiile unei garanții internaționale. „Transilvania ar putea juca rolul Elveției în Europa Răsăriteană... O Transilvanie independentă ar reprezenta cel mai solid pod între Ungaria și România. Ar putea pune capăt conflictelor și dușmăniei seculare; mai mult, ar putea constitui o bază sigură pentru crearea unității economice a celor două state.“

Principala piedică internă în calea realizării proiectului o constituiau românii, pentru că ei deveniseră din nou majoritari. „În general, popoarele nu învață din istorie. În aceeași situație se află astăzi și românimea transilvană, care nu-și mai aduce aminte că, în trecutul apropiat, exclusivismul dominației române din Ardeal nu a afectat doar pe maghiari și pe

germani, ci a decepționat și români... Ca o consecință a centralizării exacerbate, principalele funcții de conducere ale statului au fost ocupate cvasiexclusiv de către regășeni, care nu cunoșteau îndeaproape situația și relațiile locale. Astfel se explică de ce nu doar naționalitățile, ci și românii au fost decepționați.“

O țară fără armată

Formula de organizare a Transilvaniei independente nu putea fi decât una federativă, unională. Denumirea oficială urma să fie Republica Federală Transilvania. Într-o variantă, uniunea urma să fie formată din trei părți egale în drepturi: români, maghiari și germani. În alta, doar ungurii și românii urmau să dețină puterea. Autorul celui din urmă proiect atrăgea atenția că „politica națională română întotdeauna s-a bazat pe principiul avantajului numeric“. Români „au avut pretenția să primească atâta parte din putere cu câtă jertfă de sânge au participat la apărarea Ardealului... Conflictul dintre cele două nații doar atunci se poate opri când românii care de-a lungul secolelor au venit în Ardeal vor accepta tradiția Ardealului, egalitatea indiferent de numărul predominant, adică paritatea. Ori independent, ori autonom, Ardealul doar prin acest principiu poate fi realizat“.

Nu are rost să insistăm asupra complicatelor proceduri preconizate pentru conducerea unei Transilvanii independente (inclusiv un președinte străin). Să mai spunem doar că noul stat nu trebuia să dispună de armată proprie, ci doar de o gardă civilă. Steagul urma să fie albastru și auriu. „Pe lângă acest stindard, românii și sașii pot să arboreze propriul steag.“

Unul dintre experții consultați atrăgea atenția că „o Transilvanie independentă este mai bună decât o Transilvanie în cadrul României, dar numărul mic al maghiarilor aflați în minoritate ascundă și pericolul ca toate acele avantaje care ar fi putut exista

pentru noi într-o Transilvanie independentă întărită maghiaricește să revină României“.

Varianta Transilvaniei autonome avea două componente. „În cazul apartenenței Transilvaniei la Ungaria, ea nu ar fi o regiune autonomă, ci națiune-membră a Ungariei democratice. Românii și germanii ardeleni – dacă asupra ultimilor nu se vor întreprinde măsuri internaționale speciale – vor fi considerați ca popoare membre ale statului ungar, cu drepturi egale. Relațiile celor două țări vor fi stabilite prin tratat... Șeful de stat al Ungariei va fi și președintele Transilvaniei“. „Armata, Finanțele și Externele urmau să fie ministere comune; altfel, fiecare stat dispunea de Parlament și guvern individual.“

Această variantă era discutată și într-o ședință ținută la sediul Parlamentului, la 3 iunie 1946, la care participau experți din mai multe ministere, inclusiv al Apărării. Se sublinia atunci că soluția era în „așa-numita afirmare a conștiinței regionale în locul conștiinței naționale hipersensibile“. Profesorul universitar Ronai se declara adeptul autonomiei personale pe plan cultural.

Variantei unei Transilvanii autonome în cadrul României i se acordau doar câteva rânduri.

În sfârșit, Transilvania putea deveni autonomă și pe teritoriul altui stat. Cel mai potrivit era statul sovietic, pentru că „Constituția Uniunii Sovietice permite Transilvaniei apartenența ca stat-membru, nicidecum ca un soviet autonom. Acest pas va avea loc în condițiile acceptului poporului transilvan, respectiv al organizației de securitate internațională“.

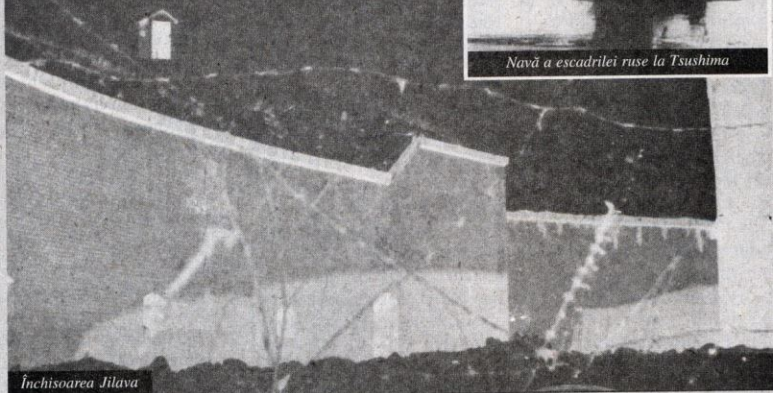
Același expert pe care l-am citat mai sus atrăgea, din nou, atenția (fără să aducă și argumente): „Consider Transilvania deosebit de periculoasă nu în cadrul României, nu în cadrul Ungariei sau independentă, ci în cadrul unui al treilea stat.“

Planuri rămase atunci fără vreo urmare practică. ■

BĂTRÂNUL AMIRAL

Navă a escadrei ruse la Tsushima

Închisoarea Jilava

NICOLAE BALOTĂ

Ziua în care l-am întâlnit sau, mai exact, l-am zărit pentru întâia oară pe Nikolai Vasilici Sablin a fost una dintre cele mai senine, mai pline de speranță, aș putea spune chiar mai fericite, din zilele multe ale anilor mei de detenție.

O zi de început de vară a anului 1960. Aveam patru ani și jumătate de închisoare în urma mea. Mă aflu de vreo optsprezece luni la Pitești, penitenciar rezervat în acea vreme categoriei „trădătorilor”. Condițiile mai dure decât în orice altă pușcărie (astfel, de pildă, fiind aduși de la Jilava, la început, pentru mai multe luni, fusesem înghesușiți treisprezece înși într-o celulă destinată inițial unuia singur) provocaseră moartea multora

dintre noi. Ultimul care se stinsese în celula noastră fusese comandorul de marină Condeescu. Rămăsesem – după cât puteam aprecia comunicând prin alfabetul Morse bătut în țevăria clădirii – vreo 300 deținuți distrofici, mulți bolnavi, bătrâni.

O mișcare neobișnuită se produsese în penitenciar, cu puține zile în urmă. Se auzeau deschideri de uși la ore neobișnuite, apoi tropăitul grăbit al unor grupuri de pușcăriași mănați de poruncile și sudălmile caraliilor. Asistam la una dintre obișnuitele regrupări periodice, la permutarea deținuților, la schimbări între celule? Nu, fără îndoială. Cu simțurile

ascuțite ale pușcăriașilor, cu acuitatea celui închis de a interpreta sunetele, ba chiar și tăcerile, ne-am dat curând seama: închisoarea se golea. Hârdaiele cu zeama lungă, atât de dorită, nu se mai opreau la ora mesei înaintea unor celule, vizetele nu se mai deschideau. Evident, erau goale. După două zile de asemenea mari manevre, se lăsase o liniște apăsătoare pe întreaga închisoare. Atunci, într-o dimineață, la o oră la care nu te așteptai, s-au auzit deschizându-se zăvoarele ușii de la camera 10 din subsol, unde ne aflam cam șizeci de deținuți, și din prag un gardian ne-a poruncit să ne luăm boarfele și să ne pregătim de ieșire.

In hala centrală de la parter a penitenciarului, ne-am întâlnit cu mulți alții aduși din diferite celule. Ușile date de perete ale celor de la etaj dovedeau golirea penitenciarului. Trăiam clipe nemai-pomenite până atunci în istoria penitenciarelor comuniste. O închisoare care se golea de deținuți. Pentru a ne duce unde? Desigur, nu în libertate.

În timp ce grupuri noi de pușcăriși venind din diferite celule ni se alăturau, descopeream cu bucurie prieteni demult nemaiîntâlniți, foști camarazi de celulă, precum și unii dintre cei cu care comunicasem doar ciocnind prin perete ori „prin țevă”. Pe unii îi cunoșteam doar din auzite. Printre aceștia era Radu Cioculescu, fratele criticului, „popa Tigru”, cum era poreclit în pușcărie. Când am fost cu toții scoși în curtea penitenciarului, unde ni s-a ordonat să ne așezăm pe jos, fiind înconjurați din toate părțile de soldații de pază, cu armele îndreptate spre noi, mi-am făcut loc lângă el.

Șezând pe cimentul curții, sub cerul senin al acelei zile de vară, în aerul blând, ce mi se părea delicios parfumat – căci nu mai fuseserăm scoși demult, din iarnă, la acele „plimbări” de câte zece minute, care ni se mai îngăduiau uneori –, șezând alături de Radu Cioculescu, am putut vorbi ore întregi despre Proust, pe care îl tradusese, dar din care nu apucase să publice decât un singur volum, despre *Revista Fundațiilor Regale*, al cărei secretar de redacție fusese, despre muzică, pe care o adora și care îi lipsea de lui,

despre oameni care au fost, căci cunoscuse mulți... luase vreo câteva linguri din zeama acrișoară de gogonele ce ni se turnase în gamele; nu avea poftă de mâncare. Se lăsa seara, se auzeau ciocanele care băteau lanțurile la picioare, era clar că urma să fim imbarcați într-un vagon-dubă. Atunci l-am zărit pentru întâia oară pe „bătrânul amiral”. Un bărbat înalt, foarte slab, deloc adus din spate, deși se vedea că e înaintat în vârstă; un cap falnic, prelung, de dolihocéfal, blond. Îi venise rândul la lanțuri, se îndrepta încet spre cei de la dreptul comun care le băteau, mai izbind uneori cu ciocanul alături, în gleznă sau în fluierul piciorului.

Tot atunci l-am văzut pentru ultima oară pe Radu Cioculescu. Peste puțin aveam să fim despărțiți. În înghesuiala teribilă din vagonul-dubă, apoi, două zile mai târziu, sosind la penitenciarul din Dej, fiind repartizați în camere diferite, nu ne-am mai întâlnit. Peste vreo un an, aflăm că murise.

Pe amiralul Sablin l-am întâlnit însă în acea cameră a închisorii în care fusesem repartizat împreună cu alți 20-25 deținuți. Aici am aflat, din povestirile sale – în lunile pe care le-am petrecut în aceeași celulă – fascinantă istorie a acestui om. Deși vorbea destul de bine românește, cu un puternic accent rusesc, povestea vieții sale ne-a făcut-o în limba franceză, pe care o stăpânea mai bine. În unele dimineți în care bătrânul se simțea mai odihnit, ne adunam în jurul lui,

câtiva, printre care cei mai fideli eram trei: Nicolae Mavrocordat, doctorul Max Liquornik și cu mine. Îi făcea plăcere să evoce trecutul, care ni se părea fabulos.

Avea 82-83 ani când l-am întâlnit. Se născuse prin 1877-78 într-o familie înstărită din nobilimea de provincie. Evoca uneori moșia părintească din Ucraina, galopurile sălbatice ale cazacilor de pe Don, vizitele cu mama lui pe la negustorii din Odessa. Ca și fratele său mai mare, E.V. Sablin, era absolventul Liceului imperial Aleksandrovski din Petersburg. Dar pe când fratele său făcea studii care îl pregăteau pentru cariera diplomatică, Nikolai Vasilici era elev al Școlii Navale. Tânăr absolvent al acestei înalte școli, obținea prima sa afectare ca ofițer de marină în forțele navale ruse, puțin înainte de izbucnirea, în 1904, a războiului ruso-japonez.

Conflictul a pornit de la un grav incident naval: crucișătorul rus *Nowik* este scufundat de japonezi. Deși evenimentul nu se anunță oficial la Petersburg (căci, tipic pentru mentalitatea oficială rusă, nu se voia întunecarea printr-o știre rea a „bucuriei” prilejuite de botezul țareviului), țarul Nicolae II ascultă de sugestia interesată a împăratului Wilhelm II al Germaniei, convoacă Consiliul de război și ia decizia de a trimite în Extremul Orient flota rusă din Marea Baltică, sub comanda amiralului Rojestvenski.

O întreprindere care, în condițiile epocii, era plină de dificultăți, ba chiar extrem de riscantă. Miniștrii cabinetului Vitte obiectează pe drept: noua escadră era formată din vase prea diferite ca tip și viteză. Obligată să transporte enorme cantități de materiale pentru

crucișător. Vasele rusești înaintază încet, ocolind mai întâi Europa. Sablin ia parte la incidentul de la Dogger Bank: navele de război rusești deschid focul noaptea asupra unor șalupe engleze, aproape de coasta britanică. În întunerice, luaseră micile ambarcațiuni drept torpiloare japoneze. Un vas britanic scufundat, doi ma-

vestea unui dezastru: la 2 decembrie baza militară rusă de la Port-Arthur căzuse în mâinile japonezilor. Vor mai trebui să treacă luni de zile pentru ca escadra lui Rojestvenski să ajungă în Oceanul Indian, apoi ca vasele să se regroupeze de-a lungul coastelor Anamului (ale Indochinei sau Vietnamului actual). Ținta pe care și-o propuneau rușii era rada portului Vladivostok. Pentru a atinge această țintă, amiralul decide să forțeze trecerea prin strâmtoarea Tsushima. Aici îi

Copiii ultimului țar rus

aprovizionarea marinarilor ca și a trupelor terestre transportate, precum și mari cantități de cărbune, neputând să se aprovizioneze în porturi neutre, urma să ocolească trei continente.

Proiectul expediției pare fantezist, dacă nu chiar dement, pentru cei mai buni specialiști ruși în domeniul naval. Dar țarul se încăpățânează: „Dumnezeu nu va părăsi Rusia” – îi declară el primului-ministru Vitte. Acesta îl imploră în van să renunțe la ideea expediției marine. Serafim din Sarov (recent proclamat sfânt) i-ar fi prezis țarului că pacea, victorioasă pentru Rusia, va fi încheiată la Tokio.

Escadra pornește la drum în octombrie 1904. Sablin e tânăr ofițer la bordul unui

rinari uciși. Explozie de furie în presa și în opinia publică din Marea Britanie. Nicolae II nu acceptă, cum declară el, „atitudinea insolentă a Angliei”. Dar eforturile ministrului de Externe german, intervenția amicală a Franței, aliata Rusiei, și spiritul pacific al lui Eduard VII, regele Angliei, contribuie la împăcare. Diplomatic, aceasta are loc printr-un „arbitraj” la Paris.

În timp ce escadra înaintază greoi de-a lungul coastelor Africii (Sablin dădea amănunte pitorești asupra vieții la bord, în timpul periplului), sosește

Nicolae II binecuvăntează soldații înaintea plecării la război contra-japonezilor

astăptea pe ruși flota de război japoneză.

Sablin explica înfrângerea rușilor prin uzura gravă a vaselor, prin oboseala echipajelor după un drum greu, de luni de zile, prin insuficiența armamentului modern, prin inferioritatea cuirasatelor față de cele japoneze. Navele rusești, supraîncărcate cu cărbunele pe care îl transportau cu ele, n-au făcut față vaselor de război moderne ale Japoniei, mai solid înarmate și mult mai ușoare, căci nu trebuiau să transporte mari

cantități de combustibil, fiind aproape de bazele lor. El istorisea dezastrul de la Tsushima, din bălăia navală care a durat două zile (14-15 mai 1905), ca pe o derută totală a rușilor. Amiralul Rojestvenski este el însuși făcut prizonier și, odată cu capturarea navei-amiral, cade și Sablin în prinoare.

Prizonieratul ofițerilor ruși în Japonia a fost, după Sablin, o vacanță aproape plăcută, după eforturile penibile ale îndelungatului periplu și după tragica bălăie navală. Japonezii le ofereau ofițerilor prizonieri cele mai onorabile condiții de viață. Nu se simțeau nicidecum într-un „lagăr” de prizonieri. Suferințele reclusiunii într-un adevărat lagăr de concentrare le va cunoaște Sablin mult mai târziu, în Uniunea Sovietică. Dar suntem încă în 1905, când o frumoasă prințesă japoneză, un membru al familiei imperiale, îi vizita pe prizonierii de marcă din escadra Rojestvenski aducându-le cadouri.

Vacanța aceasta n-a durat prea mult. După câteva luni de prizonierat, japonezii permițând întoarcerea prizonierilor ruși în țara lor, Sablin revine la Petersburg. Conduita sa din timpul campaniei, la care se adaugă desigur sprijinul familiei Sablin (care număra o seamă de înalte personalități oficiale), precum și probabil căsătoria tânărului ofițer de marină cu fiica unui bancher, a unuia dintre „cei șapte rechini ai finanțelor din Petersburg” – cum spunea el – au dus la numirea lui Sablin ca ofițer

Nicolae II și Alexandra Feodorovna

atașat la Echipajul de gardă al împăratului. Serviciul său urma să se efectueze, timp de zece ani, din 1906 până în 1915, pe yachtul imperial *Standart* din Marea Baltică.

Cele mai multe povestiri ale „bătrânului amiral”, pe care le ascultam în camera închisorii din Dej se refereau la acești zece ani luminoși ai existenței sale, anii serviciului său la bordul yachtului imperial. Tarul dispunea, de fapt, de două yachturi: unul în Marea Baltică, celălalt în Marea Neagră. Cel mai nou, mai modern dintre acestea era *Standart*, yachtul din Baltică, care înlocuise yachtul imperial anterior, *Steaua polară*, cu care împăratul făcuse mai demult, ca prinț moștenitor, în 1894, o călătorie la Londra. Doi ani mai târziu, la 5 octombrie 1896, pe același vechi yacht, Nicolae II, întovărașit de împărăteasă, debarcau la Cherbourg, fiind întâmpinați de președintele Republicii Franceze, Félix Faure. Pe Champs-Élysées se putea citi pe pancarte uriașe: „În Franța pentru cinci zile, în inimile noastre pentru totdeauna.”

Pe yachtul *Standart*, strălucitor de nou, cu care Sablin se mândrea o jumătate de secol mai târziu, împăratul și familia imperială obișnuiau să facă o croazieră de o lună, vara, de obicei între Adormirea Maicii Domnului (15 august) și Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie). După terminarea croazierei din Baltică, familia imperială obișnuia să treacă pe coasta Mării Negre, înainte de a se întoarce în Capitală.

Sablin a cunoscut deci îndeaproape pe ultimul țar al Rusiei ca și pe membri ai familiei imperiale. Amănuntele pe care ni le oferea din belșug despre viața cotidiană la bord, în vacanță, a lui Nicolae II, a împărătesei Alexandra Feodorovna, ca și a prințeselor și a micului prinț-moștenitor, a țareviului Alexei, tot ce istorisea despre aceste persoane – în același timp aureolate prin condiția lor aproape sacră și totodată extrem de familiară, de modest, de aproape umil-umane – vădea ochiul unui bun observator, dar și a unui martor care rămănea fidel, care îi venera pe cei alături de care îi fusese dat să trăiască.

Iată doar câteva amănunte din cele relatate de Sablin. Tarul trăia la bord viața simplă, destul de rigid programată a unui ofițer. Desigur, programul său nu se supunea obligațiilor unui ofițer de cart. Fiind în vacanță, dispoziția era de a nu-l deranja prin cablograme decât în cazuri cu totul extreme. Totuși, din rațiuni de umanitate, i se puteau transmite mesaje-cereri din

Capitală în două cazuri: dacă era vorba de cereri de grațiere ale unui condamnat la pedeapsa capitală și dacă executarea acestuia era iminentă. În asemenea situații, consemnul era de a se prezenta cererea de îndată împăratului, chiar dacă acesta trebuia sculat din somn. Tot astfel, i se puteau transmite cererile unora care solicitau schimbarea numelui lor și lăsaus alegerea numelui lor nou în voia țarului. Asemenea cereri nu erau prea frecvente, deci nu îl solicitau prea mult pe împărat în timpul croazierei.

La bord, Nicolae II lua întotdeauna masa la popota ofițerilor. O sală de mese elegantă, deși lipsită de un lux particular, cu mobile din lemn de arin deschis la culoare, cu scaune îmbrăcate în piele albastră. În capul mesei, țarul era servit din aceleași feluri ca și ofițerii de la bord. Avea gusturi foarte simple, populare: borș, kașă, pulpă de miel (ce se aducea învelit în fileuri de mătase, pe gheață, din Franța), îi plăcea purcelul cu hrean, nu se atingea de caviarul ce se servea, de când acesta îi provocase o indigestie; bea puțină vodcă, puțin vin. Deși se servea uneori la masă un vin de porto, împăratul nu-l gusta din sticlele aduse pentru comenșii săi. Scotea o cheiță din buzunar, o dădea unui marinar care îl servea, acesta deschidea un dulăpior unde se păstra o butelie de porto rezervată țarului, îi turna acestuia puțin în pahar, apoi așeza din nou sticla în dulap și înapoia cheița stăpânului și dispunătorului ei.

Împărăteasa nu se așeza niciodată împreună cu soțul ei la masa ofițerilor. În zilele cu vreme frumoasă, petrecea multe ore pe punte. Întinsă pe un șezlong, citind îndeosebi jurnale englezești, învelită într-un șal de dantelă dublată cu o muselină mov, se apăra de vânt, de cel mai mic curent, printr-un fel de paravan cu geamuri de sticlă, acoperite și ele cu voaluri. Acolo i se

Premierul rus Serghei Vitte

serveau felurile din care abia gusta. Adeseori se vedea printr-o deschizătură a paravanului ieșind printre voaluri brațul ei care îndeindea o farfurie neatinsă, oferită ofițerului de cart.

Tinerii ofițeri de pe bord se amuzau în timpul lor liber, adică în orele când nu erau de cart, cu domnișoarele de onoare afectate pe lângă principese și chiar cu acestea. „Trebuia să știi, să simți când puteai să le tutuiești, să le chemi pe numele lor mic, când trebuia să te adresezi principeselor cu titlatura lor oficială, să spui: «Alteța-

Voastră».“ De altfel, pe la începutul serviciului pe care Sablin l-a efectuat pe yachtul imperial, principesele erau încă fete mici, iar țareviul Alexei abia se născuse.

Rutina zilnică pe bordul yachtului *Standart* se întreprindea rareori și numai cu mari ocazii. Astfel erau vizitele de curtoazie ale unor șefi de state. În anii de pace dinainte de izbucnirea primului război mondial, asemenea vizite erau de rigoare. Țarul și țarina îi vizitaseră pe împăratul Austriei, Franz-Josef, pe împăratul Germaniei, Wilhelm II, pe președintele Franței și pe regina-împărăteasă Victoria (bunica țarinei) și pe regele Danemarcei. La 11 iulie 1905, pe yachtul *Standart*, ancorat în rada portului Björkö, Nicolae II are o întrevvedere secretă cu Wilhelm II împăratul Germaniei. Întrevvedereea se încheie cu parafarea unui acord secret de alianță între Rusia și Germania. Sablin vorbea despre aroganța Kaiser-ului, despre atitudinea sa față de gazdele sale rusești, cu totul alta – cum vom vedea – decât atitudinea simplă, amicală, foarte atașantă a lui Eduard VII, regele Angliei, primit și el ca oaspete pe *Standart*.

Dar, despre aceste vizite, ca și despre peripețiile numeroase ale existenței lui Nikolai V. Sablin vom reveni altă dată. ■

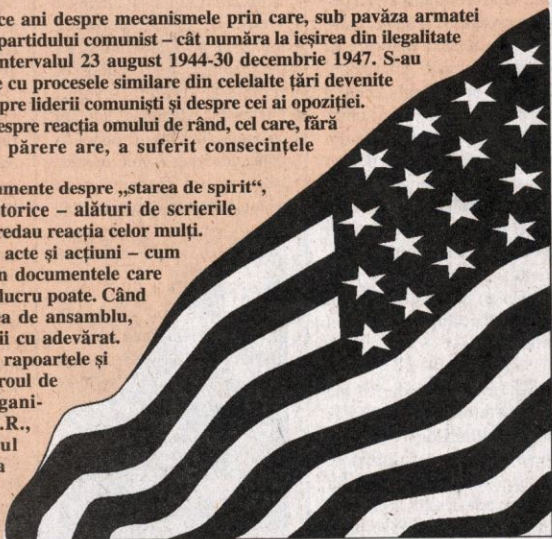
Orice informație despre personajul evocat în acest text, Nikolai Vasilevi Sablin, este binevenită. Cititorii care pot comunica date noi despre el sunt rugați să contacteze redacția, care, la rândul ei, le va pune la dispoziția autorului.

AȘTEPTÂNDU-I PE AMERICANI

S-a scris în ultimii zece ani despre mecanismele prin care, sub pavăza armatei roșii, cei 1 000 membri ai partidului comunist – cât număra la ieșirea din ilegalitate – au preluat puterea în intervalul 23 august 1944-30 decembrie 1947. S-au făcut analize comparative cu procesele similare din celelalte țări devenite comuniste. S-a scris și despre liderii comuniști și despre cei ai opoziției.

Știm încă prea puțin despre reacția omului de rând, cel care, fără să îl întrebe nimeni ce părere are, a suferit consecințele transformării socialiste.

Am mai publicat documente despre „starea de spirit”, printre puținele surse istorice – alături de scrierile memorialistice – care ne redau reacția celor mulți. Luate separat, asemenea acte și acțiuni – cum sunt și cele menționate în documentele care urmează – nu spun mare lucru poate. Când vom dispune de imaginea de ansamblu, vom putea trage concluzii cu adevărat. Până atunci, să urmărim rapoartele și sintezele întocmite de Biroul de Sinteza al Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R., cum se numea partidul comunist după unificarea forțată cu Partidul Social-Democrat, în februarie 1948.

CONSTANTIN MORARU

Biroul de sinteză primea ample și amănunțite rapoarte ale organelor de partid din toate județele țării, sintezele redactate oferindu-ne o imagine de ansamblu. Ele sesizau toate manifestările care puteau constitui obstacole în calea generalizării noului regim politic, chiar în primul an al cuceririi deplinei puteri de către comuniști, 1948.

Trăiască regele!

Erijându-se în postura de singur reprezentant al interesele vitale ale poporului român, toate evenimentele sunt filtrate prin sîta luptei de clasă și cata-

logate drept „manifestări ale reacțiunii”.

Pentru luna ianuarie, rapoartele Biroului de sinteză sunt grupate pe provincii: Moldova, Transilvania, Muntenia și Banat. Ne vom limita să cităm scurte extrase: „În comuna Faraoani, Cleja și Ferdinand [din județul Bacău] s-au găsit manifeste scrise de mână prin care [se] îndemneau țăranii să nu predea cotele de porumb și să voteze cu Maniu. La Faraoani s-a aruncat o grenadă în colțul primăriei pentru a lovi pe primar...” Izgonirea regelui, produsă cu numai câteva zile în urmă, provocase

nemulțumiri în rândul populației. În județul Alba, de pildă, „s-a manifestat pe stradă de câțiva preoți, învățători și chiburi, în comuna Bucerdia Vînoasă, cântând Imnul regal”. În județul Prahova, „Anghel Constantin – fost președinte la Petro-Câmpina – a încercat să forțeze lăutarii să cânte Imnul regal și a scuipat pe portretele conducătorilor”. Nemulțumiți erau și locuitorii din Giurgiu, unde „s-au găsit două manifeste scrise de mână care cereau înapoierea regelui și schimbarea guvernului”.

Cu toate măsurile luate de noul regim, alegerile parla-

mentare din martie 1948 s-au desfășurat într-o atmosferă tensionată. Într-un raport din 16 martie, Consiliul județean Ilfov al Frontului Democrației Populare (alianță electorală patronată de comuniști), menționează faptul că „în comuna Dărăști, plasa Domnești, locuitorul Voiculescu, candidatul pe lista lui Bejan [P.N.L.], face greutăți echipelor de îndrumători și dezbinări în organizațiile noastre”. În plasa Vidra, „reacțiunea lucrează... prin lansare de zvonuri că în ziua alegerilor vor veni avioane americane și vor bombarda populația... În comuna Dridu-Fierbinți, un manist, anume Palade, a făcut o adunare la el acasă cu mai mulți maniști din comună, dându-le ordin ca să voteze cu cea mai tare listă din opoziție”.

Foarte tensionată este atmosfera în județele transilvane. Un raport apreciază că în județul Trei Scaune „șovinismul este mai pronunțat la populația maghiară și chiar la activiștii partidului...”. În județul Mureș „încrederea țăranilor în guvern slăbește”, iar în județul Năsăud, la Telciu, s-a semnalat „începutul unei organizații «Frăția», condusă de colonelul deblocat Crețeanu”.

Tovarășul Dugenic își face rugăciunea

Naționalizarea întreprinderilor, colectările de produse

agricole de la populație, impunerea unor taxe și impozite exagerate provoacă nemulțumiri concretizate prin acțiuni de rezistență armată în munți, acte de sabotaj, atacarea sediilor comuniste etc.

„...În județul Năsăud, comuna Leșu, la 24 octombrie ora 10 seara, după ședința organizației de bază, tovarășul Dugenic a fost așteptat afară de patru indivizi înarmați, care l-au urmărit și la aproximativ 300 m l-au forțat să îngenuncheze și să facă rugăciunile ce i le-au indicat, l-au percheziționat și bătut...”

„La Argeș – în comuna Tutana – secretarului organizației de partid din sat și altor doi membri de partid li s-a dat foc caselor în timpul nopții. Cetățeanul în cauză, un fost manist, s-a spânzurat...”

„...În județul Teleorman – în ziua de 15 octombrie – pe

Aeroportul Turnu Măgurele, în momentul aterizării avionului pilotat de căpitan Baci, în timp ce acesta preda sacul cu corespondență, a fost împușcat mortal de un grup format din Jan Vlădescu – funcționar la Banca Națională a României, Ionescu – fost pilot și radiotelegrafist, și A. Ciobanu – deblocat din artilerie, care s-au urcat în avion, luând zborul spre Turcia. Avioanele noastre de vânătoare, înștiințate la timp, i-au silit să aterizeze în Bulgaria. Toți trei erau maniști.”

„...În județul Mehedinți s-a găsit un manifest bătut la mașină cu titlul «Români», încheiat «cu Dumnezeu înainte» și semnat «Fiii Munților». Acest manifest defăimează regimul și conducătorii noștri, scoțând în evidență pe luptătorii adevărați «democrații», Maniu și Mihalache. În

Ca reacție la starea de nemulțumire a populației, autoritățile comuniste răspund prin măsuri de forță, dar și prin campanii de presă de „demascare a acțiunilor chiaburești”. Iată trei caricaturi din acei ani, înfățișându-l pe chiabur în ipostazele de: sabotorul recolării...

continuare se adresează muncitorilor, arătând în 7 puncte deosebirea de «binele ce era în trecut pentru muncitori și răul de astăzi».

Într-un raport din iunie 1948, referitor la starea de spirit a populației, cu precădere a muncitorilor și țăranilor, se arată: „În ziua de 13 iunie a.c., la Centrala Auriferă din Brad s-au prezentat la lucru numai 165 de muncitori din 1290.” „... La Manufactura de tutun din Iași, printre muncitori domnește o stare de nemulțumire, deoarece media salariilor ce le primesc este mai mică decât a funcționarilor. Ei comentează că în timp ce un muncitor are maximum 4 500 lei, cel mai slab funcționar are 5 500 lei, iar o dactilografă 7 500 lei.” „În comuna Petrești și Greci-Dâmbovița, țăranii care posedă trei pogoane pământ arabil și au 6 oi se plâng că măsura luată de guvern cu privire la colectarea lânii îi nedreptățește. Ei spun că au câte 5-6 copii ce trebuiesc

îmbrăcați și nu pot face aceasta din lână ce le rămâne...”

„Când vor veni americanii“

În raportul intitulat *Atmosfera politică din țară în cursul lunii decembrie 1948* se face o trecere în revistă a evenimentelor politice mai importante. Câteva minciuni propagandistice: „Evenimentele politice cele mai importante în jurul cărora s-a concentrat atenția maselor au continuat să fie dezbaterile de la O.N.U. și victoriile armatei populare chineze, de asemenea Congresul Federației Democratice Internaționale a Femeilor, aniversarea Constituției staliniste, cât și a 69-a aniversare a tovarășului Stalin.

Continuarea și încheierea lucrărilor celei de-a treia sesiuni a O.N.U., prin demascările atâțătorilor la război făcute de delegația Uniunii Sovietice, au întărit și mai mult încrederea maselor largi populare în forțele păcii, conduse de U.R.S.S., și au mărit atașamentul față de prima țară a socialismului...

Aniversarea unui an de existență a Republicii Populare Române a fost întâmpinată cu entuziasm de masele celor ce muncesc, fiind sârbătorită în întreaga țară într-o atmosferă de însuflețire și dragoste pentru partid și guvern, creând o atmosferă de

încredere a oamenilor muncii în Republică și recunoștință față de conducătorii ei, în afară de unele acțiuni ale reacțiunii care au împrăștiat manifeste regaliste în unele județe din țară, cu scopul de a micșora efectul serbării.” Ce ascundea această ultimă formulare aflăm din capitolul *Reacțiunea*.

„A căutat și mai departe să folosească tot felul de manevre pentru a întreține printre cetățeni o atmosferă de încordare și nesiguranță, încercând în felul acesta să micșoreze succesele obținute de către lagărul democrației pe frontul intern și extern, întrebuițând aceleași metode prin diferite zvonuri și acțiuni.

Zvonurile în legătură cu războiul au mai continuat și în luna decembrie, acestea fiind mai numeroase în Banat și Ardeal, mai puține în Muntenia. Printre cele mai frecvente zvonuri au fost: «Vin americanii cu avioanele», «În noaptea Anului Nou vom fi distruși de bombardamente», «În primăvară va izbucni

revoluția», «Vom fi distruși cu bomba atomică»; în județele Bihor și Olt reacțiunea a lansat cele mai multe zvonuri de război.“

„...Tot un zvon-cu caracter general, dar care a circulat mai insistent în Muntenia; a fost: «În primăvară statul va lua casele».“

În privința manifestelor, în luna decembrie „centrul de greutate a fost Muntenia și Moldova și mai puțin în Banat și Ardeal. Cele mai multe manifeste au fost împrăstiate în preajma sărbătorilor și în special a lui 30 Decembrie.

Conținutul lor e același ca în luna noiembrie (antisovietic, anticomunist, antisemit, promonarhic, legionar)...

Manifeste regaliste au fost în județele: Botoșani, Dorohoi, Râmnicu-Sărat, Suceava, Prahova, Dâmbovița, Cluj.

Cu un conținut antisovietic, anticomunist sau legionar au fost în județele: Suceava, Prahova, Muscel, Argeș, Romanai, Tulcea, Hunedoara, Timiș, Caraș, Alba și Cluj...

Inscripțiile pe garduri, ziduri, fabrici, lipite pe scaune sau bănci au fost și ele mai numeroase tot în preajma sărbătorilor și de 30 decembrie. Cele mai multe s-au găsit în județele: Iași, Dorohoi, Putna, Suceava, Râmnicu-Sărat, Timiș, Severin, Prahova, Romanai, Argeș, Făgăraș, Alba. Exemplu: în Râmnicu Sărat, la ziarul de perete al

Frontului Plugarilor, a fost scris «Trăiască Regelă Mihai, jos comuniștii», iar în județul Suceava s-a găsit o placardă mare de scânduri pe care scria: «Trăiască Regele care va veni în curând în țară. Dorim moartea lui Stalin și Ana Pauker, așteptăm luna mai, când vor veni americanii cu bomba atomică».

Alte genuri de manifestări ale rezistenței față de regimul comunist prezentate în raport: scrisorile de amenințare, ruperea tablourilor conducătorilor comuniști, agresiuni, crearea de grupuri de rezistență – „organizații subversive“, acțiuni religioase, „sabotaje agricole“, „sabotaje industriale“.

Palatul voievodal „Curtea veche“ – șase secole de istorie

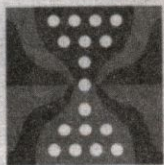
Palatul voievodal (sau Curtea Domnească), cea mai importantă secție a Muzeului Municipiului București (Palatul Suțu), este cel mai vechi monument feudal din București, fiind socotit totodată cel mai mare edificiu medieval din Țara Românească. În a doua jumătate a secolului XIV pe acest loc a fost ridicată o cetate de cărămidă căreia Vlad Țepeș îi va da amploare, înconjurând-o cu ziduri de piatră.

Ctitor al Palatului voievodal este domnitorul Mircea Ciobanul. Acesta, în a treia sa domnie (1558-1559), îi va aduce o nouă înfățișare, construind un palat cu

pinioane vaste, precum și biserica Buna Vestire de alături (sau Sfântul Anton, hram adăugat după distrugerea în marele incendiu din 1847). Biserica Buna Vestire este cel mai vechi monument religios din Capitală.

Expoziția inaugurată la 31 mai 2000 în subsolurile Palatului voievodal și intitulată „Palatul voievodal «Curtea veche» – șase secole de istorie“, dorește să sensibilizeze forurile competente (Primăria Capitalei și Ministerul Culturii) pentru conservarea acestui edificiu de prim rang în rândul monumentelor istorice.

Prof. Cornelii BEDA

OSLO
2000

ULTIMA MARE ÎNTRUNIRE A ISTORICILOR DIN ACEST MILENIU

Fortăreața Akershus domină fiordul Oslo

La Biblioteca Universitară din Oslo, luminile de la mesele cercetătorilor nu se sting niciodată. Poate și în amintirea celor 500 de profesori și învățători urcați la bordul unui vas german, în timpul celui de al doilea război mondial, și deportați într-un lagăr aflat dincolo de Cercul Polar.

Recunoști importanța acordată învățământului, educației în general, de la primii pași pe care îi faci pe pământul norvegian. Civilizația oamenilor, civilizația străzii sunt impresionante. De altfel, datorită nivelului de educație, bunele cunoașteri a limbii engleze și răspândirii rețelei de calculatoare (nu am văzut birou fără un calculator dintre cele mai moderne), Norvegia a fost aleasă de marile firme producătoare de programe de calculator pentru efectuarea testelor înaintea lansării producției de serie.

Câțiva factori au stat la baza ridicării acestei țări care are un produs intern brut pe cap.de locuitor de aproape 2,5 ori mai mare decât Uniunea Europeană. Importanța ei strategică este indiscutabilă. Reprezintă

punctul cel mai avansat al flancului nordic al Alianței Nord Atlantice. Contribuția veniturilor realizate din exploatarea zăcămintelor de petrol și gaze naturale de pe platforma continentală a Mării Nordului trebuie luată în calcul.

Dar factorul decisiv cred că rămân oamenii, care au știut să profite de conjunctura favorabilă. Voința, îndârjirea și solidaritatea norvegienilor s-au născut din trecutul istoric al acestui popor de pescari, siliți să înfrunte urgia mărilor înghețate din nordul Europei. Muzeul artei populare norvegiene, plasat într-un splendid parc al orașului Oslo, arată limpede cât de greu au dus-o, multe secole, urmașii vikingilor. Sunt locuințe cu mult mai simple decât poți vedea în Muzeul satului de la noi, cu un inventar modest.

Vitregiilor condițiilor naturale li s-au alăturat vitregiile vremurilor. Ciuma și foametea au decimat populația țării în secolul XIV. În veacul XVI, războaiele religioase au răvășit țara, dovadă fiind ruinele bisericilor arse. O bună parte a

istoriei lor, norvegienii s-au aflat sub stăpânirea daneză sau suedează.

Celălalt muzeu care trebuie neapărat vizitat pentru a înțelege resorturile umane ale prosperității de azi a Norvegiei este cel al Rezistenței. Plimbându-te printre diorame și exponate, afli că în 1942, în semn de protest față de regimul lui Quisling și de comportarea ocupantului german, 800 din cei 850 de preoți norvegieni și-au prezentat demisia, în fața cu episcopii lor. Eforturile regimului colaboraționist condus de Quisling de a-i intimida și obliga să revină asupra deciziei lor sau soldat cu un eșec. În anul următor, în urma unei revolte a studenților, au fost arestați 1 200, 700 dintre ei fiind deportați în nordul țării. Universitatea din Oslo a rămas închisă până la sfârșitul războiului. La intrarea în vechea clădire se află două table mari, din bronz, pe care sunt înscrise numele tuturor studenților morți.

Iată, în câteva cuvinte, țara în a cărei capitală, Oslo, a fost găzduit cel de al XIX-lea Congres internațional de științe istorice, ultimul din acest secol și mileniu.

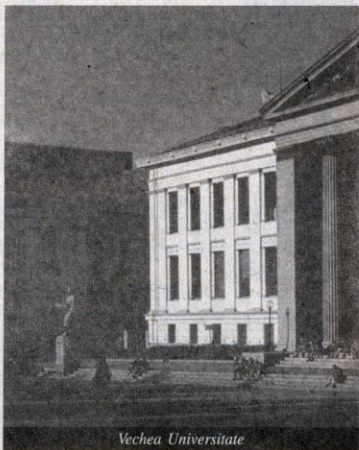
Istoriografia română a fost prezentă printr-o delegație formată din 22 istorici. Îmbucurător este faptul că, la fel ca la Madrid, în 1990, și la Montreal, în 1995, la Oslo s-au aflat și câțiva studenți și tineri istorici. În plus față de Montreal, la Oslo s-a putut organiza, cu sprijinul Ministerului de Externe și al Ambasadei României în Norvegia, un frumos stand de cărți de istorie, în cadrul Expoziției ce a reunit nume mari de editori de istorie.

Lucrările Congresului s-au desfășurat – cu excepția ședinței inaugurale, găzduite de moderna Koncerthus, și a celei de închidere, din Aula vechii Universități – în funcționalul campus universitar de la Blindern, între 6 și 13 august. Primitoarele gazde norvegiene sau străduite – și au reușit – să asigure buna funcționare a unui organism științific ce a reunit peste 2 000 de participanți. Importanța acordată de autorități este dovedită și de participarea doamnei Kristi Kolle Grøndahl, președinta

Parlamentului norvegian, la ședința inaugurală, a primarului orașului, Oslo, Per Ditlev-Simonsen, la deschiderea și închiderea Congresului, și de recepția pe care acesta a acordat-o în marea sală a Primăriei, ornată de o imensă frescă a pictorului național Edvard Munch.

Două au fost tendințele care au dominat ultima întâlnire mondială a istoricilor din mileniul II. În primul rând, încercarea de a realiza un bilanț al cerțarilor istorice, la granița dintre veacuri. Apoi, o tentativă de estimare a implicațiilor fenomenului globalizării asupra științei istorice. La masa rotundă ce a închis congresul, profesorul britanic Hobsbawm a temperat entuziasmul celor care gândesc în termenii unei globalizări rapide. Savantul britanic – a cărui carte despre secolul XX a fost tradusă și în limba română – a făcut distincția între domeniile în care globalizarea a câștigat deja (comerț, transporturi, telecomunicații) și cele în care lucrurile sunt departe de a fi tranșate, în primul rând cel al conștiinței naționale.

Am putut constata la Oslo progresul realizat de noile tehnici de investigare istorică. Se lucrează intens la trecerea arhivelor on-line, adică la scanarea documen-

Vechea Universitate

telor și asigurarea unui acces direct, prin calculator, din orice colț al globului. Desigur, ținând cont de munca depusă, de costurile unor asemenea operații, accesul nu poate fi gratuit. Taxele ce trebuie plătite pentru a participa la asemenea activități ne exclud, cel puțin deocamdată, din cele mai multe dintre asemenea proiecte. Am avut totuși bucuria să pot constata prezența revistei *Magazin istoric* într-una dintre cele mai serioase baze de date istorice, ABC - Clio. În câteva clipe, domnul Tony Sloggett, managing director, mi-a oferit câteva titluri publicate de revista noastră. Practic, toate articolele apărute în *Magazin istoric*, încă din 1967, sunt fișate, însoțite de scurte prezentări ale subiectului, în limba engleză. Și am mai avut o mare bucurie legată de revista noastră. Colegii Ioan Aurel Pop și Dumitru Preda mi-au prezentat la recepția de deschidere pe doamna Rodica Burucua soția profesorului argentinian Jose Emilio

Burucua. Plecată din țară la vârsta de 5 ani, doamna Burucua a reînviat în Argentina limba română cu ajutorul *Magazinului istoric*.

In programul Congresului (publicat în numărul din luna iulie al revistei noastre) au figurat trei teme majore, 20 de teme specializate, 25 de mese rotunde, plus sesiunile organizațiilor internaționale afiliate și ale Comisiilor interne. Subiectele au fost dintre cele mai variate, o atenție deosebită fiind acordată prăbușirii regimurilor comuniste și consecințelor sale.

Pentru istoricul care a urmărit cu atenție lucrările acestora, noutățile au fost numeroase. Despre acestea, despre tendințele manifestate în cercetarea istoriografică, vom reveni în numerele viitoare, când vom prezenta cititorilor noștri și interviurile luate unor istorici aflați la Oslo. ■

Dorin MATEI

EDITURA ALL EDUCATIONAL

BD. TIMIȘOARA NR. 58, SECTOR 6 - BUCUREȘTI,
TEL.: (01) - 402 26 20; (01) - 402 26 35; FAX: (01) - 402 26 10;
E-mail: comenzi@all.ro; http://www.all.ro

ISTORIE. MANUAL PENTRU CLASA A IX-A (toate filierele)
Autor: Stelian Brezeanu
 (ediția actualizată - 168 p. + 16 p. broșură, 17 x 24 cm, două culori,
 ISBN 973-684-073-5; preț: 45 000 lei)
 (168 p., 17 x 24 cm, policromie, ISBN 973-684-250-9; preț: 65 000 lei)

ISTORIE. MANUAL PENTRU CLASA A X-A (toate filierele)
Autori: Valentin Băluțoiu, Constantin Vlad
 (152 p. + 4 p. broșură, 20 x 26 cm, două culori,
 ISBN 973-684-111-1; preț: 39 000 lei)

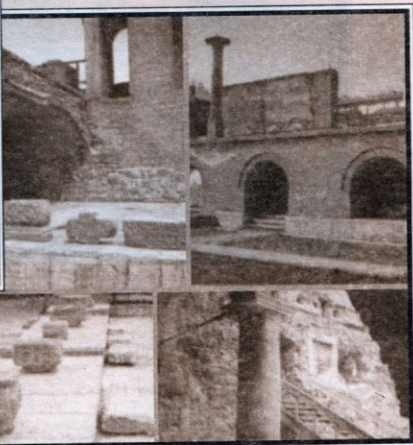
ISTORIE. MANUAL PENTRU CLASA A XI-A (toate filierele)
Autori: Constantin Buse, Mihai Sorin Rădulescu
 (136 p., 20 x 26 cm, policromie, ISBN 973-684-256-8; preț: 79 000 lei)

ISTORIE. MANUAL PENTRU CLASA A XII-A (toate filierele)
Autori: Ovidiu Bozgan, Liviu Lazăr, Mihai Stamatescu, Bogdan Teodorescu
 (ediția actualizată - 168 p. + 24 p. broșură, 20 x 26 cm, două culori,
 ISBN 973-684-113-8; preț: 59 000 lei)

MODALITĂȚI DE ACHIZIȚIE:

Comandând direct (poștă, telefon, fax, e-mail), sau prin reprezentanții noștri în teritoriu, beneficiați de o **reducere de preț de 15 %**, indiferent de numărul de exemplare comandate.

Album istoric

Curtea Veche, reședința lui Vlad Țepeș (1448; 1456–1462; 1476)

Orașul București, imagine fantezistă din secolul XVIII. În partea stângă par a fi reprezentate Palatul voievodal și Biserica Buna Vestire (carte poștală tipărită la începutul secolului – asemenea celorlalte imagini de epocă, face parte din colecția C. Beda)

Capătul străzii Lipscani, cu casa elvețiană
„La Wilhelm Tell“ (pe locul căreia s-a
construit magazinul București); în dreapta,
statuia lui Ovidiu, care va fi înlocuită în
1906 cu grupul statuar „Lupoaica“ (carte
poștală apărută la începutul secolului la
Editura A. Horovitz)...

Vlad Tepeș și soția țară
tablou de Theodor Aman
(1831-1891)

...și aceeași zonă, cu statuia „Lupoacei”
deja instalată (carte poștală editată la
„Cartea românească” în anii '20)

*Piața „Sfântul Anton” acum 100 ani (ilustrată tipărită la Editura
Librăriei „Biserica Albă”)*

*Capătul dinspre Calea Rahovei al străzii Șelari. La parterul clădirii din stânga,
pe colț, se află „Nufărul”, iar în dreapta, magazinul „Apartamentul”; în spate,
strada Franceză (carte poștală din anul 1905)*

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

La începutul secolului XVII, Tommaso Campanella publica Orașul soarelui, una dintre ultimele lucrări utopice clasice. La sfârșitul veacului, în 1687, Denis Papin crea prima mașină cu aburi.

Lumea devenea tot mai raționalistă, mai pragmatică. Shakespeare, Cervantes (cu al său Don Quijote, cântecul de lebedă al cavalerismului medieval), Corneille, Cyrano de Bergerac, Milton trăiesc alături de Galileo Galilei, Torricelli, Descartes, Newton sau Pascal.

Reflectorul istoriei pare a se focaliza aproape exclusiv pe Europa, în primul rând pe cea Occidentală. Cine a auzit de răscoala djefaliilor, care a răvășit Anatolia la începutul secolului XVII? Și despre care, dacă nu ar fi fost câteva mărturii ale unor călători occidentali, nu am fi aflat nimic,

pentru că documentele otomane nu o pomenesc deloc.

Lumea pare dominată de evenimentele din Franța, Anglia și Imperiul german, al căruia sfârșit îl aduce pacea westfalică. În prima dintre țări, asasinarea lui Henric IV, în 1610, și criza politică – evidentă în ciuda brațului de fier al cardinalului Richelieu – ce i-a urmat s-au încheiat cu „Statul sunt eu” al lui Ludovic XIV. În cea de a doua, veacul a început cu moartea Elisabetei I, a continuat cu domnia voit autoritară a lui Carol I, decapitat de Cromwell, și s-a încheiat cu monarhia constituțională a lui William de Orania.

Instalarea Romanovilor în Rusia, în 1613, și închiderea Japoniei pentru orice legătură cu lumea exterioară, în 1638, de către clanul Tokugawa, sunt evenimente ale căror consecințe apar în secolele următoare.

SECOLUL ABSOLUTISMULUI

VICTOR IONESCU

Unii i-au zis secolul anost. Alții l-au considerat o punte între lungul veac al descoperirilor (1415-1600) și marea epocă a Iluminismului (1700-1789). Este limpede că veacul XVII vine după o revoluție în toate domeniile și precede un veac al enciclopedismului, sintezei și liberei cugetări. S-ar putea spune că digerarea a tot ceea ce produsese civilizația în Antichitate și Evul de mijloc – pregătind elaborarea lumii moderne, evoluțiile rapide și revoluțiile ca formă de progres – este produsul complementar al veacurilor ce preced și urmează

acestui secol disputat, bârfit și ignorat pe nedrept. Ce-i drept, venind după Contrareformă,

Ludovic XIV

veacul XVII aducea absolutismul, dar fără acesta n-ar fi fost posibilă acțiunea monarhiilor luminate care, cu voie sau fără voie, au pregătit revoluțiile.

Fără a avea doar vicii, absolutismul a fost etapa de germinare și formare a coeziunii și conștiinței naționale, adică a acelor elemente care au generat spiritul revoluționar.

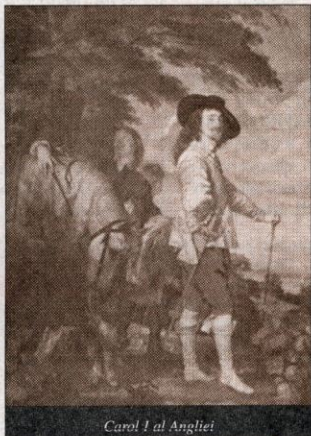
În plus, tot în acest hult secol s-a creat sistemul politic european, destinat a înlocui haosul medieval și a stabili principiul dialogului politic ca formă de reglementare a relațiilor inter-statale.

Antecedentele

Lumea intra în secolul XVII cu unele atuuri deloc neglijabile. Acestea se datorau achizițiilor materiale, tehnologice și de cunoaștere făcute odată cu marile descoperiri. Europa beneficiase din plin de bogățiile furnizate de Lumea Nouă și intrase – încă de la mijlocul sec. XVI – într-o fază de expansiune economică și demografică. Comerțul se mondializase. Participau la el nu numai spaniolii și portughezii, principalii artizani și beneficiari ai descoperirilor, ci și englezii, francezii, olandezii. Sistemul de credit relansa economia agrară a Europei, stimulată, de asemenea, și de câteva inovații tehnice în domeniu. Practic, lumea tindea spre o consolidare și stabilizare a câștigurilor generate de peste un secol de expansiune (1415-1600).

În același timp, debutul veacului XVII este marcat de o accentuare a concurenței între marile puteri: Spania, Imperiul german, Franța, Anglia, Provinciile Unite (Olanda), angajate de atunci în lupta pentru preponderență atât pe continent, cât și în colonii. Aceasta – alături de unele clarificări aduse de mișcările de reformă religioasă anterioare și de contrareforma catolică – va determina o întărire a statelor teritoriale și chiar naționale și a autorității centrale care, prin acțiunea ei, va face din secolul XVII un secol al absolutis-

mului. Ce-i drept, antecedentele existau și ele s-au numit Carol Quintul, cu viziunea sa imperială asupra „statului european“, fiul său, Filip II al Spaniei, apriga Elisabeta I a Angliei și Henric IV, hughenotul convertit, care i-a reunificat pe francezii dezbinăți de 50 de ani de războaie religioase.

Carol I al Angliei

Statele se consolidaseră și prin jocul lor politic determinaseră o clară împărțire a Europei secolului XVII, împărțire care se va accentua prin Războiul de 30 de ani (1618-1648), echivalentul unei prime conflagrații mondiale, încheiat prin tratatele de pace din Westfalia, care consacrau primul sistem politic european (și mondial).

Componentele acestei structuri statale sistemice erau la începutul „secolului absolutismului“:

1) Imperiul otoman, care domina Mediterana sudică și

orientală, Balcanii și zona Mării Negre, dar al cărui suflu de expansiune slăbise vizibil;

2) Spania, cu imensele sale posesiuni din Europa (sudul Italiei și Țările de Jos), Americi (Mexic, America centrală și cea de sud, cu excepția Braziliei) și Asia (Filipine); regii săi erau Habsburgi și înrudită cu împărații de la Praga

făcea ca acest bloc să reprezinte o amenințare pentru alți protagoniști ai politicii europene;

3) Sfântul imperiu roman de națiune germană, condus de Habsburgii câmpioni ai catolicismului și stăpâni (cu titlu personal) ai Europei centrale, era pregătit pentru ultima sa reprezentatie datorită acțiunii reformei;

4) Anglia întărită de uniunea dinastică cu Scoția începe să-și lanseze flotele în toate cele patru vânturi și pe toate oceanele, începând să pretindă rolul de „jucător global“;

5) Franța, regatul reunificat și bine populat (22 000 000 locuitori) reintrase deopotrivă în redresarea economică și în lupta pentru dominație pe continent, în care o epuizaseră ultimii regi din dinastia de Valois, acum înlocuiți de Bourboni;

6) Puterile de mână a doua care-și disputau dreptul de acces în clubul celor mari, și anume Provinciile Unite, Suedia, Danemarca și Rusia; fiecare dintre primele trei a avut în veacul XVII momentul ei de glorie efemeră. Rusia însă, schimbând dinastia și

avându-i din 1613 la cârmă pe Romanovi, va cunoaște prin ei gloria (sec. XVIII-XIX), dar și decăderea (1917).

Mecanismele clasice

Până la consolidarea ideilor naționale, aceste state sunt adesea coordonate pe principiile unei ideologii comune, care era religia. Apropierile și coalițările erau determinate de cele mai multe ori tocmai de apartenența la cutare sau eutare religie sau cult. Privind prin această prismă, identificăm în Europa veacului absolutismului o Europă a blocurilor religioase:

A) Blocul catolic: Spania, Portugalia, Italia, sudul Germaniei, Franța, posesiunile Habsburgilor și Polonia.

B) Blocul lutheran: Germania de nord și centru, Brandenburg, Suedia și Danemarca.

C) Blocul calvin: Provinciile Unite, Elveția și Renania.

D) State monobloc: Anglia anglicană, Rusia ortodoxă și Imperiul otoman islamic.

Această lume aparent diversă avea o evoluție comună, motivată tocmai de rivalitățile ce o divizau atât de mult. Și anume, întărirea coeziunii interne și a sistemului fiscal, care să asigure forța de expansiune pe plan internațional.

Evoluția către absolutismul regal, sesizabilă în toate statele europene, a fost însă cu viteze diferite și cu diferențieri specifice (naționale).

Franța – țara considerată astăzi prototipul absolutismului, sintetizat în cuvintele lui Ludovic XIV „Statul sunt eu” – a avut cea mai sinuoasă evoluție. După consolidarea regalității sub Henric IV, care dispăre în 1610 într-unul din-

gele Soare“ a fost umbrat de aceste hărțuiri interne. În 1661 absolutismul avea să triumfe definitiv în Franța și să reziste până la revoluție. Ludovic XIV nu avea, la moartea cardinalului Mazarin – primul său ministru –, decât 22 de ani. Până atunci nu participase în nici un fel la guvernare. Reunind consiliul, el i-a surprins pe toți declarând că din acel moment

va fi propriul său prim-ministru. Mai târziu, în memoriile sale, „Regelul Soare“ va nota: „Am simțit atunci că eram rege și născut pentru a fi“. El a domesticit nobilimea, nu luptând cu ea, ci cumpărând-o, reținând-o la

Luptă navală anglo-olandeză (1653)

tre primele atentate politice din istoria modernă, au urmat 14 ani de slăbiciune, echivalând cu minoratul lui Ludovic XIII. Ajungând prim-ministru (1624-1642), cardinalul Richelieu va sfărâma orgoliile nobiliare, stimulate chiar de fratele regelui, și va pune la punct mecanismele absolutismului: consiliul regal restrâns și „cabinetul Majestății Sale“, format din primul ministru, cancelarul justiției, superintendentul finanțelor și patru secretari de stat.

La moartea lui Ludovic XIII, Parlamentul din Paris și apoi Fronța prinților au contestat absolutismul. Minoratul celui ce avea să devină „Re-

Curte și încărcând-o de averi și onoruri. În acest timp, a guvernat cu miniștri-burgezi, muncind cot la cot cu ei.

Teoria sa asupra absolutismului se regăsește în *Memorii redactate pentru educația Delfinului*: „Toată puterea, toată autoritatea rezidă în mâna regelui și nimeni nu poate avea altă în regat. Tot ceea ce se afla în cuprinsul statelor noastre – de orice natură ar fi – ne aparține cu același titlu.“ Dar această omnipotență de drept divin comporta, după Ludovic XIV, și îndatoriri, între care prima era de a folosi puterea sa absolută „raportându-se la binele statului“.

Mecanismele adaptate

În Anglia, Iacob I Stuart poartă două coroane diferite: a Scoției, ca rege incontestabil, și a Angliei, ca urmaș indirect al puternicei Elisabeta I, ultima dintre Tudori. Parlamentul din Londra, ca și inexistent sub autoritatea Elisabeta I, încerca să profite de uniunea dinastică și să se impună în fața noului rege. Dar Iacob I a învățat repede lecția și timp de șapte ani (1614-1621) nu a mai convocat Parlamentul. Acesta a găsit un nou prilej de intervenție când Carol I Stuart i-a succedat tatălui său la tron (1628), tânărul rege fiind atunci obligat să accepte *Petiția drepturilor*, un fel de a doua *Magna Charta*.

Încet și cu tact, Carol I Stuart a dizolvat Parlamentul, guvernând în mod absolutist, între 1629 și 1640. Nevoia de subsidii a dus însă la convocarea Parlamentului după 11 ani, ceea ce a permis deschiderea conflictului cu regele, războiul civil (1641-1648) și decapitarea lui Carol I.

Nu vom invoca aici personalitatea lui Oliver Cromwell, ajuns mai mult prin forța destinului dușman al monarhiei, dar vom sublinia că pe butucul călăului Londrei cădea al doilea cap din familia regală scoțiană, în ziua de 9 februarie 1587, pierind la fel de demn Maria Stuart, bunica lui Carol I și rivala Elisabetei I. Capul strălucitorului rege Carol I, așa

cum ni-l prezintă portretele realizate lui și familiei sale de marele pictor flamand Anthonis van Dyck (1599-1641), a fost luat la 30 ianuarie 1649.

După 13 ani de domnie a Parlamentului, în 1653 Cromwell a transformat oligarhia în

Împăratul Ferdinand II

dictatură și, ca „Lord Protector“, a condus la fel de absolutist ca și regele pe care-l sacrificase, până la moartea sa (1658). Interesant este că sediul Parlamentului din Londra este străjuit de statuile celor care au reprimat legislativul englez, după ce acesta obținuse cele mai mari succese ale sale: Richard Inimă de Leu, care relua puterea după ce se obținuse *Magna Charta* (1215), și Cromwell, care a înlăturat de la puterea efectivă Parlamentul ce condamnase și decapitase un rege legitim.

Eșecul republicii în Anglia se datorește deci aceleiași

Cromwell, care o și instituisese. După dictatura lui și comicul interludiu al fiului său Richard, Carol II, ajuns pe tronul strămoșilor săi, reînnoadă firul unui absolutism temporal întrerupt. Până în 1688, Stuartii au condus în acest mod Anglia, Scoția și Irlanda. Catolicismul de care ei s-au cramponat în condițiile victoriei anglicanismului și presbiterianismului scoțian va duce la a doua răsturnare a lor de pe tron și la aducerea dinastiei olandeze de Orania și, prin ea, a monarhiei contractuale, care a rămas până azi regimul politic din Regatul Unit.

Spania avea după Filip II un accentuat regim de autoritate regală, practic un absolutism. În secolul XVII, el va fi menținut mai ales datorită catolicismului fervent și puterii Inchiziției, deși urmașii lui Filip II au fost fie terni (Filip III, 1598-1621), fie degenerați (Filip IV, 1621-1665), fie bolnavi (Carol II, 1665-1700).

Absolutismul spaniol s-a macerat în suc propriu în tot acel secol, odată cu dinastia de Habsburg. În 1700 Ludovic XIV îl va impune prin război pe fratele său ca rege al Spaniei, dar Bourbonii n-au reușit să domnească în mod absolut la sud de Pirinei, deși s-au menținut în drepturile lor regale până astăzi.

Imperiul habsburgic era alcătuit încă din state de tip feudal, cu dinastii proprii și gata în orice clipă să revendice o suveranitate totală, în nu-

mele libertăți germanice și să conteste suzeranitatea imperială. Dacă Italia este doar o entitate geografică, în schimb, în Germania se afirmă puterea Hohenzollernilor. Aceștia posedau ducatele Prūsiei și De Clèves, principatele de Brandenburg (mare elector), Halberstadt și Minden, comitatele Ravensbrück și Mark. Frederick-Wilhelm, Marele elector, a fost cel

care a aplicat principiul ca, în posesiunile sale, totul să se subordoneze statului. În lunga sa domnie (1640-1688), a organizat guvernul central, a stabilit impozitele permanente și a creat o armată puternică, care i-a adus în

1657 titlul de duce suveran de Prusia. Fiul său, Frederic I Regele Sergent (1688-1713), va accentua absolutismul regal prusac, încheind acel secol XVII prin obținerea titlului de rege al Prusiei (1700).

În ce-l privește, imperiul condus de Ferdinand II (1619-1637) și Leopold I (1657-1705) a trecut de stadiul de superputere la acela de mare putere, recentrând economia Sfântului imperiu spre posesiunile ereditare ale Habsburgilor și încetând, după respingerea pericolului otoman (1683), de a mai fi o periferie a lumii germanice.

După ce Ivan IV a consolidat monarhia rusă a Mos-

covei, Romanovii – ajunși pe tron în 1613 – vor stabili țara și întări autoritatea țarilor, pregătind europeanizarea pe care o va face Petru cel Mare (1682-1725). În tentativa lor de a crea un stat modern, primii Romanovi au dus o politică externă activă, mai ales pe seama Poloniei, câștigând Smolensk, Kiev și o parte a Ucrainei. Până la sfârșitul

Defenestrarea de la Praga (mai 1618)

secolului absolutismului, Petru cel Mare le va adăuga Azovul, luat de la turci, și va intra în conflict cu Suedia, pentru ieșire la Marea Baltică. Treptat, pe parcursul veacului XVII, dintr-o tiranie cu rangul de „mare cnezat”, Moscova devine imperiul (țaratul) absolutist și omogen Rusia.

Cât despre celelalte puteri ale secolului respectiv, vom nota că Imperiul otoman fiind o monarhie orientală de tip despot, Polonia o anarhie generată de „liberum veto” al șleahetei, Danemarca și Suedia – monarhii parlamentare și Provinciile Unite (Olanda) – o republică burgheză, ele nu se înca-

drează în categoria statelor absolutiste de tip european și monarhic.

Momentul adevărului

Ocupând aproape o jumătate de secol, Războiul de 30 de ani (1618-1648) a angrenat cea mai mare parte a monarhiilor europene, în majoritatea lor contestate ale

preponderenței habsburgice. Totul a pornit cu revolta din Boemia și a angajat mai întâi doar lumea germanică, deja polarizată în „Uniunea Evanghelică” și „Liga Catolică”. În această primă fază (1618-1625), a intervenit un singur

factor exterior lumii germanice: Spania, ai cărei suverani din casa de Habsburg erau solidari cu imperiul. Insurecția cehă a fost zdrobită.

Victoria habsburgilor ar fi dus nu la echilibrul european – pe care îl doreau Franța catolică, Anglia protestantă și Provinciile Unite calvine – ci la menținerea statu-quo-ului european. Strigătelor de ajutor ale Uniunii Evanghelice le-a răspuns Christian IV, regele Danemarcei, luteran și aventurier. Cum alianței anti-habsburgice li se alătura și Transilvania lui Gabriel Bethlen, în faza a doua, daneză (1625-1629), războiul devenea din german european.

Și de această dată victoria a fost tot de partea imperiului.

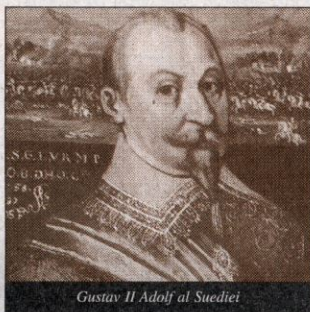
A treia fază a fost determinată de intervenția Suediei, cea mai mare putere luterană din Europa acelei vremi, și s-a consumat între 1631-1635. Marele rege și războinic Gustav II Adolf, secundat de ilustrul său cancelar și general Axel Oxenstierna, subvenționat de Franța lui Richelieu și cu doi importanți aliați germani (Saxonia și Brandenburg), părea a răsturna situația. Moartea în plină victorie, la Lutzen (1635), a regelui suedez va duce însă la destrămarea coaliției, Suedia rămânând singură în fața imperiului.

A fost momentul adevărului, în care Franța catolică s-a angajat în război deschis, alături de protestanți, împotriva imperialilor, tot catolici. La început în defensivă (1635-1638), fiind prinsă între Spania și imperiu, Franța a preluat apoi inițiativa, cucerind de la spanioli teritorii în Flandra și zona Pirineilor. În chiar ziua morții lui Richelieu, la 4 decembrie 1642, armatele franceze ocupau Barcelona. Începând cu 1643-1644, marii generali de mai târziu, atunci tineri în afirmare – Condé și Turenne – au luat inițiativa pe frontul de est, înaintând spre Rin și Dunăre. Din 1645, au reintrat în luptă, din nord, și suedezi. Bătălia decisivă a Războiului de 30 de ani s-a dat în inima Germaniei, la Zunarshausen (17 mai 1648), unde suedezi făcuseră joncțiunea cu Turenne. Au urmat

invadarea Bavariei și asedierea Münchenului. Până la Praga și Viena, mai era puțin și împăratul a cerut pace.

Prima conferință internațională

Tratatele de pace din Westfalia erau rezultatul a cinci ani

Gustav II Adolf al Suediei

de negocieri, deschise la Münster la 10 aprilie 1643, cu participarea tuturor puterilor europene, exceptând Anglia, Rusia și Imperiul otoman. Erau prezenți peste 550 de delegați, congresul de la Münster fiind minunat surprins într-un tablou de pictorul olandez Gerard Terborch (1617-1681). Al doilea tratat a fost negociat la Osnabrück. Ele au fost făcute publice la 24 octombrie 1648, consemnând o nouă ordine europeană.

Sfântul imperiu roman de națiune germană se împărțea practic în două sfere de influență, una imediată, pentru Habsburgi, și alta de perspectivă, pentru Hohenzollerni. Prinții din imperiu căpătau deplina libertate religioasă, iar puterile împăratului erau limitate de Dietă. Habsburgii

rămăneau ceea ce fuseseră doar în propriile lor teritorii: Austria, Boemia, Moravia, Silezia și Trieste. Spania pierdea preponderența europeană, care va fi tranșată în câțiva ani în favoarea Franței. Această din urmă își instala pentru prima dată granița pe Rin.

Dispariția lui „Imperium Mundi” făcea din Europa un concert de state teritoriale-naționale, destul de echilibrat. Abia după Revoluția Franceză, acest echilibru se va rupe în favoarea imperiilor (francez, englez, rus, german și austriac), cele care vor impune o altă ordine europeană la Viena, în 1815. Europa marilor puteri va fi înlocuită după primul război mondial de Europa națiunilor, iar după al

doilea război de Europa divizată a „Cortinei de fier”, căzută la rândul ei în 1989-1990. Astăzi trăim faza unei noi construcții europene, a cincea de la pacea westfalică.

Acea reasezare a favorizat întărirea statelor teritoriale ce tindeau spre național și a absolutismului regal. Sistemul politic european și întărirea statelor sunt cele mai importante contribuții ale veacului XVII la crearea Europei clasice, în care componentele capătă specificități și identități clare, prin care se definesc încă și astăzi.

Din Europa medievală mai rămăseseră doar câteva relicve, de care mersul vremurilor și progresul general n-au mai avut cum se împiedica. ■

OLIMPIADELE RĂZBOIULUI RECE

Anticii au ilustrat sugestiv, prin dictonul latin „citius, altius, fortius” (mai repede, mai sus, mai puternic), dorința umană de autodepășire, prin participarea la întrecerile sportive olimpice. Pe durata Jocurilor Olimpice era proclamată „pacea olimpică”. Conflctele între cetăți nu încetau, dar beligeranții conveneau să nu împiedice venirea atleților și a spectatorilor. Pe stadion se găseau circa 40 000 de privitori. Manifestarea avea loc în orașul Olimpia din Pelopones.

Conform tradiției, jocurile au fost organizate prima dată în 776 î.Hr., iar din secolul VI î.Hr. ele au antrenat întregul spațiu grecesc. Prin edict imperial, manifestarea a fost suprimată în 393 d.Hr. de către împăratul roman Teodosius.

Deși coroana de măslin a rămas singura recompensă a învingătorului, evenimentul a cunoscut în timp o evoluție, mergând spre profesionalizarea atleților și „politizarea” întârilor. Campionii dobândeau frecvent un renume, care le permitea să joace apoi un rol de primă importanță în cetatea lor. Unii oratori puteau găsi aici ocazia de a dezvolta teme politice. Jocurile serveau drept pretext și loc de întâlnire pentru diplomați în căutarea de alianțe sau tratate.

BOGDAN IOVESCU

Inimosul baron francez Pierre de Coubertin era adeptul „idealului olimpic” (proclamarea păcii olimpice și stoparea războaielor). La inițiativa sa, în 1894 la Paris fusese reînviată mișcarea olimpică prin crearea Comitetului Internațional Olimpic (C.I.O.). În semn de prețuire pentru inițiatorii olimpismului, s-a stabilit atunci ca prima manifestare de acest gen să aibă loc la Atena, în 1896. Cu acel prilej aristocratul francez spunea: „Cel mai important lucru în Jocurile Olimpice nu e să câștigi, ci să participi, așa cum în viață nu contează triumful, ci lupta. Esențial nu e să cucerești, ci să lupți bine”.

Din păcate, de la vechii greci, Jocurile moderne au reținut mai mult forma decât esența. S-a păstrat frecvența de desfășurare, respectiv o dată la patru ani. A fost reînviată tradiția aprinderii flăcării olimpice. Totodată denumirea arenelor sportive moderne (stadioane) derivă de la unitatea grecească de lungime, preluată de cuceritorii romani (stadium = 185 m).

Spre deosebire de Antichitate, Olimpiadele moderne s-au văzut nevoite să se plece în fața zeului Marte. Cele două conflagrații mondiale au provocat întreruperi între 1912-1920 și 1936-1948.

Legătura între sport și politică a devenit din ce în ce mai complexă în anii așa-numitului „război rece”. Sintagma, introdusă în 1947 în S.U.A. de economistul Bernard Baruch și preluată de ziaristul Walter Lippman, desemna sugestiv încordarea din raporturile Est-Vest, între S.U.A. și U.R.S.S., în special.

În acest context mișcarea olimpică s-a confruntat cu o situație ingrată. Erau avute în vedere păstrarea sportului ca ideal universal și, în același timp, încercarea de a face față presiunilor politice. În plus față de aceste deziderate, structura organizatorică reprezentată de Comitetul Internațional Olimpic se străduia să rămână un arbitru suprem al sportului planetar.

În 1948, la Olimpiada de vară de la Londra, Japonia și Germania nu au fost invitate să

participa datorită rolului jucat în conflictul mondial abia încheiat. Totodată evenimentul sportiv găzduit de capitala Albionului a înregistrat prima participare a unor state de dincolo de „Cortina de fier”. Exacerbarea politizării manifestărilor olimpice s-a produs odată cu admiterea U.R.S.S. în forurile olimpice.

Problema germană și cea chineză

Prestigiul forului olimpic trebuia păstrat prin adoptarea unei soluții corecte și echidistante politic. Principalele probleme au fost disputele între cele două Germanii, între China continentală și Taiwan sau chestiunea boicoturilor olimpice. În privința primelor două probleme, cei patru actori implicați doreau trimiterea de echipe proprii la manifestările olimpice. Prilejul se dorea a fi o trambulină în vederea recunoașterii lor politice. Un obstacol îl constituia și recunoașterea comitetelor naționale olimpice (C.N.O.) de către C.I.O. După ce R.F.G. se constituise ca stat în 1949, C.I.O. îi acordase recunoașterea forului național olimpic în 1951. În privința R.D.G. lucrurile erau mai complicate. Pe de o parte C.I.O. ezita să recunoască C.N.O. al R.D.G. Pe de alta, federații sportive diverse din R.D.G. se aflau în tratative avansate cu forurile corespunzătoare internaționale, pentru afiliere. Acestea din urmă, văzând indecizia forului olimpic suprem, preluseră inițiativa. Demersul lor putea altera grav prestigiul C.I.O. Se confruntau în realitate două tendințe. U.R.S.S. dorea ca sateliții săi să aibă C.N.O.-uri independente, iar câțiva membri C.I.O. considerau că recunoașterea a două C.N.O.-uri pentru Germania ar fi adâncit separația țării.

Climatul internațional generat de războiul rece transpase și din duelul mass-mediei aparținând celor două sisteme ideologice. Pe plan olimpic cei doi „duri” planetari s-au găsit față în față în 1952, la Olimpiada de vară de la Helsinki. Tot atunci, în premieră, a participat și Germania de Vest. Taiwan-ul s-a retras, în semn de protest față de acordarea permisiei de participare pentru Republica Populară Chineză (R.P.C.). Acordul dat R.P.C. de către C.I.O. era neobisnuit, având în vedere că nu exista un C.N.O. recunoscut oficial.

În 1955, C.N.O. al Germaniei de Est a fost recunoscut provizoriu, cu amendamentul că,

după reunificarea țării, C.I.O. va recunoaște un singur C.N.O. valabil pentru întreaga țară. Cele două Germanii au alcătuit o echipă comună pentru Jocurile Olimpice de iarnă și vară din 1956. Acest fapt l-a făcut pe președintele C.I.O., Avery Brundage, să declare entuziasmat: „Am obținut pe tărâm sportiv ceea ce politicienii nu au izbutit până acum”. Era un optimism exagerat, pentru că ambele Germanii continuau să-și dorească o echipă separată.

În 1956, la Olimpiada de vară de la Melbourne, state ca Egipt, Irak și Liban au opus boicotul lor față de ocuparea Canalului de Suez de către Israel. Spania și Elveția s-au alăturat boicotului, dar ca protest la ocuparea Ungariei de către armata roșie. Tensiunea extremă existentă între unguri și ruși după evenimentele sângeroase din 1956 s-a făcut simțită la semifinalele Turneului Olimpic de polo pe apă. Partida a fost tulburată de o bătaie în toată regula pe care și-au administrat-o cu generozitate cele două echipe, determinându-l pe arbitru să oprească meciul. Ungaria a fost declarată câștigătoare, datorită faptului că avea un golaveraj superior adversarei în momentul opririi jocului.

Problema germană a fost rediscutată în 1965, având în vedere că reunificarea politică nu mai era de actualitate. Votul C.I.O. a decis, cu o majoritate confortabilă, să accepte existența în deplinătate a două C.N.O.-uri afiliate celor două Germanii. Implicit s-a dispus alcătuirea de echipe separate. În plus, guvernul Germaniei de Vest a abandonat doctrina Hallstein (refuzul stabilirii de relații diplomatice cu orice stat care recunoștea Germania de Est) în favoarea „Ostpolitik”. Prin noua orientare politică se avea în vedere normalizarea relațiilor cu întreaga Europă de Est.

Echipe reunite ale R.F.G. și R.D.G. au participat în 1956 la ambele olimpiade: la cea de iarnă, de la Cortina d'Ampezzo...

...și la cea de vară, desfășurată la Melbourne

În plan sportiv disputa dintre R.P. Chineză și Taiwan a apărut după ce C.N.O.-ul chinez a fugit în 1951, la guvernul naționalist. C.N.O.-ul refugiat a fost în continuare recunoscut de C.I.O. S.U.A. și aliații săi (ca și O.N.U.) au recunoscut Taiwan-ul drept „China”. Țările cu regim comunist au recunoscut China continentală, care a devenit Republica Populară Chineză la 1 octombrie 1949. Olimpiada de vară din 1952 a consemnat amintitul boicot al Taiwan-ului și prezența doar a unui singur atlet din R.P.C. În 1954, C.I.O. a recunoscut C.N.O. - R.P.C., dar a menținut și recunoașterea celui din Taiwan. În 1958, China s-a retras din mișcarea olimpică și din toate federațiile internaționale.

Situația în plan sportiv și politic a evoluat în tandem. În 1971, C.I.O. a condiționat reprimirea R.P. Chineze de respectarea regulamentului olimpic, dar a insistat și pentru neexcluderea Taiwan-ului. În același an, O.N.U. recunoștea R.P.C. și excludea Taiwan-ul. În 1975, R.P.C. a condiționat cererea sa de reprimire în C.I.O. de excluderea Taiwan-ului. Problema trenează la Olimpiada de vară din 1976 de la Montreal, datorită atitudinii adoptate de guvernul canadian. Încă din 1970, acesta promova așa numita „politică a unei singure Chine”, adică recunoașterea R.P.C. ca reprezentantă unică a tuturor chinezilor. În virtutea acestei atitudini, în 1976, el condiționa acordarea accesului pentru Taiwan de nefolosirea denumirii „China” în titulatura oficială. Poziția Canadei a produs consternarea S.U.A. și dezaprobare în cadrul mișcării olimpice, dar fără urmări. În semn de protest, echipa Taiwan-ului s-a retras cu o zi înainte de deschiderea Olimpiadei.

Disputa China - Taiwan a ajuns la com-promis la sfârșitul anilor '80. Atunci C.N.O. - R.P.C. a fost recunoscut drept Comitet Olimpic chinez, iar cel din Taiwan drept Comitet Olimpic chinez de la Tai-Pei.

Moscova fără americani, Los Angeles fără ruși

O problemă deosebit de spinoasă, căreia C.I.O. a trebuit să-i facă față, a reprezentat-o boicoturile jocurilor olimpice pe motive politice. Manifestări de acest gen au fost deja amintite. Dar acestea nu puteau capta atenția precum cele generate de cei doi „dirijori” mondiali, S.U.A. și U.R.S.S. În decembrie 1979 s-a înregistrat o nouă escaladare a tensiunii Est-Vest, prin invazia sovietică în Afganistan. Drept represalii, S.U.A. a anunțat, în ianuarie '80, prin vocea președintelui Jimmy Carter, că nu va participa la jocurile olimpice de vară de la Moscova, din iulie-august. În februarie, șeful Casei Albe a solicitat Comitetului Olimpic American retragerea echipei S.U.A. S-au exercitat presiuni din partea ambelor partide politice și a legislativului, făcându-se referire la posibile greutăți în finanțarea forului național olimpic. Se argumenta necesitatea boicotului pentru apărarea drepturilor omului, a legislației internaționale și a securității S.U.A. și a multor altor națiuni libere. Important este și faptul că, în mod oficial, termenul de „boicot” a fost înlocuit cu „non-participare”. Sovieticii, în campania de condamnare a boicotului, nu admiteau că invazia din Afganistan constituia un motiv pentru această atitudine. Deși în

Avery Brundage, președinte al C.I.O. în perioada 1952-1972, medaliază cu aur echipa de stafetă a S.U.A. la Olimpiada din 1964

U.R.S.S. implicarea politicii în sport era masivă, sovieticii au condamnat în revista de specialitate *Sovietski Sport* atitudinea S.U.A., Marii Britanii și a altor câteva state, de subordonare a sportului intereselor politice. Boicotul a fost respins de Franța. Marea Britanie l-a acceptat, dar s-a produs divizarea pro și contra a opiniei publice, mass-media și lumii politice. Opinia publică engleză era scandalizată de atitudinea guvernului britanic, care considera decizia Comitetului Olimpic britanic de a trimite sportivii la Jocuri drept iresponsabilă și imorală. Aceasta în ciuda continuării netulburate a legăturilor comerciale și de altă natură cu U.R.S.S. Germania s-a supus boicotului inițiat de americani, deși își propunea satisfacerea a două deziderate opuse: păstrarea prieteniei strânse cu S.U.A., dar și continuarea Ostpolitik. O atitudine mai nuanțată decât a Marii Britanii a avut-o Australia. Cu toate că guvernul său s-a alăturat boicotului, acesta nu a intervenit în nici un fel, lăsând decizia pro sau contra în seama C.N.O.-ului. Statele din lumea a treia au avut o atitudine diferită. Clienții politici ai uneia sau alteia dintre cele două superputeri și-au urmat liderii. Statele fără legături particulare sau clientelare erau și ele împărțite. De exemplu, o mare parte a Americii Latine a participat la Jocurile Olimpice. În final au participat 81 de țări, față de 88 la Montreal, 122 la München și 113 la Mexico-City. În memoriile sale, Carter a justificat decizia de neparticipare la Jocurile Olimpice: „Știam că decizia era controversată, dar atunci nu aveam nici o idee cât de dificil ar

putea fi pentru mine să o aplic, sau să conving alte națiuni să ni se alăture”.

Interesul opiniei publice americane pentru Jocurile Olimpice de vară din iulie-august 1984, de la Los Angeles, a crescut datorită boicotului U.R.S.S., urmată de alte țări din blocul socialist. Decizia sovietică anunțată la 8 mai se referea la ostilitatea opiniei publice din S.U.A. față de U.R.S.S. Aceasta fusese generată de doborârea în august 1983 de către aviația militară sovietică a unui avion de pasageri sud-coreean, deasupra peninsulei Kamceatka. România s-a sustras boicotului. Nici în 1984 nu s-a folosit denumirea oficială de „boicot”, preferându-se tot cea de „non-participare”. În final, în ciuda atmosferei create, un număr record de 140 de țări au fost prezente. Totuși 17 state au boicotat Jocurile Olimpice, inclusiv 6 dintre medaliatele olimpicele precedente: U.R.S.S., Germania de Est, Polonia, Bulgaria, Cuba și Ungaria.

După 1984, s-au înregistrat boicoturi de mai mică amploare. În 1988 Jocurile Olimpice de vară de la Seul au fost boicotate de Coreea de Nord, Cuba, Etiopia și Nicaragua.

În 1991, C.I.O. a reintegrat Africa de Sud în mișcarea olimpică prin recunoașterea C.N.O.-ului său, recunoscând de asemenea și C.N.O.-urile republicilor baltice (Estonia, Letonia, Lituania), recent desprinse din „defuncta” U.R.S.S.

În 1992, echipa Germaniei Unificate a participat la Jocurile Olimpice de vară de la Barcelona. Tot atunci revenea și Africa de Sud după o întrerupere de 32 de ani datorată politicii sale interne, de apartheid. ■

În septembrie, în nr. 9 (49), 2000,
„Dosarele Istoriei” vă oferă grupajul
„De la «cununie» la «divorț»: Statul național-legionar
(septembrie 1940 - februarie 1941)”

din cuprins:

- Ce-a fost statul național-legionar? ● Partidele istorice sub guvernarea antonesciano-legionară ● „Mariajul” imposibil: Antonescu-Sima ● Armata: alături de general și împotriva legionarilor ● Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea Legionară în timpul „rebeliunii” ● Legionarii și filmul ● Constantin Papanace – din fotoliul ministerial în exil ● Confruntarea finală: „rebeliunea legionară” ● „Verzii” și „roșii”, mână în mână pentru destabilizarea statului ● SSI dejoacă atentatele legionare

RADU DINULESCU

„În cursul întregii mele cariere nu am făcut nici un fel de politică, singura mea năzuință fiind a-mi servi țara.

După 23 august 1944, am reușit ca, fără ordinul și fără știrea guvernului român, să scot din Germania materiale valoroase care erau trimise de Comisia română de cumpărături din Suedia spre România. Aceste materiale au fost apoi aduse în țară pentru sporirea potențialului industrial.

În prezent, sunt în căutarea unui serviciu prin care să-mi pot câștiga mijloacele de existență pentru mine și familia mea.“

AMINTIRI DE LA SECȚIA II

CRISTIAN TRONCOTĂ

Aveau să mai treacă mulți ani din clipa în care l-am părăsit pe Radu Dinulescu la Paris, în episodul anterior, și până când a redactat autobiografia din care am spicuit rândurile de mai sus.

De altfel, nu a mai rămas multă vreme în orașul de pe Sena. Înainte să plece, a mai trecut printr-o experiență interesantă. Într-o seară, aflat la fratele său care își pregătea un doctorat la Paris, a aflat că în dimineața următoare urma să fie executat la închisoarea Santé un condamnat. S-a gândit că merită să vadă spectacolul, pașaportul diplomatic urmând, desigur, să-i asigure intrarea. Dimineața, când s-a prezentat la poarta închisorii, a aflat că execuția fusese suspendată. Noaptea, președintele Franței fusese asasinat. Avocatul condamnatului se pre-

zentase imediat acasă la ministrul Justiției și îi înmănase o cerere în care arăta că președintele Republicii își putea exercita dreptul de grațiere până în clipa în care cădea cuțitul ghilotinei. Cum în acel moment nu exista un președinte, condamnatul său era privat de această posibilitate. Deci, se impunea suspendarea execuției. „La orele 24.00 ministrul Justiției, fără a mai pierde vremea cu referate, propuneri, avize, a telefonat personal procurorului general, comunicându-i aprobarea de suspendare a pedepsei capitale. Atâta scrupulozitate în respectarea legii și în apărarea individului, fie el chiar și un criminal, mi se părea extraordinară, în timp ce francezii îl socoteau un fapt divers, absolut normal. Pentru ei, această rigoare era o condiție

sine qua non, pentru noi abia un deziderat. Când vom ajunge să conștinăm și noi întru acest firesc? – m-am tot întrebat de-atunci și – iată – mă întreb încă și astăzi...”

Fanfară
cu mitraliere

De la Paris a plecat cu scandal, în iunie 1932. Împrejurările nu sunt limpezi. În fișa de notare, atașatul militar scrie că postul de ajutor s-a desființat din lipsă de fonduri și l-a mai ținut pe Dinulescu încă câteva luni pe banii lui. Când i-a comunicat că trebuie totuși să se întoarcă acasă, Dinulescu ar fi avut o ieșire violentă. Celelalte note din foaia calificativă insistă asupra calităților sale.

A trebuit să părăsească Statul Major General, unde a

revenit abia la 1 aprilie 1938, fiind repartizat la Biroul de studii. La 11 martie 1939, devenea șef al Frontului de Vest. Din 25 iunie 1940 era șeful Biroului Informații și ajutor al șefului Secției a doua.

În această ultimă calitate l-a primit, în dimineața zilei de 19 ianuarie 1941, în ajunul izbucnirii rebeliunii legionare, pe un căpitan Krüdner, de la Misiunea militară germană.

De altfel, Radu Dinulescu oferă o informație interesantă despre sosirea primilor militari germani în România. „Cu ocazia vizitei lui Carol II la Berchtesgaden [noiembrie 1938], s-au pus bazele colaborării româno-germane. Cele stabilite atunci între el și Hitler au rămas secrete. Nici organele informative ale Marelui Stat Major n-au fost măcar orientate asupra clauzelor militare ale convenției. Eu însă, prin agenții mei de la Serviciul Secret, eram ținut la curent cu faptele, pe măsură ce se petreceau. Astfel, am aflat că într-o zi a trecut Dunărea pe la Giurgiu un grup de 160 de membri ai unei fanfare germane, care fusese în turneu în Bulgaria și îl continua în România. Muzicanții erau îmbrăcați civil și aveau, pe lângă geamantane, și cutiile cu instrumente muzicale, unele foarte voluminoase, conținând desigur contrabasuri, violoncele, tobe și altele asemenea. Fanfara era așteptată în port de

La Râmnicu Vâlcea, în 1935, cu soția

autobuze și camioane, sub conducerea unor civili, probabil organizatorii turneului, precum și de un delegat al Serviciului Secret, în persoana lui Micandru Ionescu [Magazin istoric, nr. 7-9/1994]. De la Giurgiu, convoiul a pornit pe șoseaua spre București, apoi... a dispărut. Nimeni n-a auzit de vreun concert al acestei fanfare.”

Muzicanții erau, de fapt, o unitate de parașutiști germani, care au preluat, tot în haine civile, paza instalațiilor petroliere de pe Valea Prahovei. În cutii cărau, evident, arme. Atunci când a sosit și Misiunea militară germană, a fost primită cu mult fast. „Trenul în care călătorise statul ei major, în frunte cu generalul Hansen și colonelul Haufe, a fost primit oficial cu surle și

tobe în gara Mogoșoaia, zisă «gara regală». De fapt, această Misiune marca începutul oficial al colaborării militare româno-germane și nu era decât preludiul sosirii unei întregi armate, care s-a concentrat, în mod discret, în regiunea Piatra Neamț - Roman, sub comanda generalului Schobert.”

Dar să revenim în dimineața zilei de 19 ianuarie 1941. Căpitanul Krüdner venise să îi ceară asigurări adjunctului șefului Secției a doua că militarii germani nu vor avea de suferit în cursul tulburărilor care erau pe punctul să izbucnească. El a

amenințat că în cazul în care trupele germane erau atacate, vor riposta cu foc. După plecarea lui Krüdner, Radu Dinulescu a mers la șeful Statului Major General, generalul Ioanițiu, pentru a-l informa despre conținutul discuției. Acesta l-a trimis la Antonescu, care l-a ascultat și l-a întrebat ironic: „În cine vor să tragă?” și l-a expediat înapoi la Statul Major General.

În seara zilei de 22 ianuarie, după înfrângerea rebeliunii legionare, la ora 21.00, generalul Ioanițiu l-a chemat pentru a-l anunța că fusese numit șeful Secției a doua, în locul colonelului Polihron Dumitrescu. Acesta fusese schimbat pentru atitudinea lui favorabilă mișcării legionare.

În bluze, prin zăpadă

Imediat, a început „curățenia”. Au fost rechemati din străinătate și ultimii oameni numiți la post de Moruzov. Între aceștia, colonelul Petrescu, atașatul militar de la Roma. A urmat apoi o anchetă care trebuia să demonstreze trădarea lui Moruzov. Dar care nu a reușit să afle nimic despre agentura și modul în care își obțineau aceste informațiile.

În vremea sa, s-au elaborat noi regulamente privind funcționarea Secției a doua, serviciul de curieri. De fapt, „Regulamentul de informații și contrainformații” fusese elaborat și intrase în vigoare încă din decembrie 1940.

Potrivit „Instrucțiunilor asupra organizării, funcționării și atribuțiilor curierilor diplomatici”, serviciul de curierat era asigurat de „ofițerii [Secției a doua] care, însoțiți de câte un agent al Serviciului Special de Informații, vor îndeplini funcția de curieri. În fiecare cursă va pleca un ofițer și un agent, șeful echipei fiind ofițerul.” Erau apoi prevăzute toate situațiile care puteau apare și modul de comportare.

Mult mai interesante sunt „Instrucțiunile cu privire la obligațiunile românilor care merg în străinătate” elaborate de Secția a doua, Biroul legături externe. Iată ce se scria în acestea: „Nimeni să nu-și defăimeze țara,

verbal sau în scris, atacând actele de conducere și guvernământ... Înfațișarea exagerată a lipsurilor materiale care în mod fatal s-au produs în ultimul timp, constituie de asemenea o denigrare a țării... Un adevărat român tinde dimpotrivă să ascundă din micile noastre defecte și lipsuri... Este de asemenea formal interzis românilor care merg în străinătate să ia contact cu așa-ziiși «refugiați politici».” Și tot așa, pe multe pagini.

În noua sa calitate, Radu Dinulescu a avut ocazia să colaboreze îndeaproape cu serviciul de informații al armatei germane. Încă din decembrie 1940 sosise la București o misiune din cadrul secției de informații a Comandamentului Suprem German, în frunte cu colonelul Kinzel. Scopul ei era să organizeze un schimb de informații militare, cu obiectiv exclusiv U.R.S.S. Radu Dinulescu povestește că din misiune făcea parte și un colonel bătrân, care spunea că cunoștea bine U.R.S.S. „Când i-am atras atenția că resursele

în oameni și materiale ale sovieticilor sunt imense, mi-a răspuns zâmbind disprețuitor: «Da, sunt mulți, dar de calitate inferioară. Poporul rus nu are spirit de organizare».”

Peste doi ani, la Berlin, Radu Dinulescu se reîntâlnea cu colonelul Kinzel. Atunci, într-o discuție între patru ochi, el i-a făcut o adevărată expunere pe tema: „cum ne-am înșelat în aprecierea potențialului de război sovietic”.

„În octombrie 1941, și-a început el prelegerea, după un șir de operații victorioase, armatele germane înaintau rapid către Moscova... Hitler a emis celebrul său ordin de zi prin care anunța înfrângerea trupelor sovietice... Comandamentul Suprem a dat tuturor armatelor un ordin prin care erau întrebat dacă preferă să li se trimită în primă urgență muniții, spre a continua urmărirea și a termina astfel mai repede războiul, sau echipamente de iarnă. Toate au răspuns că vor muniții... În primele zile ale lui noiembrie, trupele germane înaintau prin ceață și zăpadă în blu-

zele lor de vară, cu care plecaseră la 21 iunie 1941. La 8 noiembrie, din direcția Moscovei, 40 de divizii sovietice, complet dotate, au apărut din perdeaua de ceață și au pornit o contraofensivă, căreia nu am fost în măsură să-i facem față. Floarea armatei germane a pierit atunci... Comandamentul ger-

Nași la o nuntă, în 1938

man a trebuit să dea un ordin nemaîntîlnit în anele unei armate moderne: fiecare să lase tot ce are în dotare și să se salveze cine poate. Dar nu s-au mai putut salva decât foarte puțini și nu dintre cei din prima linie. Pierderile suferite în toamna și iarna anului 1941 n-au mai putut fi niciodată recuperate.“

Aici Radio Londra!

Radu Dinulescu a întocmit un raport către șefii săi cu afirmațiile scocante ale colonelului Kinzel. Cât despre rațiunile pentru care acesta i se confesase, ofițerul român credea că acționase la ordin, căutând „să justifice cererile pe care le făceau nemții pentru a obține din partea României o contribuție din ce în ce mai substanțială la război“. Semnalul de alarmă a ajuns până la Ion Antonescu.

La 15 martie 1941, colonelul Radu Dinulescu a primit ordin să plece la Berlin, împreună cu alți doi ofițeri, pentru schimbul periodic de informații. Șederea în capitala germană urma să aibă loc între 2-4 aprilie. La întoarcere, avionul a făcut o escală la Viena. „Ajungând deasupra aeroportului ei principal, Aspern, am observat de sus că întregul lui câmp, precum și terenurile dimprejur erau ocupate de sute de avioane, cea mai mare aglomerație de acest fel pe care mi-a fost dat s-o văd vreodată. Era lăsată liberă doar pista de rulare, pe care am aterizat. În drumul către aerogară, avionul nostru a trecut printr-un culoar, deschis chiar prin mijlocul

masei de avioane. Privind cu mirare împrejur, am constatat că aici se concentrase o mare flotă aeriană germană. Echipajele, împreună cu brigăzi ajutoare speciale, transportau bombe mari, pe care le încăreau la bord. Coborând din avion pentru cele 30 de minute de oprire, le-am spus însoțitorilor mei: «O asemenea concentrare de forțe, ziua în amiaza mare, fără nici o măsură de camuflaj, arată că aviația va intra imediat în acțiune. Noaptea asta va începe războiul dintre Iugoslaviai».“

De la Viena, au zburat la Budapesta, unde s-au oprit peste noapte. Atașatul militar Radu Davidescu i-a așteptat la aeroport cu „elegantul lui Buick montat în Elveția“. A doua zi, dis de dimineață, Davidescu l-a trezit cu ciocănituri repetate în ușa. „Azi în zori, Belgradul a fost bombardat de aviația germană. Nemții au pătruns din mai multe direcții pe teritoriul iugoslav. Vino afară să vezi cum trec echipajele motorizate care se îndreaptă spre sud.“

Peste o lună, colonelul Radu Dinulescu era chemat, împreună cu șeful Secției 3 Operații, colonelul Gavrilescu, și șeful serviciului Radio, colonelul Ghimuș, la generalul Ioanițiu, șeful Statului Major General. Acesta i-a informat că în vederea intrării României în război, se făcuseră pregătiri pentru instalarea Marelui Cartier General la Snagov. „După ce totul fusese gata, Radio Londra anunțase recent că «probabil România se va angaja curând în război, pentru că începuse instalarea

Marelui Cartier General la Snagov».“ Drept urmare, se luase hotărârea să fie mutat amplasamentul la Săftica. „A specificat că suntem obligați să rămânem în apropiere de axul de transmisiuni București-Ploiești, spre a nu avea lucrări prea mari de făcut, de acolo putându-se lesne realiza legături cu instalațiile de transmisie executate deja la Snagov. Ne-a recomandat cea mai strictă discreție, noi fiind deocamdată singurii care cunoaștem noul amplasament...“

Dar, în dimineața de 20 iunie, pe la orele patru, am fost trezit din somn de un curier venit cu mașina, care m-a invitat la Statul Major, cu indicația să iau și o valiză cu cele necesare unei deplasări ceva mai lungi. Când am ajuns, era mare teavtură: eșalonul operativ se îmbarcă în camioane spre a merge la gară, unde-l aștepta un tren. Unde ne ducem cu trenul? – mă întrebam. La Săftica? Doar până acolo nu sunt decât 25-28 km... În fine, am ajuns în tren, am pornit și abia atunci mi s-a comunicat că mergem la... Odobești.“

Acolo au găsit un amplasament dotat cu toate cele necesare. Radu Dinulescu – șeful Serviciului de informații și contrainformații al armatei române (Secția a doua) – a aflat apoi că asemenea amplasamente fuseseră construite, pentru derutarea inamicului, și la Piatra Neamț, Roman și Iași.

La 22 iunie 1941, România se alătura Germaniei în atacul îndreptat contra U.R.S.S. ■

(Va urma)

DR. ALEXANDRU ȘAFRAN

90 DE ANI

În vara anului 1994 plecam la Geneva, însoțit de colegii de la Televiziunea Română, Ion Bătu și Emeric Irşai, pentru a realiza un amplu interviu cu dr. Alexandru Șafran, Șef-Rabinul celebrului oraș elvețian – prima mărturie adresată publicului românesc după o tăcere de jumătate de veac. După cum se știe, ales Șef-Rabin al comunităților evreiești din România în 1940, doctorul Șafran a fost obligat să-și părăsească patria la sfârșitul anului 1947, din cauza refuzului său de a se conforma directivelor antidemocratice ale autorităților comuniste.

Mărturisesc că știam puține lucruri despre domnia sa, nu-i văzusem nici măcar o fotografie. Prima întâlnire a avut loc în incinta modernei sinagogi care adăpostește rabinatul din Geneva. Am descoperit un om scund, adus puțin din spate, cu o barbă mare, albă, cu ochi albaștri, deosebit de frumoși, îmbrăcat în redingota neagră specifică slujitorilor cultului mozaic. Glasul lui cald, exprimat într-o limbă românească elegantă, impecabilă, sentimentele prietenești cu care ne-a întâmpinat ca primi soli ai mass-mediei românești, ne-au cucerit imediat.

L-am revăzut apoi cu prilejul celor două vizite făcute în România, în 1995 și 1997 – când mi-a făcut și cinstea să fie oaspetele familiei mele, alături de marele meu prieten, regretatul Cristian Popișteanu –, și încă o dată la Geneva, când am filmat a doua

convorbire, difuzată la Televiziunea Română.

În acest răstimp l-am cunoscut și pe cărturarul Șafran. Profesor de istoria religiilor la Universitatea din Geneva, conferențiar în prestigioase lăcașuri din Statele Unite, Franța și Israel, el este și autorul unor cărți fundamentale consacrate spiritualității iudaice, traduse și publicate în numeroase țări.

Într-o lungă carieră de ziarist și realizator de televiziune am cunoscut mulți oa-

meni celebri, de la Ernest Hemingway și Eugen Ionesco până la Henri Coandă și Grigore Moisil. Întâlnirea cu Șef-Rabinul Alexandru Șafran este pentru mine piatra de hotar a ultimului deceniu, nu numai din

punct de vedere profesional, ci și sufletesec, pentru că acest om al adevărului, de o mare înțelepciune și bunătate, m-a onorat cu înalta lui prietenie.

În această lună, doctorul Alexandru Șafran împlinește 90 de ani. Revistei Magazin istoric, care a publicat conținutul integral al celor două convorbiri televizate, la care m-am referit, îi propun un text mai puțin cunoscut – cuvântarea rostită în Senatul României la 28 martie 1995. Amintesc că Eminența Sa este singurul membru rămas în viață al Senatului antebelic al țării noastre.

Să-i urăm sănătate și putere de muncă ilustrului nostru compatriot.

Manase RADNEV

„Dumnezeu să reverse harul său în belșug asupra bunului și dragului popor român“

Domnule președinte, doamnelor și domnilor senatori,

Mă înfățișez domniilor voastre cu emoție și cu recunoștință. Cu emoție, căci îmi regăsesc țara în care m-am născut, revăd populația în mijlocul căreia am crescut, reaud glasul românesc în toată suculența lui, revăd slova românească în toată lumina ei, resimt gustul roadelor culturii românești care ani de-a rândul mi-au hrănit sufletul.

Vă spun că stau înaintea domniilor voastre pătruns și de un simțământ de recunoștință. Într-adevăr, v-o datoresc din plin, pentru chemarea pe care mi-ați adresat-o, domnule președinte și domnilor senatori, să vin aici, în mijlocul domniilor voastre și să rostesc cuvântul meu care, vă rog să știți, este un cuvânt de voie bună, izvorând din inima mea iubitoare cu aceeași frăgezime cu care am rostit primul meu cuvânt în acest Senat, în aceeași lună, martie, ca și acum, însă înainte cu mai mult de jumătate de veac.

In răstimpul acestor decenii am trăit cu toți în zbucium. Oamenii au trecut prin vremuri crunte, pretutindeni în România, în Europa, cu răsfărângeri pustiitoare în lumea întreagă.

Totuși, urgia s-a abătut cu o furie distrugătoare, cu totul deosebită, asupra evreilor, cu tâlcul orb de a nimici acest popor, nu de a-l birui, căci era fără arme, de a-l extermina, de a-l elimina de pe fața pământului. Și, paradox, acest popor, ținut a anihilării totale, este acela care a adus lumii Biblia eternă dar, tocmai fiindcă a revelat prin ea oamenilor pe Dumnezeu unic, pe Creatorul unic al unei lumi unice și unitare pe care o vrea locuită de o omenire unică și unitară, tocmai de aceea mânia semințiilor împotriva poporului evreu s-a dezlănțuit cu atât scelerat avânt. Oamenii și popoarele care l-au adoptat formal pe acest Dumnezeu anunțat de către Israel refuză în genere să îndeplinească idealul de viață pe care El îl propune prin mijlocirea Bibliei, ideal care se rezumă la îndatorirea de a respecta viața fizică și morală a ființei omenesti, de a recunoaște demnitatea acestei ființe despre care le place să zică în stilul biblic, fără ca să ia în serios zicerea lor, că omul este făcut după chipul și asemănarea Domnului.

Să nu ne mire deci că Shoa, catastrofa fără egal care s-a abătut în secolul nostru asupra poporului evreu, a atins culmile sale înfiorătoare tocmai în continentul a că-

rui religie se referă în mod direct, istoric, la iudaismul din care afirmă că se trage și pe care, în același timp, îl denigrează.

Domnule președinte, doamnelor și domnilor senatori [...]

Este un fapt cât se poate de dureros, dar cât se poate de adevărat că, în timpul cărmuirii naziste, noi, evreii din România, am fost obidiți, prigoșiți, chinuți. Totuși, nu am dat uitării că în acele vremuri de amară opreliște, de măcinătoare zdrobire a ființei noastre fizice și morale, când vuiiau vijelii devastatoare, tot atunci, de multe ori, un suflu de alinare, de compătimire chiar de tămduire, ne înviora inimile. Iată pilde grăitoare, întruchipând sufletul adevărat românesc în acele vremuri de suferință ale evreilor români. Când „Trenul morții“, pus în mișcare la Iași în urma pogromului săvârșit în acest oraș, după ce a făcut popas la Podul Iloaiei a ajuns în gara Roman, strigăte desperate răzbăteau din vagoanele ferecate. Se țipa: „Dați-ne apă, dați-ne apă!“, dar paznicii aveau ordine stricte să împiedice pe oricine ar încerca să se apropie de acest funest vehicul. Și totuși, în pofida interzicerii, o femeie plâpândă, Viorica

Agarici, străbătu iute rândurile strânse ale paznicilor și porunci acestora, pe seama ei, a simplei zvăcniri a conștiinței sale, să rupă lacătele trenului, ale acestui depozit sinistru de chinuri fumegânde, să deschidă vagoanele, ceea ce au și făcut.

Și iată, din acestea încep să cadă afară cadavre înțeleștate, să se rostogolească oameni în agonie, să se precipite oameni asfixiați, oameni înnebuniți, da, înnebuniți de arșița setei. Acestor oameni Viorica Agarici le întinde apa învietoare. Apă, acest element primordial, vital, pe care Creatorul lumii îl pune la dispoziția oricărei vietăți animale. Și apoi „Trenul morții” s-a pus din nou în mișcare, cu destinația Călărași. Am cerut atunci

președintelui Crucii Roșii române, dr. Costinescu, să ia măsuri ca pe noul traseu ce avea să-l parcurgă „Trenul morții” să nu se mai repete samavolniciile petrecute la staționarea acestuia în gările din Podul Iloaiei și Roman. I-am mai cerut să asigure condiții umane de cazare în lagărul din Călărași a acestor nenorociți evrei. Doctorul Costinescu s-a străduit în acest sens și a izbutit și, nu numai atât, m-a înștiințat că a obținut cu acest prilej sfâșietor de inimi ca unii medici evrei să capete îndărăt instrumentele medicale care le-au fost confiscate.

Iată o altă pildă. Evreii din sudul Bucovinei și din nordul Moldovei au

fost smulși din casele lor și deportați în Transnistria. În drum, unii dintre ei au fost uciși, alții cădeau istovii și mureau în șanțuri. Cei ajunși, în sfârșit, în ținuturile sinistre de dincolo de Nistru, printre care mulți dintre ei goi, desculți, erau răpuși de frig, de foame și de boală. Noi nu aveam voie să le trimitem ajutoare în îmbrăcăminte, alimente, medicamente. Am spus Reginei-Mamă Elena că obținerea aprobării de a se trimite ajutoare acestor pribegi în surghiun este mai mult decât urgentă, deoarece fiecare ceas contează, căci în fiecare ceas se sting în chinuri ființe nevinovate. Regina-Mamă, femeie cuvioasă, s-a străduit din răputeri ca autorizația să fie

În timpul ceremoniei desfășurate la sinagogă, cu prilejul vizitei dr. Alexandru Șafran: Cristian Popișteanu, Manase Radnev, Radu Beligan, Raoul Șorban

acordată fără întârziere. I s-a promis că așa se va face și așa s-a făcut. De îndată ce a luat cunoștință de rezultatul pozitiv al demersurilor sale, chiar în același ceas s-a grăbit să mi-l comunice, trimițând pe aghiotantul ei la mine acasă, într-o noapte de viscol, pentru ca acest sol al bunății să-mi aducă vestea cea mare cu un ceas înainte, fără să mai aștepte a doua zi.

Iată o altă pildă, când în Basarabia s-au comis masacre cu evreii, un ofițer român, milos, a acceptat primejdioasa misiune ce i-a fost încredințată de către dirigitorii evrei din București, ca să aducă vești de la noi sărmanilor de acolo închiși în ghetouri și cărora li s-a interzis să mai comunice cu noi.

Iată o altă pildă. Când reprezentanții guvernului german la București au insistat pe lângă autoritățile române să orânduiască vagoanele necesare pentru ca să transporte în lagărele de exterminare în Polonia pe evreii din Transilvania de Sud și pe cei din Vechiul Regat, după ce au eșuat toate încercările noastre, ale dr. Filderman și ale mele, pentru ca aceste deportări să nu aibă loc, m-am adresat mitropolitului Ardealului, Nicolae Bălan, cerându-i să vină la București pentru că trebuie să-i vorbesc. Nu puteam să

mă duc la Sibiu pentru că eu eram ostatec. El a înțeles despre ce este vorba, înaltul prelat a răspuns chemării umilului rabin și a venit în Capitală. Convorbirea mea cu el a fost dramatică, zguduitoare. Duios, dar aspru i-am spus că după moartea noastră – suntem doar amândoi la fel, muritori – îl voi declara în fața Judecătorului Ceresc răspunzător în ce privește viața miilor de ființe evreiești găsindu-se în dioceza lui, osândite la o moarte atroce prin deportarea lor în Polonia. Mitropolitul, fire mândră, dar suflet cucernic, s-a cutremurat la auzul accentelor grave ale spuselor mele. S-a ridicat, s-a dus și a intervenit în favoarea acelor osândiți, îndeplinind, astfel, domnule președinte, doamnelor și domnilor senatori, un rol covârșitor întru salvarea evreilor din Transilvania de Sud și, ipso facto, a evreilor din Vechiul Regat, căci deportarea acestora din urmă era legată de deportarea celor dinainte.

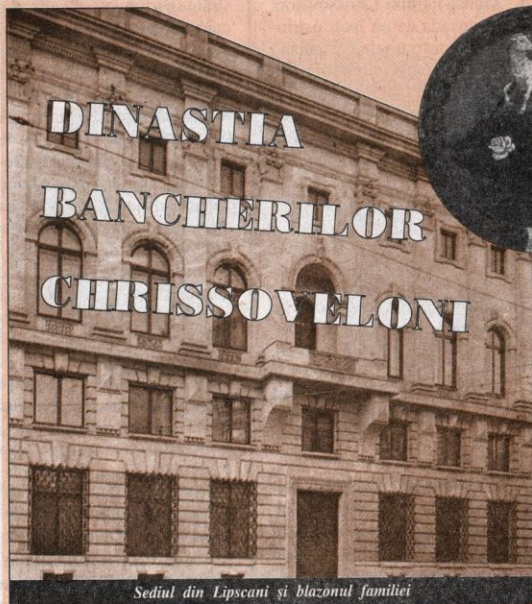
Evreii din Ardealul de Nord, ocupat de către unguri, nu au avut norocul să se găsească în dioceza vajnicului mitropolit Bălan, nu au putut, deci, beneficia de oblăduirea lui, a acestui suflet românesc. Ei, sărmanii, au fost expediați cu mare cruzime la Auschwitz pentru a fi acolo înăbușiți în camerele de gaz și mistuiți în dogoarea cuptoarelor. Iar

acei evrei răzleți din Ardealul de Nord, care au izbutit să scape de la deportare la Auschwitz, datoresc salvarea lor simfului nobil românesc al prof. Raoul Șorban, chibzuinței sale active și a aceleia a prietenilor săi. Ei s-au căznit ca acești răzleți evrei să poată să treacă în România, la noi, și de aici, din acest liman al izbăvirii lor, să ajungă apoi în Țara Făgăduinței, în Țara Sfântă.

Așadar, România, din acest punct de vedere al deportării evreilor în Polonia, se situează în rândul acelor puține țări europene cotopite de armatele lui Hitler ca Bulgaria, Danemarca, Finlanda, care nu și-au trimis copiii de obârșie evreiască să piară în gazul și în focul de la Auschwitz.

Domnule președinte, doamnelor și domnilor senatori,

Iată pilde de autentic românism, învederat în vremea de cumplită opreliște când am păstorit obștea evreiască din România, pilde pe care am onoarea să le citez din înălțimea tribunei Senatului, căruia am avut onoarea să aparțin și care păstrează un loc de predilecție în inima mea recunoscătoare. De aici, din acest loc însemnat și în acest ceas însemnat din viața mea îndrept ruga mea către Dumnezeu să reverse harul său în belșug asupra frumoasei țări românești și asupra bunului și dragului popor român. ■

Sediul din Lipscani și blazonul familiei

În 1948 societatea românească s-a despărțit forțat de sistemul ei bancar. Subrezite timp de trei ani de numeroase agresiuni politice, juridice și economice, băncile particulare și-au găsit sfârșitul în urma nefastei legi 197 din 11 iunie 1948. Până în 1951-1952, ele au fost definitiv înlăturate din peisajul economic și social românesc, după lichidarea activelor și pasivelor lor. Așadar, numai șase-sapte ani pentru a distruge un sistem financiar-bancar la a cărui naștere și dezvoltare civilizația românească investise mai bine de un secol și multă energie umană și materială.

ȘTEFAN PETRE KIRSON

Bănci celebre și renumite în epocă, precum Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Chrissoveloni, Banca Comercială Română și multe altele – instituții ce reușiseră să supraviețuiască dezorganizărilor economice ale celor două războaie mondiale și crizei din 1929-1933 – sunt obligate să-și închidă porțile în fața publicului, într-o singură zi. Odată cu acest sfârșit dramatic dispare o clasă profesională, o elită, o tradiție. Cariere distruse, destine spulberate.

Un martor la aceste evenimente nefericite din istoria României postbelice a fost și *Nicolae (Nicky) Z. Chrissoveloni* (1909-1972),

membru în Consiliul de Administrație al Băncii Chrissoveloni din 1931 și director general al acesteia din 1936 și până în 1948. Cu eforturi uriașe, tânărul băncier, împreună cu conducătorii băncii reușesc să scape de la faliment banca în timpul crizei economice din anii 1929-1933 și s-o plaseze, până la venirea comuniștilor, printre primele așezăminte bancare ale țării.

În lumea marilor finanțe europene

Proveniți dintr-o veche familie de arhoniți din insula Chios, Chrissovelonii au fost

înzestrați cu darul și simțul afacerilor. În 1830, *Zani Manolis Chrissoveloni* deschide la Constantinopol firma Z.M. Chrissoveloni Fils et Cie. și, ca urmare a relațiilor de afaceri stabilite în provinciile românești, în special în comerțul cu cereale pe Dunăre, înființează în 1848 un contoar la Galați, sub numele de „Chrissoveloni Fils, maison d'exportation et de banque”. A fost punctul de plecare al expansiunii afacerilor în spațiul românesc. La puțin timp de la înființare, firma înștala agenții la Braila și București.

Activitatea înfloritoare și progresivă a acestor stabilimente se afirmă rapid în toate

ramificațiile vieții economice românești. În anul când România devenea regat, 1881, firma fuzionează cu o altă veche casă de export și bancă, A. Kalergi, modificându-și numele în Chrissoveloni Fils et Cie. Afacerile sunt continuate cu succes de *Nicolas Z. Chrissoveloni*, unul dintre fiii fondatorului, care modifică din nou, în 1889, numele societății în „N. Chrissoveloni, banquier“.

Sub această denumire firma se dezvoltă, datorită exploatarea marilor domenii agricole, exportului de cereale, participării la înființarea primelor așezăminte industriale ale țării și, nu în ultimul rând, activităților financiar-bancare. Prestigiul și reputația familiei Chrissoveloni se consolidează și depășește granițele Balcanilor. Îi regăsim deja în lumea marii finanțe europene.

Proportional cu renumele firmei crește considerabil averea familiei. Moșii întinse în România, Grecia și Macedonia, palatul de la Ghidigeni – Galați și castelul Mesnuls-Monfort de lângă Paris, imobile în principalele capitale europene, acțiuni în băncile românești și investiții în exploatarea petrolului îi recomandă pe Chrissoveloni drept una dintre cele mai bogate familii de bancheri și aristocrați din România începutului de secol XX.

În 1908, *Nicolas Z. Chrissoveloni* își asociază cei doi fii, Jean și Dumitru, transformând firma în societate în nume colectiv. Până la ființa Banca Chrissoveloni, afacerile se dezvoltă nestingherit, cu o oarecare stagnare în timpul războiului din 1914-1918.

Atunci familia Chrissoveloni dă dovadă de un înalt patriotism, constituind și finanțând un spital de campanie, pe moșia de la Ghidigeni (situată în apropierea operațiunilor de război) și aprovizionând armata română cu alimente și materiale.

Strada Lipseani, nr. 16

Dintre copiii lui *Nicolas Z. Chrissoveloni*, în urma mariajului cu *Callirhoe Economu*, doi se remarcă. *Jean Chrissoveloni* (1880-1926), bancher ca formație și structură, înființează banca în 1920 și îi va fi președinte până în 1926, când moare în urma unei boli incurabile. Inteligent, cultivat și educat la cele mai bune școli pariziene, *Jean Chrissoveloni* face parte din categoria bancherilor excentrici, cu vădite afinități artistice.

El aduce din Grecia un templu antic și-l instalează pe moșia de la Ghidigeni, transformându-l în cavou al familiei. Astfel, Moldova se poate lăuda cu prezența pe pământul ei a unui frumos monument grecesc. Tot lui îi datorăm construirea sediului central al Băncii Chrissoveloni din Strada Lipseani nr. 16, o bijuterie arhitectonică a Capitalei.

Celălalt copil care se afirmă în epocă, mai ales la Paris, este *Elena Chrissoveloni* (1879-1975). Căsătorită cu principele *Dimitrie C. Suțu* și divorțată în 1923, face un al doilea mariaj cu scriitorul și diplomatul *Paul Morand*, în 1927, având o influență considerabilă asupra creației literare a acestuia. Deosebit de inteligentă (cu noștea la perfecție șase limbi

străine), frumoasă și cultivată, considerată de contemporani una dintre reginele românce ale Parisului, alături de prințesele *Anna de Noailles* și *Martha Bibescu*, ea era dotată și cu simțul afacerilor. Pe la începutul secolului își construiește la Paris un luxos „hotel particular“, pe *Charles Floquet* nr. 3, în apropiere de *Champs de Mars*, unde, în timpul primului război mondial o găzduiește pe regina *Maria* și suita acesteia, venită în capitala franceză să facă propagandă pentru România.

Înființată ca societate anonimă română, cu un capital social de 100 milioane lei și avându-i ca acționari pe *Jean N. Chrissoveloni*, *Dumitru N. Chrissoveloni*, principele *Dimitrie C. Suțu*, *baron Leon Economu*, *N. Kalergi*, *S. Rosental*, *Petre I. Vassolopulo*, personalități influente în lumea bancară și în cea a oamenilor de afaceri, banca își dezvoltă rapid afacerile, ajungând în scurt timp printre primele stabilimente de gen ale țării. Își deschide agenții și sucursale la Sibiu, Galați, București, Constanța, Istanbul, Viena, Paris, New-York și stabilește relații și legături de afaceri cu bănci puternice din Europa și America.

Până în 1929 își sporește capitalul social la 350 milioane lei, grație și participării la majorarea de capital din 1928 a unui grup bancar străin – format din *Hambros Bank* din Londra, *Niederösterreichische Escompte Gesellschaft* din Viena, *Banque de Bruxelles*, *Banque d'Escompte Suisse* din Geneva, *Banque Transatlantique* din Paris –, ce devine, alături de familie, acționar important al băncii. Instituția

De la stânga la dreapta: Jean N. Chrissoveloni,
Nicolae (Nicky) și Nicolas Chrissoveloni

nu face însă rabat de la moda care bântuie prin băncile românești în anii '20 și efectuează plasamente pe termen lung în fabricile și uzinele românești, înființând și controlând direct o parte din ele.

Imobilizarea unor însemnate resurse financiare în investiții industriale și imobiliare vor avea consecințe nu tocmai plăcute. În general, pentru bancă, pentru acționarii și conducătorii ei, anii '20 vor fi ani de prosperitate, de venituri frumoase și dividende, umbriți numai de moartea președintelui băncii, Jean N. Chrissoveloni. Nimeni și nimic nu prevedea ceea ce avea să se întâmple.

Fiul lui Jean N. Chrissoveloni, Nicolae, născut în 1909, avea 17 ani la moartea tatălui său. Era minor și nu putea prelua afacerile familiei și administrarea însemnatei averi moștenite, estimate la peste 100 milioane lei. În plus,

trebuia să plece la Oxford, la studii. Până la împlinirea majoratului, pentru gestionarea averii, se formează o tutelă alcătuită din mama lui, Sybille Chrissoveloni (care va muri în noiembrie 1931), și un prieten statornic al familiei, principele Dimitrie Ghika, ce va deveni ulterior președinte al băncii.

Gaj - întreaga avere personală

Criza economică declanșată în America în toamna anului 1929 molipsește rapid Europa și se transformă în criză economică mondială. România nu este scutită de efectele crizei, intră în vârtejul ei. Capitalurile străine fug din țară, prețurile scad, fabricile și uzinele își închid porțile, se îngroașă șomajul. Într-un cuvânt, se dezorganizează economia. Băncile încep să aibă probleme, apar falimentele. Greșelile trecutului

își arată colții. Lipsa de lichidități, de numerar devine o constantă. Sistemul bancar este bulversat, nesiguranța plutește printre bancheri și clienții acestora, iar viitorul sună sumbru.

În acest context, de prin 1930, Banca Chrissoveloni începe să aibă dificultăți. Așezămintele industriale controlate și finanțate de bancă merg prost și fără profit, comerțul cu bani se îngustează, greșelile de conducere își spun cuvântul, iar profitul scade drastic. Pe acest fond de incertitudini și involuții economice, Nicolae Chrissoveloni este cooptat, după întoarcerea de la studii, la numai 22 de ani, în martie 1931, ca membru în Consiliul de Administrație al băncii, începându-și cariera de bancher în vremuri total nefavorabile acestei meserii.

În toamna aceluiași an, intrarea în concordat (pre-faliment) a Băncii Marmorosch

Blank declanșează isteria și panica deponeților. Clienții băncilor se îngheșue la ghișee, pentru a-și retrage banii depuși. În lipsă de lichidități, multe bănci se închid temporar. Nici banca Chrissoveloni nu scapă de

asaltul deponeților. Se încearcă salvarea băncii și evitarea concordatului preventiv. Se fac eforturi disperate, se cere ajutor din străinătate și de la Banca Națională.

Pentru tânărul Chrissoveloni și conducătorii băncii salvarea instituției însemna păstrarea prestigiului și onorabilității numelui. Nicolae plătește din averea personală, împreună cu grupul bancar străin, în calitatea lor de acționari majoritari ai băncii, o parte din datoriile acesteia. Se ajunge până acolo încât își pune gaj întreaga avere, pentru a conferi încredere băncii din partea creditorilor.

Banca își lichidează participările industriale, vinde sediul central din Lipsani nr. 16 și majoritatea imobilelor, își reduce capitalul social cu 250 milioane lei, plus importante sume de bani, acordate de Nicolae Z. Chrissoveloni și băncile străine pentru plata datoriilor instituției. Rezultatele sunt pe măsură. Toți depunătorii români își primesc fără întârziere și cu dobândă banii

Palatul Ghidigeni, proprietatea familiei

depuși la bancă, în momentul prezentării la ghișee, în condițiile retragerii a peste 95% din depunerile făcute la bancă. În trei ani s-a plătit în contul datoriilor și al retragerilor peste 1,3 miliarde lei, o sumă considerabilă pentru vremea respectivă.

Cu o săptămână înainte de lichidare

Datorită acestor mari eforturi, în 1934, Banca Națională declară Banca Chrissoveloni instituție viabilă. Depunătorii încep să revină la ghișee. După 1934 urmează o perioadă de refacere lentă, în care rolul lui Nicolae Chrissoveloni în conducerea băncii devine din ce în ce mai important. La numai 27 de ani, în 1936, el ajunge directorul general al băncii și, cu mult talent, reușește să o situeze printre primele instituții bancare românești.

Instaurarea regimului comunist în România, în martie 1945, găsește banca consolidată (președinte al băncii în perioada respectivă era prof. Victor Slăvescu) și pregătită

să participe la refacerea economiei distruse de război.

Cu o săptămână înainte de lichidare la 3 iunie 1948, Consiliul de Administrație anunța Adunarea Generală a Acționarilor realizarea pe exercițiul financiar al anu-

lui 1947 a unui profit de peste 2 milioane lei stabilizați. Cu toate piedicile puse de comuniști, băncile particulare reușiseră să supraviețuiască până în ultimul moment. Venise însă timpul ca ele să iasă de pe scena economică a țării. Toate, în bloc, împreună cu funcționarii și conducătorii lor.

Nicolae Chrissoveloni este înțemnițat la scurt timp după începerea procedurilor de lichidare a băncii. Cunoaște prigoana comunistă până în 1960, când reușește să plece împreună cu soția și cei patru copii în Grecia. Își reia meseria de bancher și devine reprezentantul băncii Hambros la Atena. Moare în 1972 și va fi îngropat pe o mică insulă, Glyvada, în apropiere de Atena.

Din căsătoria cu Georgette Lakemann-Economu (n. 1912), nepoata lui Mazar-Pașa, au rezultat trei fiice: Sybille (n. 1942), Elenă (n. 1946), Irina (n. 1951) și un fiu, John (n. 1943).

După 1989, fiul bancherului, John, se întoarce în țară și reînnoadă tradiția afacerilor familiei. ■

MISTERELE BUCUREȘTIILOR

Curtea Veche, reședință domnească din a doua jumătate a secolului XIV

DAN FALCAN

Misterul a reprezentat pentru istorici sarea și piperul profesiei lor. Fapte întunecate, trădări nedesluite, crime fără sens, tezaure ascunse rămân încă momente ce ridică mereu semne de întrebare.

De la tainele piramidelor egiptene până la comorile naziștilor din lacurile Alpilor Austriece, de la misterul Măștii de Fier până la cel al morții țarului Boris al Bulgariei (1943), trecând prin coridoarele secrete ale Luvrului nopții Sf. Bartolomeu (24 august 1572) și, de ce nu, la enigma asasinării lui Barbu Catargiu (Magazin istoric, nr. 2/1970), cercetătorul găsește tot atâtea teme cărora le poate oferi noi interpretări, viziuni, sensuri, răspunsuri.

Aidoma adâncurilor unui ocean – în care zac tănuite comori de mult uitate, îngropate sub nisipul veacurilor – și Bucureștii zilelor noastre ascund în hrubele, catacombele și tunelurile lor subterane enigme și valori care își așteaptă încă descoperitorii. Sigur, adeseori istoricul nu are decât bănuieli, nu se bazează decât pe supoziții sau informații neverificate sau neverificabile. Ar mai fi fost descoperită Troia dacă Schliemann nu ar fi fost convins de realitatea Iliadei lui Homer?

Bucureștii, orașul născut la întretărirea drumului comercial ce lega Peninsula Balcanică și Bizanțul de orașele transilvane și mai spre nord de porturile bal-tice cu cel pe care tranzitau carele pline de pește aduse

din bălțile Brăilei până spre mănăstirile Olteniei, au devenit cu timpul centrul unei importante zone viticole. Astfel, negustorii și comercianții urbei și-au amenajat beciuri pentru păstrarea butoaielor cu vin. Aceste largi pivnițe au

înlăcărât adesea imaginația pasionaților căutători de comori care le-au identificat mult prea rapid cu misterioasele tuneluri ce ar fi străbătut orașul pe sub pământ.

Păstrându-ne în zona supozițiilor cu un grad cât mai

rezonabil de credibilitate, putem afirma astăzi că există și coridoare subterane ce ar fi putut avea un rol de comunicație și adăpost în caz de primădie. Din nefericire, numeroasele lucrări de canalizare și telefonie, amenajarea Dâmboviței, construcția metroului au sectionat, au prăbușit și astupat eventualele probe. Chiar și în astfel de condiții, subsolurile sau împrejurimile câtorva edificii bucureștene, minuțios cercetate, ar putea oferi unele răspunsuri. Este vorba despre palatele Ghica-Tei, Crețulescu și Golescu.

Pe locul vechii case părințești a marelui ban Dumitrache Ghica, domnitorul Grigore IV Ghica (1822-1828) a ridicat o frumoasă clădire ce se păstrează și astăzi sub numele de Palatul Ghica-Tei. Cercetările întreprinse la sfârșitul anilor 1970 de către istoricul și arheologul Panait I. Panait au relevat existența unei uși în subsol ce ar fi facilitat accesul într-un tunel subteran, niciodată investigat până la capăt din cauza surpărilor. Acest coridor secret ar fi făcut legătura cu mănăstirea Plumbuita, aflată dincolo de apele Colentinei, la peste 1 km depărtare. Cine știe ce taine ascunde acest pasaj subteran, ce personaje și în ce vremuri de restriște l-au folosit pentru a-și salva viața sau a-și ascunde comorile?

Sau cine nu a trecut măcar o dată prin bătrânul nostru Cișmigiu? Ei bine, este interesant de aflat că în partea

de nord a parcului, acolo unde se află biserica Schitu Măgureanu, sub niște bolți ca de mănăstire, există un tunel subteran ce face legătura cu palatul Crețulescu, actualul sediu UNESCO de pe strada Știrbei Vodă. Continuând, poate și mai departe, cine știe, în altă zonă a Cișmigiului...

Tunsu, zis și „Fra Diavolo“

Sau câți dintre noi cunosc faptul că în parcul palatului Golescu, faimos sub numele de Belvedere, a fost depistat un coridor subpământean ce dădea înspre frumoasa luncă a Dâmboviței. Coridor folosit, poate și de Tudor Vladimirescu, atunci când, neștiut de nimeni, pleca de la întrunirile cu fruntașii țării, reuniți în casele Golescului.

De altfel, marele scriitor Camil Petrescu plasează chiar în palatul Belvedere câteva dintre momentele legate de anul revoluționar 1848, re-lătându-ne întâlnirea fraților Golescu, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și C.A. Rosetti. Unde e realitatea și unde începe ficțiunea?...

Și fiind pomenite timpurile lui Tudor Vladimirescu, ne revin în memorie acum și îndrăznețele isprăvi ale vestiților haiduci Tunsu și Grozea, personaje de legendă în amintirea populară.

Atât de temerare au fost faptele lui Tunsu, încât el avea să rămână în mintea oamenilor din vremea sa și sub porecla de „Fra Diavolo“

sau, mai pământescul, „Năluca“...

Povestea haiducilor pare astăzi ușor de descifrat. Astfel, în 1826, Tunsu se însoțește cu Grozea și, răstimp de ani buni, întreprind cele mai iscusite și neuzate isprăvi, luând banii celor bogați și împărțindu-i cu dărnicie celor aflați în nevoie.

Un „atac“ de pomină s-a petrecut în ziua de Sfântul Vasile a anului 1829. Atunci, pe 1 ianuarie, deghizați în țărani veniți cu plugușorul, haiducii lui Tunsu și Grozea, pocnind din bici și strigând urări de Ahul Nou, au năvălit în casele logofătului Manolache. Îngrozit, marele boier a cedat repede, dându-le banii și toate bijuteriile pe care le avea, numai să-i fie cruțată viața.

Încolțiți adesea de puterile trimise de domnie pe urmele lor, haiducii reușeau aproape întotdeauna să scape, dispărând de parcă i-ar fi înghițit pământul. Și, într-un fel, chiar așa se și întâmpla...

Astăzi putem afirma că sub șoseaua Panduri erau o mulțime de coridoare subterane, late de trei metri și cu o înălțime de doi metri. Mai apoi, ele vor deveni beciuri și pivnițe, mult mai pașnic utilizate de oamenii locului pentru depozitarea butoaielor cu vin.

Prins prin trădarea unui prieten avid de avere, Tunsu s-a bătut până la ultima suflare cu arnăuții ce-l înconjuraseră. Camaradul său, Grozea, după

ce a fost condamnat la muncă silnică pe viață la ocelele din Telega, a reușit să evadeze, nici mai mult nici mai puțin, decât urcându-se pe frânghia cu care era scoasă sarea la lumina soarelui. Urmărit și încercuit de puterile trimise de stăpânire împotriva sa, grav rănit, Grozea a fost ajuns de unul din arnăuți, care i-a și tăiat capul.

Sfârșituri tragice, dar și mistere ce mai înfierbântă încă imaginația celor îndrăgostiți de aventură.

„Orașul de sub oraș“

Toate aceste tainițe și coridoare secrete par a fi o simplă joacă de copii, față de „orașul de sub oraș“, adică labirintul de culoare subpământene construit sub București din ordinul lui Nicolae Ceaușescu.

Dornici de a-și etala autoritatea supremă, mănuiitorii de putere discreționară îmbinau într-un mod curios, pentru observatorul normal, viziunea unui vultur și instinctul unui guzgan. Piramide de 180 de metri înălțime și tainice coridoare, Casa Poporului și labirinte subterane, iată expresiile arhitectonice elocvente ale acestei dualități.

În acest context, „orașul de sub oraș“ se înscrie mai puțin ca un mister nedescifrat, cât mai ales ca o realizare tehnică de excepție. În primele zile ale Revoluției din Decembrie 1989, în chiar ziua

de Crăciun, două echipe de militari (parașutiști, geniști și pirotehniști) conduse de maiorul Gh. Grigoraș și de căpitanul N. Catană au întreprins explorarea subteranelor de sub fostul Comitet Central și din zona Știrbei Vodă. Mărturiile lor vorbesc de incredibile coridoare, lungi de kilometri, cu ramificații ce dădeau spre cele mai diverse puncte ale Capitalei, de

un pedestal de lemn, de circa 20-30 cm înălțime. Ridicăm capacul, dedesubt se află un chepeng de fier, asigurat deasupra cu o bară metalică grea. Ne chinuim zdravăn să dăm bara deoparte și să ridicăm chepengul, pentru a încremeni de uimire. Dedesubt curge pur și simplu un râu curat, într-o matcă artificială din beton. Lățimea – circa 1,5 metri, adâncimea

Palatul Ghica-Tei, construit în 1822

depozite de alimente, chiar de tobogane și lifturi, instalații de ventilație etc.

De sub clădirea Comitetului Central, actualul sediu al Senatului României, porneau tuneluri subterane, întrerupte din loc în loc de uși blindate, tuneluri ce duceau spre Palatul Regal, spre biserica Crețulescu sau spre magazinul „Muzica“.

Mărturia maiorului Grigoraș pare scoasă dintr-o fan-tezistă carte de aventuri. „...Mergem încă 10 metri și, stupoare, culoarul se înfundă pur și simplu, iar acolo, în fund, găsim un W.C., de fapt numai un capac de W.C., pe

– aproape un metru, cu un debit de 1,5 m/sec. Căutăm explicații pentru existența acestui râu ascuns, aflat, rețineți, la o adâncime de circa 12 metri de la nivelul platoului pieței...“ Posibil loc de fugă, în caz de primedie, sau amenajare hidrotehnică? Nici astăzi nu au fost găsite răspunsuri. Nici astăzi nu au fost continuate cercetările.

Iată încă un mister, dar nu este unicul. Bucureștii mai ascund multe alte taine, fie că este vorba despre subteranele din Panduri sau Băneasa, fie despre palatul Dudești-Cioplea sau Casele Văcăreștilor. ■

Enigme

ale istoriei

Două imagini din Bagdadul vremii. În medalion: V.V. Șctinin, alias Aleksei

LA BAGDAD, UN FALS MOȘTENITOR AL TRONULUI RUSIEI?

FLORENTINA DOLGHIN

Deseori ultimul țar rus, Nicolae II, este asimilat cu epoca de aur a Rusiei. Dar revoluțiile nu izbucnesc în paradis. După cum nici octombrie roșu nu a fost urmat de un rai, ci mai degrabă de un veritabil iad, cărora le-au căzut victimă – între alții – și membrii casei Romanov.

În Rusia de azi se face tot mai auzită opinia că toate suferințele îndurate de poporul rus în cei 70 ani au fost pedeapsa pentru masacrul comis asupra țarului și familiei sale în subsolul casei Ipatiev din

Urali (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1990, 2/1991).

Biserica ortodoxă rusă consideră astăzi un sacrilegiu crima din casa Ipatiev. De curând, în luna august, ea a hotărât canonizarea – în cadrul unei adunări excepționale – a ultimului Romanov, a soției sale, Aleksandra Feodorovna, și a celor cinci copii ai lor: Aleksei, Olga, Tatiana, Maria și Anastasia.

Suportul acestei decizii nu este modul cum a condus Nicolae II treburile statului, ci moartea sa: „Ultimul țar a refuzat

exilul. A rămas până la capăt fidel patriei sale. Corespondența sa stă mărturie că era pregătit să moară creștinește“, declară părințele Ilarion Alfeiev, de la mănăstirea Sf. Daniil, sediul patriarhiei ruse.

Există – în continuare – multe semne de întrebare privind destinul ultimilor Romanovi. Anastasiei, posibilă supraviețuitoare – despre care s-au scris cărți și s-au făcut filme – i se adaugă un alt membru al familiei țariste care a hălăduit prin lume: țareviul

Aleksei. Personaj real sau fictiv? Istoria Rusiei abundă în impostori, a căror apariție coincide cu vremuri tulburi.

Salvare miraculoasă?

Comunicatul oficial privind sfârșitul lui Nicolae II la Ekaterinburg, în noaptea de 17 spre 18 iulie 1918, nu conținea și date despre soarta familiei sale. În Siberia, îndeosebi, și în rândurile emigranților au circulat fel de fel de zvonuri privind salvarea unor membri ai familiei țarului.

În toamna anului 1919, în satul Koș-Agaci (în apropierea orașului Biisk) din Rusia, un funcționar de poștă, A. Putatō, s-a dat drept „țareviciul Aleksei Romanov”. De demasarea lui s-au ocupat serviciile de contrainformații ale lui Kolceak. „A se lămurii cine este acest nefericit și cine se află în spatele lui”, suna rezoluția ministrului Afacerilor Interne al guvernului, V. Pepeliaev.

Curând a mai apărut un țarevici impostor: de data asta la Bagdad. În anii '30 s-a scris mult despre el. Pe 10 octombrie 1929, poliția irakiană a arestat la Bagdad un tânăr, care se

autodeclara fiu al răposatului împărat Nicolae II. Versiunea lansată de impostor abunda în detalii fantastice. El explica salvarea sa printr-o minune: cu ajutorul unui medic necunoscut și al prințului Serghei Iusupov reușise – îmbrăcat în haine țărănești – să fugă din casa Ipatiev din Ekaterinburg, cu câteva zile înainte de împușcarea familiei țarului.

O vreme trăise în familia țaranului V.A. Șcetinin, de lângă Ekaterinburg. Înainte de a muri, V.A. Șcetinin l-a însărcinat pe negustorul I.N. Bașarkin, și el din Ekaterinburg, să aibă grijă de tânăr. În martie 1920, relatea soția negustorului, „Aleksei” a fost arestat și întemnițat, la început în închisoarea din Ekaterinburg, mai târziu, în cea din Irkutsk, unde a și rămas până în iulie, 1929.

Întrucât din copilărie suferea de hemofilie și avea o rană nevindecată sub genunchiul stâng, boala s-a complicat și tânărul a ajuns la spitalul închisorii, de unde a reușit să evadeze la 16 iulie 1929. De la Irkutsk, s-a dus la Novgorod, iar de acolo, mai târziu, sub numele de Aleksandr Mordvinov, la Tabriz. Acolo n-a zăbovit.

În compania altor persoane, a trecut granița. Un însoțitor al său a fost ucis la trecerea frontierei, dar el, după o serie de aventuri, a ajuns la Bagdad și s-a stabilit în casa unui ofițer superior din colonia rusă din localitate.

O altă versiune, publicată la 21 decembrie 1929, în ziarul englez *Times*, ce apărea în capitala Irakului, menționa că persoana ce pretindea a fi Aleksei Nikolaevici Romanov a fost adusă la Bagdad din Turkestan de către Poliția irakiană, fiind arestată la frontieră. În Capitală a fost anchetată de reprezentanți ai autorităților engleze și i s-a făcut și un consult de către medici englezi. Procesul-verbal al vizitei medicale a fost expediat la Londra, Anglia având, din 1920, mandat de administrare asupra Irakului.

Reacția față de „impostorul din Bagdad” a fost diferită; în colonia rusească mulți erau înclinați să creadă într-un miracol, în fericita salvare a urmașului tronului rus. Situația trebuia controlată de persoane competente, ce se ocupau cu stabilirea identității.

Englezii, în frunte cu șeful poliției, Wilkinson, nu se îndoiu de autenti-

UN UMIL PROFESOR DE TARĂ

În luna iulie 1998, când ceremonia înmărmării rămășițelor pământești ale familiei țariste focaliza atenția mass-mediei rusești, la Petersburg, în editura „Blitz“, a văzut lumina tiparului o carte cu un titlu incitant: *Salvarea țareviului Aleksei*. Alt țarevici? Alt Aleksei? ar putea exclama – pe bună dreptate – cititorul nostru. Într-adevăr, au cam

Profesorul Filatov

bântuit istoria Rusiei post-revoluționare aceste vlăstare ale Romanovilor. Dar cartea – a cărei ediție în limba engleză a apărut în noiembrie 1998 și în Statele Unite ale Americii – este o serioasă reconstituire istorico-criminalistică a execuției familiei țariste. Autorii ei sunt un doctor în științe medicale, expert în medicină legală și

citarea personajului. Prin înaltul comisar al Irakului, dosarul „salvatului“ Aleksei Nikolaevici a plecat la Londra, pentru a fi înștiințat despre el regele Angliei, George V. Suveranul Belgiei, aflat într-o scurtă vizită în Irak, a fost și el informat despre salvarea miraculoasă a moștenitorului tronului rus și s-a interesat personal de el.

Articolele de presă îl descriau astfel pe țarevici: înălțime – 5 picioare și 3 țoli (aprox. 1,55 m), structură fragilă, vârstă aproximativă 23-26 ani, păr negru, moale, cărare în partea stângă, ochi căprui, maniere rafinate, temperament melancolic.

Un medic englez constata sub genunchiul stâng o cicatrice urâtă, timpul de coagulare a sângelui 18 se-

cunde (în vreme ce la un om sănătos este de 10-12 secunde).

Din compararea aspectului prezumtivului țarevici cu fotografiile moștenitorului – aflate la dispoziția experților – reieșea o anumită asemănare, îndeosebi a părții de sus a feței.

Sub influență?

După finalizarea anchetei și controlului medical, tânărul a fost predat de autoritățile engleze, pe cautiune, președintelui Casei Ruse din Bagdad, V. Fenin, care a continuat să-l țină sub observație. Acestuia i s-a părut mult prea robust față de fragilul moștenitor al tronului rus. Junele din Bagdad avea o sănătate de invidiat, ceea ce nu rima cu îndelungata

sa ședere în temniță. În plus, se știa că la 14 ani ai săi, moștenitorul real vorbea foarte bine engleza și franceza, ceea ce presupul nu deduse deloc.

Cei de la Casa Rusă din Bagdad s-au mai gândit și la un șoc nervos, chiar la pierderea memoriei, în urma emoțiilor și aventurilor prin care trecuse „subiectul“.

S-a încercat instruirea tânărului – într-o școală religioasă locală – în speranța reînvierii cunoștințelor de limbă. În zadar. S-a stabilit astfel că persoana „nu avusese vreodată cea mai mică tangență cu ele“, și nu că le uitase. Declarația sa că, în închisoarea din Irkutsk, „ar fi suferit un șoc nervos, după care a zăcut în spitalul închisorii mai bine de nouă ani“ nu putea explica pierderea

criminalistică, și un doctor în științe tehnice, specialist în cercetări de sistem.

Volumul lasă loc variantei – bazate pe probe medicale, documente, expertize comparative de grafie și de portrete foto – ca Aleksei să nu fi murit împreună cu ceilalți membri ai familiei. El ar fi fost ascuns de niște țărani și ar fi trăit mulți ani ca profesor de geografie, la țară, sub numele de Vasili K. Filatov.

Profesorul Filatov a fost într-adevăr un om foarte cultivat, cunoștea câteva limbi străine, multe amănunte ale vieții de la Curte și multe detalii ale crimei din casa Ipatiev. El povestea adesea fiilor săi viața de la Curte, cu lux de amănunte.

Cum rămâne însă cu hemofilia țareviciului? Ar fi putut el trăi atât de mult? Da, știința cunoaște destul de multe asemenea cazuri, răspund autorii. Cu atât mai mult cu cât Aleksei nu a suferit decât de un sindrom hemofilic și, după cum povestea Filatov, s-a tratat prin medicina populară, puțin cunoscută azi. Cele peste 100 fotografii alb-negru păstrate de fiul profesorului, Oleg, cel care a colaborat intens cu cei doi autori, probează o izbitoră asemănare a membrilor familiei Romanov cu Filatovii.

Pe scurt, probabilitatea ca Aleksei Romanov să fie una și aceeași persoană cu Vasili Filatov poate fi luată în calcul.

totală a cunoștințelor de limbi străine. S-a observat, cu această ocazie, că nu stăpânea bine nici limba rusă, că nu putea alcătui o scrisoare cât de cât coerentă, că nu știa aritmetică și – ceea ce a uimit în mod deosebit – era total ignorant în probleme de religie, nu știa nici o rugăciune.

Nu s-a putut stabili însă dacă din proprie inițiativă juca rolul moștenitorului sau dacă îl influențase cineva. Falsul Aleksei cunoștea însă perfect dispunerea camerelor în casa Ipatiev, identifica în fotografii pe toți membrii familiei regale, cu excepția surorii sale, marea cneaghină Maria Nikolaevna. Nu-și amintea, în schimb, de marinarii Derevenko și Nagornii, cei care stătuseră tot timpul lângă el după

Revoluție. Povestea însă cu amănunte episoade din copilărie, pe care le putea confirma sau infirma – spunea el – numai un anume Gilliard.

Presupusul țarevici a scris cu mâna lui câteva scrisori mării cneaghine Ksenia Aleksandrovna și marelui cneaz Kirill Vladimirovici. O ciornă a uneia dintre aceste epistole, care s-a păstrat până azi, scoate la lumină un om incult, agramat, fără știința formulelor protocolare ce se foloseau în corespondența dintre membrii familiei țariste. Rezultatele observațiilor asupra imaginărilor Aleksei au fost transmise Uniunii moharnice superioare și conducerii Uniunii militare rusești (organisme ale emigrației albe), care au decis că este inutil a se mai

investi bani pentru discutata călătorie la Paris a solicitantului la tronul Rusiei.

Și totuși, părerile erau împărțite. F.F. Pidenko, de pildă, un emigrant alb care trăia la Bagdad, îi aducea la cunoștință conducătorului Uniunii militare rusești, generalului E.M. Miller, opinia sa: „Aleksei din Bagdad este un tip funciarmente cinstit, nu poate minți, n-ar fi capabil să joace rolul moștenitorului; are hemofilie, seamănă uimitor cu țareviciul real, își amintește perfect anumite date din viața familiei țarului, are ținută, obiceiuri și maniere aristocratice, multă răbdare și seninătate, își privește viitoarea soartă fără afectare.” În mărturia lui Pidenko se afirma pentru

prima oară că impostorul deținea o taină pe care nu o putea încredința decât lui Gilliard.

Semne cabalistice

Se va afla mai târziu că era vorba despre semne cabalistice, cusute cu mătase verde pe pânză albă, transmise într-o scrisoare, prin Aleksei, fostei împărătesă Aleksandra Feodorovna, dar, de fapt, avându-l ca destinatar pe Gilliard. După cum declara falsul Aleksei, el i-ar fi înmănat scrisoarea Alexandrei Feodorovna, mamei lui, pentru Gilliard, care – spunea el – cunoștea cifrul.

Generalul E.M. Miller i-a cerut în scris relații fostului preceptor al moștenitorului – Gilliard – despre tânărul ce se autointitula marele cneaz Aleksei Nikolaevici. Concomitent, lui Gilliard i s-a trimis și o fotografie a impostorului.

În scrisoarea de răspuns, Pierre Gilliard a arătat că în fotografie este o persoană total necunoscută lui, iar „însemnarea cifrată – sem-

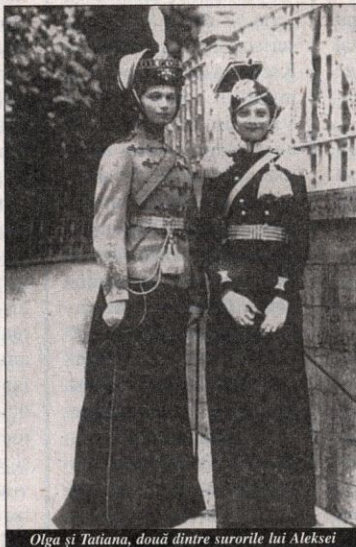
nele cabalistice – este total de neînțeles și nu-mi spune nimic“. În plus, Gilliard preciza că, la 14 ani, moștenitorul țarului cunoștea excelent limba franceză, iar el, personal, nu putea admite că ar fi putut-o uita în totalitate. Concluzia preceptorului? Persoana era „fie un șarlatan, fie un nebun“.

Pentru a scurta odiseea, impostorului i s-a propus să semneze sub următorul text: „Subsemnatul mă oblig să nu mă mai prezint cu numele moștenitorului Aleksei Nikolaevici Romanov. Mă voi prezenta cu numele sub care

am trăit în Rusia, respectiv Vasili Vasilievici Șcetinin. 16 aprilie 1930. Bagdad.“ Semnătura a fost autenticată de șase persoane – reprezentanți ai coloniei ruse din Bagdad.

La sfârșitul lui aprilie 1930, dosarul impostorului din Bagdad a fost definitiv închis. Lui Șcetinin i s-au oferit bani pentru a părăsi Irakul. Reprezentanții Uniunii militare rusești din Bagdad considerau cazul lui orchestrat de OGPU, pentru a „crea neînțelegeri și disensiuni în rândurile emigrației ruse“.

Dar V.V. Șcetinin nu s-a liniștit. A răspândit zvonul că semnătura i-a fost smulsă și că dorește o întâlnire personală cu Gilliard. La 22 aprilie 1930, autoritățile irakiene au emis un pașaport la purtător pe numele Vasili Vasilievici Șcetinin, rus, născut în 1904, la Petersburg, cu domiciliul în Siberia. După „detronarea“ falsului Aleksei, interesul pentru personalitatea sa în rândul englezilor și coloniei ruse din Bagdad s-a estompat. ■

Olga și Tatiana, două dintre surorile lui Aleksei

Grigore Ureche, în al său letopiseț, arăta că în „7031 [1523] martie în 20 de zile, pribegit-au Șarpe postelnicul, de frica lui Ștefan [Ștefăniță] vodă, în Țara Leșească“. Cronicarul, scriind la o sută și ceva de ani de la acel eveniment, știa că, alături de Arburești, în fruntea mișcării antidomnești din primăvara anului 1523, s-au aflat și boierii Gănești. Dintre aceștia este amintit explicit doar Cozma Șarpe postelnicul. Viața acestui vestit boier moldovean vom încerca să o reconstituim în rândurile care urmează.

Mai întâi să spunem că numele de „Șarpe“ pare să fi fost inițial o poreclă. Și cum porecele nu se dădeau întâmplător, credem că cel care fusese numit astfel era un ins abil, inteligent și viclean, toate aceste atribute fiind adesea asociate șarpelui.

Chipuri de boieri și jupâne

Mănăstirea Bistrița s-a numărat printre lăcașele de cult cărora boierul moldovean le-a făcut numeroase danii

COZMA ȘARPE POSTELNICUL

MARCEL LUTIC

Strămoșii săi Gănești veniseră în Moldova din Maramureș, foarte probabil, odată cu descălecătorii Drăgoșești, un Neagoe Gănescu fiind trăitor în Moldova celei de-a doua jumătăți a veacului XIV. De altfel, Gheorghe Ghibănescu remarcă faptul că puține neamuri boierești au o vechime așa de mare, atestată istoricește, ca acesta al Găneștilor.

Urmas al unui alt mare neam boieresc, Stravici, tânărul boier, înzestrat cu o minte ascuțită și cu o rară perse-

verență, a ajuns repede în preajma și apoi în sfatul domnesc al Mușatinilor. Pentru întâia oară este menționat în documente în primăvara anului 1492, când era deja postelnic (probabil, al doilea).

Agonisor de moșii

Din acel an, vreme de peste trei decenii, apare mereu amintit în documente, fiind unul dintre cei mai longevivi dregători ai Moldovei medie-

vale. A fost doar postelnic, mai întâi al doilea și, apoi, mare postelnic.

A avut un frate, pe Ion Gănescu, părcălab al ținutului Neamț (multă vreme confundat cu acel Costea părcălabul, ucis la 7 septembrie 1523 „în târgu în Roman“ de Ștefăniță vodă!), și două surori, Marena și Măgdalina. Din păcate, nu avem informații precise despre părinții săi; bănuim doar că pe tatăl său îl chema Ioan și că porecla acestuia – Șarpe – a fost transformată

Împreună cu alți adversari ai domnului moldovean, Cozma Șarpe a căutat și găsit ocroutie din partea regelui polon Sigismund II (în imagine)

în patronimic (preluată totuși numai de Cozma, urmând că fiul, mai mare, Ion, să poarte numele neamului – aceasta fiind o modă des întâlnită în Evul Mediu românesc). Mama sa ar putea fi o soră a unui anume Balea Popescul.

Majoritatea documentelor ni-l înfățișează pe Cozma Șarpe în postură de vânzător și cumpărător de moșii. Putem deduce preocuparea sa de a-și crea un impresionant domeniu în zona de contact dintre ținuturile Cărligătura, Roman și Suceava. Probabil că și căsătoria sa cu Draga (Hărman) a fost făcută din acest considerent.

Moldova ieșise din domnia lui Ștefan cel Mare cu o boierime puternică, conștientă de puterea sa și dornică să se afirme mai energic în viața politică a statului. La acest lucru contribuise substanțial și vecinătatea cu Polonia, unde nobilimea avea deja un important rol în conducerea

treburilor publice. Procesul de concentrare a moșiilor nu era deci decât o ilustrare în plan funciar a acestei tendințe.

El a fost mult amplificat odată cu preluarea puterii în stat, în 1517, de către un consiliu de tutelă, în frunte cu Luca Arbore, instituit la începutul domniei lui Ștefan, dar a fost brusc întrerupt în 1523 (*Magazin istoric*, nr. 2/1974). Iată, pe scurt, fundalul istoric care va marca viața postelnicului Șarpe.

A fugit la timp

Din primăvara anului 1506 își stabilește reședința la Șcheia (localitate numită mai târziu Văleni), în ținutul Roman, nu departe de proprietățile de baștină din apusul Cărligăturii. Fratele mai mare, Ion Gănescu, își avea curtea în satul Gănești, așezat în apropiere de Târgul Frumos. Postelnicul avea la Șcheia o curte unde se retrăgea când treburile țării îi permiteau. Lângă această curte, sau chiar în incinta sa, Șarpe a ctitorit o trainică biserică; ridicată în 1519, aceasta dăinuie prin veacuri până astăzi. Pisania, așezată deasupra ușii de intrare, glăsuiește astfel: „Dumnealui Cozma Șarpe postelnic a zidit acest hram la curtea sa din Șchiai, întru numele sfinților 40 de mucenici din Sevastia, pe vremea binecredinciosului domn Io Ștefan voevod, și s-a început la anul 7027, luna lui mart 30 și s-a săvârșit în același an, luna lui iunie 22”.

Fire pioasă, Cozma Șarpe va face multe danii către biserici și mănăstiri, documentele nereținând decât pe cele de la sfârșitul anului 1518. Acum, „cu a sa bună voință și cinstiță și luminată inimă, au dat pentru sănătatea și mântuirea sufletului său” două sate și numeroase obiecte de podoabă și odăjdii (dintre care amintim: un sfeșnic, o cădelniță, un pahar și cinci linguri, toate din argint, alte podoabe de aur, un epitrafil „cusut cu fir și cu icoane și cu mărgăritare și canafurile cu aur și mărgăritar”, precum și veșminte preoțești). Tot acum dăruia satul Plopești, aflat în stăpânirea neamului său de pe vremea fiilor lui Alexandru cel Bun, mănăstirii Tazlău. A înzestrat și mănăstirea Bistrița. Potrivit pomelnicului acestui din urmă lăcaș, ar fi fost căsătorit și a doua oară cu o anume *Marina*, având cu aceasta și un fiu, pe *Nicoară Șarpe*. Dar *Marina* nu este atestată de nici un alt document; în schimb, *Nicoară Șarpe* este amintit în 1523, când fuge împreună cu tatăl său în Polonia. Cu *Draga* (Hărman), *Cozma Șarpe* a avut patru fete, *Sofica*, *Maria*, *Nastasia* și *Anghelina*, ultimele două căsătorite cu doi mari vistiernici ai Moldovei, Glăvan, respectiv Mățiaș.

Postelnicul Șarpe a slujit „cu dreptate și cu credință” Țara Moldovei sub Ștefan cel Mare, Bogdan III și Ștefan-niță vodă (până în 1523); în

toamna anului 1519 era socotit „cel mai adevărat și credincios... boier [al] nostru”. Va fi fost un om de mare încredere, deoarece regulile dregătoriei sale cereau acest lucru. Astfel, postelnicul avea acces oricând la domn, îngrijindu-se, în primul rând, de patul acestuia. Treptat, după secolele XV-XVI, în atribuțiile sale a intrat și primirea trimișilor străini, în această calitate postelnicul trebuind să știe cel puțin câteva limbi de circulație în vremea aceea. Nu știm câte limbi străine cunoștea Cozma Șarpe, însă poloneza nu-i era la îndemână, din moment ce, în 1512, ca sol al lui Bogdan III la regele Sigismund, a avut nevoie de Lucaci tălmaci. În legătură cu această solie sunt de amintit două lucruri. Primul: vizita lui Șarpe în Polonia avea ca scop principal rezolvarea unor litigii legate de aprovizionarea cu hrană a cetății Soroca, postelnicul reușind să convingă autoritățile poloneze de justetea punctului de vedere moldovenesc. Al doilea lucru de evidențiat: vizita l-a ajutat pe Cozma Șarpe să-și facă prietenii care îi vor fi de mare folos mai târziu, convingându-l, încă o dată, de necesitatea implicării mai active a boierimii moldovenești în viața politică a statului. Probabil că această idee l-a marcat profund și în următorii ani, mai ales după 1517, s-a dedicat energic punerii ei în practică.

Deși nu a făcut parte din consiliul de tutelă, a fost în legături foarte apropiate cu Luca Arbure și fiii acestuia. A avut, indiscutabil, un rol destul de important în cercarea marii boierimi de a prelua conducerea efectivă a statului; altfel, nu se poate explica de ce a fost primul dregător înlăturat din sfatul domnesc!

Șarpe simțise că tânărul domn, adept al unei politici autoritare, aproape dictatorială, nu-i va ierta cătuși de puțin pe cei care nu-i împărtășeau opiniile. Ilie Minea, reputatul istoric ieșean care, în 1928, a dedicat un studiu „complotului boieresc în contra lui Ștefăniță vodă”, se întreba dacă nu cumva chiar Șarpe postelnicul îl organizase. Impresia noastră, bazată și pe cercetări mai recente, este că Șarpe, deși făcea parte din grupul răvrătiților, nu poate fi socotit creierul operațiunii. Cert este că domnul a aflat despre planurile boierilor și se pregătea să le contracareze. Fire precaută, în 1523, Șarpe a avut inspirația de a fugi în Polonia. A făcut-o la timp, altfel ar fi împărtășit, cu siguranță, soarta celor trei Arburești, uciși fără remușcări de aprigul domn. „Lumea moldovenească a acelei vremi, după cum scria Ilie Minea, a discutat cu aprindere și zgomot atât cazul pribegirii lui Șarpe, cât mai ales sfârșitul tragic” al Arbureștilor. Aceste două evenimente au răscolit Moldova

anului 1523, la fel de profund precum cucerirea Belgradului de către turci, doi ani mai devreme.

Revenind la fuga postelnicului în Polonia, să precizăm că l-a luat cu sine și pe unicul său fiu, Nicoară și, probabil, pe un nepot al său, Vascan Gănescu, pe care îl regăsim în 1545 în Lituania. S-ar putea ca și două dintre fetele sale, cele mai mici, să-l fi însoțit în Polonia. Nu știm însă dacă l-a urmat și cneaghina Draga, documentele neamintind nimic în acest sens.

Aprigul Ștefăniță vodă, așa cum este înfățișat în fresca bisericii Sfântul Nicolae din Dorohoi

Ca un adevărat om politic, întristat de soarta pe care o aveau boierii rămași în țară, Cozma Șarpe încearcă să-l sensibilizeze pe regele Poloniei în problema moldovenească. Și-ntr-adevăr, regele a fost convins să trimită o solie în Moldova, prin care îl ruga pe Ștefăniță să-i ierte pe boierii pribegi, reamintindu-i că aceștia l-au crescut, i-au condus și apărat țara, iar tatăl său i-a avut ca sfetnici. Sigismund îi recomandă să reconsidere sfatul sfetnicilor bătrâni, „cari știu mai bine ce este folositor, decât a câtorva, cari, neexperimentați în chestiuni și fapte, nu-l pot sfătuî corect”. Solia a fost primită de Ștefăniță „rău și obraznic”, după expresia regelui polon, care, mai ales la insistențele lui Șarpe, va rămâne, în continuare, preocupat de soarta azilaților moldoveni, considerând că nu e bine să se lase ca „tânărul înfuriat [adică Ștefăniță!] să-și urgisească nobilii așa de fără măsură”.

Sfaturi pentru regi

„Lider” al emigranților moldoveni, Cozma Șarpe era primit, în august 1523, în audiență de către regele polon. Șarpe l-a sfătuit pe acesta ca, prin intermediul regelui ungar, Ludovic II, să-i convoace la el pe toți boierii pribegi aflați în Ungaria și să-i întrebe pe cine vor domni în Moldova, urmând ca acela să fie instalat, la Suceava, cu ajutor ungar

și polon. Dacă nu se va întâmpla acest lucru, amenința voalat fostul mare dregător, pribegii vor cere ajutorul sultanului. Regele Sigismund, convins de pledoaria lui Cozma Șarpe, a dispus ca, în perioada imediat următoare, cancelarul regal să lucreze în această direcție. La recomandarea expresă a regelui, Șarpe a fost numit consilier al cancelarului polon în problemele Moldovei.

Activitatea fostului mare dregător n-a scăpat neobservată de domnul moldovean. Acțiunile lui Șarpe aveau loc într-un context cu totul special, deoarece, conform „tratatului” din 1510, dintre Polonia și Moldova, „dacă s-ar întâmpla să pribegescă vreun pan sau slugă” din Moldova în Polonia sau Lituania, regele polon era obligat „să nu-l ție nici la sine, nici în țările sale, să nu-i dea adăpost, nici pe față, nici pe ascuns”. Nu e de mirare că Ștefăniță vodă l-a declarat pe Șarpe *inamic veșnic* și a cerut insistent regelui polon să-i „dea în mână pe boierul” rebel. Consilierii regali, probabil cunoștințe mai vechi ale boierului moldovean, nu erau însă de acord cu extrădarea, sugerând regelui, pro forma, limitarea libertății de mișcare pentru acesta.

După câte se pare, conflictul s-a rezolvat prin... moartea intempestivă a lui Cozma Șarpe. Nu putem ști, nici măcar bănuî, dacă Șarpe a murit de moarte bună sau „mână lungă” a lui Ștefăniță vodă l-a ajuns chiar și în Polonia.

Iarăși, nu putem ști dacă răscola boierilor moldoveni de la începutul lunii septembrie 1523 l-a mai prins pe Șarpe în viață. Oricum, răscola avea și asentimentul regelui polon, la acest fapt având merite însemnate mai ales fostul mare postelnic moldovean. Poziția pe care s-au situat sfetnicii regelui Ungariei a făcut ca Ștefăniță să rămână pe tron până în 1527 și, drept urmare, mulți alți boieri au fost uciși de impulsivul domn, printre aceștia numărându-se, se pare, și fratele lui Cozma Șarpe, Ion Gănescu, părcălabul ținutului Neamț.

După ce Ștefăniță vodă și-a dat obștescul sfârșit, unicul fiu al lui Șarpe, Nicoară, a încercat să se întoarcă în Moldova, regele polon rugându-l pe Petru Rareș să-i restituie proprietățile confiscate. După câte se pare, Nicoară Șarpe a murit în drum spre țară sau la puțin timp după revenirea sa.

...Nici astăzi încă nu se știe unde, prin Polonia, odihnesc oasele neobositului postelnic Șarpe; cîtitoria sa din Văleni (Neamț), mai puțin atinsă de trecerea veacurilor, le așteaptă în zadar. „Valea lui Șarpe”, „gârla lui Șarpe” (în județul Neamț) sau Șerpeni (de la „hotarul lui Șarpe” – în fostul ținut Orhei, azi în Republica Moldova) amintesc peste secole de zbuciumata viață a celui care a fost marele postelnic Cozma Șarpe, reprezentant strălucit al neamului Gănescu și al vechii boierimii moldovenești. ■

Correspondență

din Cernăuți

**NU
EUDOXIU
HURMUZAKI,
CI...
EUDOXIU HURMUZAKI**

ILIE LUCEAC

Prestigioasa dumneavoastră revistă a publicat în numărul 11 (380) din noiembrie 1998, la rubrica *Diplomația în slujba unității naționale*, un material extrem de valoros, intitulat *Consulatul român din Cernăuți*, semnat de domnul Andrei Căpușan.

Articolul a trezit interesul cititorilor prin faptul că abordează o problemă de importanță pentru românii bucovineni din secolul trecut, și anume deschiderea unui consulat al României la Cernăuți. Prin inaugurarea, la 13 decembrie 1892, a unui consulat român de carieră la Cernăuți (deși, la început, autoritățile vieneze nu acceptaseră decât o reprezentanță onorifică) a avut de câștigat nu numai diplomația românească, ci și supușii austro-ungari din Bucovina, care se confruntau cu diverse situații dificile în condițiile Imperiului dualist, mai ales pe vremea guvernării contelui Eduard Taaffe, prim-ministru și ministru de Interne în același timp. Ultraconservatorul Taaffe respingea orice fel de schimbare în organizarea imperiului, fiind un dușman de moarte al mișcărilor de eliberare națională. Opțiunile politice ale acestuia au fost bine conturate în articolul d-lui Căpușan.

Una din greutățile cu care se confruntau românii din Bucovina în perioada respectivă era cea a vizelor de intrare și de ieșire din țară. Cine dorea să ajungă în România, sau în altă țară, trebuia să plece tocmai la Viena pentru a obține o viză sau un pașaport. Același lucru se întâmpla și cu cetățenii din România, care doreau să ajungă în Bucovina. Acestora trebuia să li se încuvințeze viza pentru Bucovina și de către autoritățile austriece. Problema era mai veche. De exemplu, cunoscutul om politic și de stat al Moldovei din sec. XIX – Constantin Hurmuzaki –, trebuind să vină de urgență din Moldova în Bucovina, în legătură cu decesul mamei sale, descrie într-o scrisoare din 1858 cu câtă greutate a căpătat viza pentru Bucovina, guvernul austriac încuviințându-i șederea de câteva zile doar la Cernaucă.

Paralel cu interesul de natură istorică pe care îl reprezintă articolul d-lui Căpușan, mă găsesc în situația de a elimina o confuzie care s-a strecurat în el, dar care îmi oferă posibilitatea de a evoca pe scurt o mare personalitate bucovineană mai puțin cunoscută. În articol s-a produs o substituție de fotografii ale unor persoane care au purtat același nume: Eudoxiu

Hurmuzaki (1812-1874) – istoricul și Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki (1845-1931), nepotul acestuia, fiul lui Gheorghe Hurmuzaki.

Dacă e să respectăm adevărul istoric, nu putem trece cu vederea această eroare ce constă doar în *confundarea fotografiei lui Eudoxiu Hurmuzaki* (care a fost publicată în revistă) cu cea a lui *Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki* – despre care se vorbește în articol și care la vremea aceea era președinte al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, deputat în Parlamentul din Viena și membru al Dietei din Cernăuți.

Istoricul Eudoxiu Hurmuzaki încetase din viață la 1874. Prin urmare, pentru a evita confuzia, alăturăm aici fotografia lui Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki, persoana despre care este vorba în materialul d-lui Căpușan, și cu îngăduința d-voastră, adăugăm câteva precizări.

Oameni vestiți, cu multă vază

A atunci când, la solicitarea ministrului Alexandru Lahovari, Doxuță Hurmuzaki a trimis propunerile sale referitoare la cele trei persoane care puteau îndeplini funcția de consul, nu întâmplător i-a nominalizat pe Nicolae Cârste, Mihai Piteiu și Alecu Grigorcea. Îi cunoștea foarte bine, deținând, după cum am mai amintit, funcția de președinte al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina din 1889 până în 1899. Nicolae Cârste și Alecu Grigorcea erau mari proprietari în Bucovina. Alecu Grigorcea se trăgea din vechea familie de boieri Grigorcea din Storojinești Bucovinei, care a dat doi diplomați români cunoscuți în epoca interbelică: e vorba de Gheorghe și Vasile Grigorcea. Familia Grigorcea a fost numeroasă. Se cunosc încă doi descendenți ai ei – dr. Nicolai și Mihai, membri activi ai Comitetului Societății încă de la începuturile ei, în 1865 (mai detaliat despre activitatea lor vezi: *Procesele verbale* ale ședințelor Comitetului Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina din Cernăuți).

Cât privește juristul Mihai Piteiu, de asemenea a făcut parte din Comitetul Societății, încă de pe timpul când aceasta se afla în cea mai frumoasă perioadă de activitate și ascen-

siune a sa, avându-l în frunte pe Gheorghe Hurmuzaki, unul dintre fondatorii Societății și președinte al ei de la 1865 până la 1882. Deci avocatul Mihai Piteiu era printre persoanele cele mai indicate pentru serviciul consular. Având și pregătirea profesională respectivă, el cunoștea foarte bine situația Bucovinei.

Candidatura lui Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki, după cum scrie dl. Căpușan, era evident cea mai indicată. El „ar fi fost omul potrivit la locul potrivit“, cu toate că nu a fost „o persoană dincolo de pasiunile politice“ din Bucovina, după cum și-ar fi dorit-o Curtea de la Viena. Fiul lui Gheorghe Hurmuzaki a fost membru al Partidului românesc, național și autonomist. În decursul întregii sale activități politice a luptat cu energie pentru drepturile națiunii sale și pentru prosperarea Bucovinei. Având o bună și serioasă pregătire profesională – făcuse studii juridice la Universitatea din Viena – el a intrat în serviciul administrativ politic al Bucovinei în 1868, de unde, peste opt ani, a trecut la Ministerul de Interne. Iată cum îl caracterizează societatea politică „Concordia“ într-o proclamație publicată în *Revista politică* din 23 februarie 1891, înaintea de alegerile pentru Senatul imperial din Viena, propunându-l ca deputat din partea cercului electoral Cernăuți-Siret-Storojineț: „Dl. Baron Eudoxiu Hurmuzaki e un om cu multă carte, cum și trebuie în Senatul imperial, a slujit împăratului în cancelaria ministrului la Viena, apoi în funcția de căpitan în ținutul Sucevii și Cernăuțului, este deputat în Dieta țării și în rândul trecut a fost deputat și la Senatul imperial din partea târgurilor Suceava-Rădăuți-Siret; el e om cu inimă, mai ales pentru partea țărănească, care e talpa țării ..., el e om cu dreptate și curat la inimă, chiar așa, cum a fost tatăl Domniei-Sale, dl. Baron Gheorghe Hurmuzaki, și unchiul Domniei-Sale, dl. Baron Eudoxiu Hurmuzaki; cu un cuvânt: Hurmuzăkeștii sunt oameni cu multă vază și foarte vestiți nu numai la noi în țară, ci și în celelalte țări ale prea înaltului nostru împărat...“.

Așadar, chiar dacă și-ar fi înaintat candidatura, după cum ar fi preferat și Alexandru Lahovari, Doxuță Hurmuzaki nu ar fi fost acceptat de ministrul Taaffe. ■

„TOATĂ LUMEA M-A IUBIT ȘI M-A URÂT“

Născut pe insula Corsica, la 15 august 1769, renăscut în mijlocul Revoluției Franceze, Napoleon Bonaparte a devenit un erou al timpurilor sale, un personaj mitizat, căruia i s-au închinat peste 200 000 titluri în 10 000 de volume și zeci de mii de studii și articole. Despre el numai în Franța, la fiecare sfert de oră apare câte o carte.

CRISTINA OLTEANU

Încă din copilărie Napoleon a dovedit înclinații spre lumea militară, fiind atras de jocurile războinice (se spune chiar că făcea instrucție cu frații săi mai mari Joseph și Lucien). În anul 1777 talentatul și ambițiosul tânăr se vede acceptat la școala militară de la Brienne. Ofițer artilerist la 16 ani, Napoleon a adoptat cu repede ideile revoluționare cu care își începe ascensiunea în ierarhia militară. În 1796 norocul îi surâde tânărului ofițer, care e promovat la rangul de general al Armatei de Interior (ceea ce echivala cu funcția de comandant al Parisului), pentru ca apoi să preia comanda armatei din Italia. Tot atunci Bonaparte o cunoaște în saloanele frumoasei Thérèse Tallien pe Joséphine.

General la numai 27 de ani, Napoleon consideră că a sosit timpul să se căsătorească. Aleasa inimii sale devine Joséphine, o femeie mai în vârstă, îndrăgostită nebunește de lux, de lume, de petreceri, cochetă ca o curtezană. Iubea

intriga și singurul ei țel era acela de a se căsători cu tânărul general cu o carieră fulminantă. La 9 februarie 1796 este publicat anunțul căsătoriei, iar la 9 martie, în sala de adunări a fostului palat de Mondragon, are loc căsătoria civilă. După care generalul pleacă în campania din Italia. Acoperit de glorie, revine la Paris și propune o campanie în Egipt, susținând fondarea unei puternice colonii pentru a amenința drumul englezilor spre India. Planul său este acceptat de Directorat (care guverna Franța din 1795. Cei cinci directori aveau atribuții egale).

Un general care imploră

După ocuparea Maltei, a debarcat în Alexandria având 33 nave de război, 232 nave de transport, 2 000 tunuri, 3 200 soldați și 175 ingineri. Mamelucii (cavaleria egipteană) sunt supuși asediului și învinși la piramide, de care Napoleon se arată fascinat.

Dar gândurile lui Bonaparte se îndreaptă către soția sa, Joséphine, căreia îi scrie cu pasiune în mai multe rânduri, implorând-o să-l viziteze. Captivă în brațele căpitanului Hippolyte Charles, voluptuoasă doamnă nu arată vreo dorință de a-și revedea soțul. Insistențele scrisori ale lui Napoleon rămân fără răspuns. Mai mult, generalul află crudul adevăr. Pentru a-și vindeca sufletul rănit, ochii săi s-au oprit asupra fiicei unui șeic, în vârstă de 16 ani. Cu prospețimea acestei fete debutează cariera amoroasă extraconjugală a corsicanului.

La scurtă vreme este atras de o altă femeie, o frumoasă blondă, Pauline Fourès, căsătorită cu un locotenent de infanterie. Când acesta a descoperit idila înfripată între comandantul suprem și soția lui, Napoleon i-a cerut să divorțeze. Astfel, nimic nu-i va mai împiedica pe proaspeții îndrăgostiți să-și manifeste în public iubirea.

Napoleon îi propune Bellilotei – așa o porecliseră ofițerii de la numele ei de domnișoară, Bellisle – să se căsătorească, dacă îi naște un copil. Dar ex-doamna Fourès, o nouă Cleopatra a Egiptului, preferă să-și păstreze talia de tânără femeie. Din aceste motive, relația lor nici nu du-rează mult, pentru că Napoleon își dorește urmași. Plecând în campania din Siria (1798-1799) o uită cu desăvârșire pe frumoasa blondă.

Curând, întors din Orient, generalul Bonaparte pune capăt Directoratului. Prin lovitura de stat din 18 brumar (9 noiembrie 1799), Napoleon acaparează puterea politică, atribuindu-și titlul de Prim-Consul. „Iubesc puterea, dar o iubesc ca un artist. O iubesc cum își iubește un muzicant vioara, o iubesc pentru a scoate din ea sunete, acorduri, armonii“, obișnuia să spună.

Să nu uităm că generalul s-a întors din ținuturile orientale cu influențele sale specifice asupra vieții intime, iar moravurile destul de „ușoare“ ale epocii îl îndeamnă pe Napoleon spre escapade publice. Există o modă a amantelor printre toți generalii. Bonaparte, într-una dintre nenumăratele maxime lăsate posterității, recunoaște că „amorul este o îndeletnicire a omului lenez, o distracție a militarului și un defect pentru conducătorul politic“. El renunță la compania Joséphinei, o soție ale cărei preocupări constau numai în a aduna cât mai mulți bărbați, cât mai multe rochii și bijuterii. E demn de știut că deținea vreo șase sute de rochii și pe lună își cum-păra treizeci de pălării, deci

una pe zi. Napoleon s-a simțit câteva luni atras de Giuseppina Grossini, prima cântăreață a Italiei în epocă, o femeie înaltă, bine făcută, cu un ten brun ne-gricios, dar cu o privire arzătoare și un păr splendid. După care a remarcat o tânără artistă de la Théâtre Français, doamna George, cu care discuta despre teatru și cronici.

La 30 aprilie 1804, în Tribunit (adunare politică ce discuta legile fără a le vota) se propune proclamarea Primu-lui Consul ca împărat. Pe 5 mai se adoptă cu o singură abținere, propunerea din sesiunea anterioară. Prin consacrarea principului moștenirii ereditare a coroanei se redeclanșează conflictul conjugal. Joséphine, devenită acum împărăteasă, nu dorește decât să-și păstreze prestigiul și privilegiile. Dar ea nu-i poate satisface lui Napoleon singura dorință, aceea de a-i oferi un prinț moș-

tenitor. În familia Bonaparte și mai ales pe buzele mamei Letizia se aude din ce în ce mai mult cuvântul „divorț“.

Obsesia divorțului atinge cote maxime când o Joséphine isterică îl surprinde pe Napoleon în apartamentul secret de la Fontainebleau împreună cu o tânără de 20 de ani, doamna Duchatel, subțire, blondă, cu nasul acvilin, ochii de un al-bastru rar, încheieturile adorabile. Împărătesei nu-i rămâne decât să se complacă în aceste jocuri amoroase și să suporte încă o aventură a împăratului. Mrejelor acestuia nu-i scapă nici Eleonore, o brună înaltă de 19 ani, care îi oferă și un fiu, pe când împăratul se afla în campania din Rusia din 1806. La rândul său, Napoleon îi acordă o rentă de 30 000 franci.

O iubire pentru un regat

Campania împotriva Prusiei și Rusiei din anii 1806-1807 îi oferă lui Napoleon alte oportunități „amoroase“. Aflat într-o trăsură în drum spre Varșovia, la 1 ianuarie 1807, oprindu-se într-un sătuc pentru a-și schimba caii, Napoleon e asaltat de o mulțime care aștepta să-l vadă pe cel ce trebuia să le elibereze țara. Printre oameni se ivește o femeie care dorește să-l vadă îndeaproape. Aghiotantul împăratului o ajută pe micuța și grațioasă blondă, cu pielea obrazului roșie de emoție, să ajungă la trăsură. Napoleon o privește. Îi plac blondele și niciodată n-a văzut una mai fermecătoare. Îi place și ușorul ei accent slav. Galant, oferă acestei minuni unul dintre buchetele de flori cu care

Bonaparte, prim-consul

trăsura se umpluse. E prima întâlnire a lui Napoleon cu poloneza Maria Walewska, o fată săracă, nevoită să se căsătorească la 16 ani cu un castelan văduv.

Sosit în Varșovia, împăratul i se oferă o serată, la care e invitată și contesa Maria. Prea timidă pentru a accepta o asemenea invitație, poloneza trebuie să se supună în cele din urmă poruncii soțului ei, dar și a împăratului, viitorul ei amant. Maria Walewska atrage privirile invitaților și, mai ales, pe cele ale lui Napoleon, care, cu vorbe măgulitoare ce stârnesc curiozitatea tuturor, se adresează personal „reginei balului”. Mai mult decât de frumusețea ei, împăratul e atras de melancolia ochilor. Comportamentul rezervat al polonezei, după avântul care o aruncase în fața trăsorii lui, îl intrigă. Obişnuit cu cedările rapide, e înfrigurat de rezistența ei. A urmat un dîneu la Marele Palat din Varșovia. Maria Walewska a acceptat invitația numai după ce a primit o petiție din partea politicienilor polonezi, în care se spunea:

„Doamnă, cauzele mici produc deseori efecte mari. Femeile au avut în toate timpurile o mare influență asupra politicii lumii... Ca bărbat, v-ați fi dat viața demnei și drepte cauze a patriei. Ca femeie, sunt alte servicii pe care puteți foarte bine să le faceți și pe care trebuie să vi le impuneți, chiar dacă vă sunt penibile...”

Astfel, la insistențele apropiatilor săi, care îi repetă că soarta națiunii de-

pinde de o femeie și aceea este ea, Maria Walewska acceptă invitația la dîneul împăratului, pentru ca, mai târziu, relația lor să devină din ce în ce mai intimă. Între timp, Joséphine, soția căreia Napoleon îi închinase în anii tinereții sale un adevărat cult, iubind-o cu disperare, se afla la Mainz în expectativă. În ciuda sacrificiului ei, Maria Walewska încearcă o adâncă deziluzie în urma semnării păcii de la Tilsit din 1807, când Polonia nu e restabilită decât parțial sub forma unui mare ducat. Jumătate dintre fostele ei provincii rămân rusești sau austriece. Dezolată, tînăra femeie pleacă la Königsberg pentru a se întâlni cu Napoleon. Împăratul o încurajează, spunându-i că nu a sosit încă momentul oportun.

Între timp, la Paris se în-tâmplau lucruri stranii. Chiar și surorile împăratului, Caroline

și Pauline, se întreceau în a-i aduce fratelui lor cât mai multe amante, cu scopul de a grăbi divorțul cu Joséphine. Același lucru îl întreprinde și Talleyrand, ministrul de Externe.

Pe lângă „soția poloneză”, Napoleon începe o legătură cu o tînără doamnă, Pellagra, care îi va dărui și o fermecătoare fetiță blondă, Emile, viitoare prințesă de Chimay. În anii 1809-1810 raporturile dintre Napoleon și Joséphine se răcesc, ajungându-se în situația în care împărătesei nu i se mai acorda nici o atenție în anturajul său. Toți o părăsesc, iar împăratul cere divorțul. La 22 noiembrie 1810 acesta cere mîna mării ducese Ana, sora cea mai mică a țarului, dar rîspunsul întîrzie. La 15 decembrie se dă sentința de divorț, prin care Joséphine devenea prințesă văduvă, obține reședințele Elysée și Malmaison și i se acordau 3 milioane franci venit anual.

Cel mai dragăstos dintre soți

Napoleon renunță în 1810 la o altă femeie dragă inimii lui: Maria Walewska. Însă obține mîna celei mai nobile dintre femeile din Europa la vremea aceea, Marie Louise, fiica împăratului Austriei, Francisc II și a primei sale soții, împărăteasa Thereza. În vîrstă de 18 ani, are un păr blond și ondulat, ochi albaștri, nasul lung și drept, buze voluptuoase. Din cauza timidității sale, nu e prea grațioasă, în schimb e

Contesa Maria Walewska

foarte cultă, vorbește șase limbi, cântă la pian, desenează și pictează.

Napoleon dă dovadă de multă tandrețe și respect față de cea care îi va oferi un moștenitor. Ceea ce se și întâmplă pe 20 martie 1811. Între timp și Maria Walewska îi dăruie un băiat. Cu prea mulți fii, de acum înainte Napoleon Bonaparte nu se gândește decât la viitorul pe care va trebui să-l asigure urmașilor săi.

„În cinci ani voi fi stăpânul lumii. Nu-mi va rămâne decât Rusia, dar o voi strivi“. Obsesia acestor gânduri va duce la dispariția sa de pe scena politică europeană. Se făuresc alianțe externe și comploturi interne împotriva împăratului. În jurul lui se creează un vid. Miniștrii și generalii se orientează spre

Bourboni. În urma înfrângerii în Rusia și a invadării Franței de trupele ruso-austro-prusace, Napoleon va abdică în 1814, fiind exilat pe insula Elba. Încercarea sa de sinucidere eșuează, dar bilețul lăsat Mariei-Louise ajunge la destinație. Tonul de regret față de zbuciumul provocat împărătesei transpare printre rânduri: „Aprob ca să te duci la Rambouillet... Tatăl tău (împăratul Austriei – n.n.) a fost prost sfătuit și a fost rău pentru noi, dar va fi un tată bun pentru tine și pentru fiul tău. Adio, buna mea Louise, tu ești tot ce iubesc eu mai mult pe lume. Nenorocirile mele nu mă ating, ci răul pe care ți-l pricinuiesc. Toată viața ta vei iubi pe cel mai dragost dintre soți... Napoleon“. Revenit pentru încă o sută de zile în fruntea națiunii

iubite de el până în ultima clipă, împăratului nu-i surâde norocul. Înfrânt la Waterloo, este nevoit să abdică a doua oară. Se predă englezilor care îl exilează pe insula Sf. Elena, în Atlanticul de Sud. Silit să trăiască departe chiar și de suita lui, formată din oamenii cei mai apropiați: Bertrand, Las Casas, Montholon, Gourgang, Napoleon începe să-și scrie *Memoriile*. Moare la 5 mai 1821.

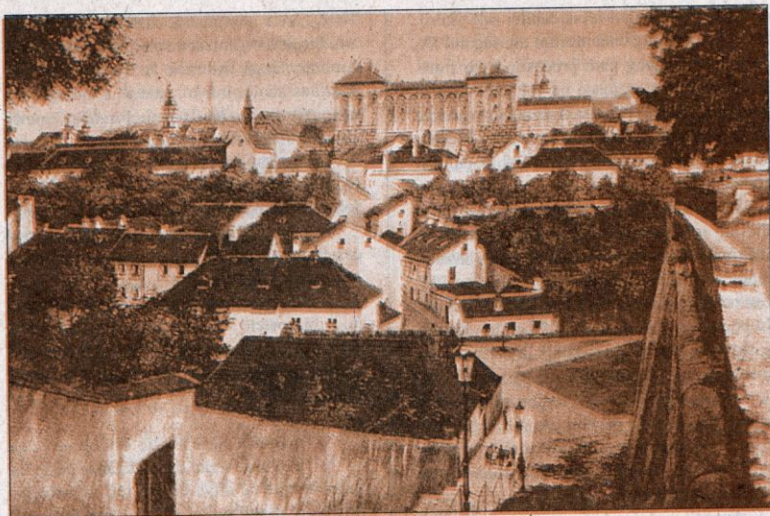
Complexul personaj istoric și omul simplu Napoleon Bonaparte a întrunit toate calitățile pentru a fi tratat ca un erou exemplar, scotocindu-i-se, până la indiscreție, toate compartimentele vieții. Gândurile lui rămân etern valabile: „Trebuie să cunoaștem slăbiciunile umane și să căutăm în primul rând a le înțelege, apoi a le combate“. ■

MARNA DIN MARAMUREȘ

Pornind de la articolul d-lui Alexandre Davier (Franța) 1880-1920. *Sinuozitățile relațiilor franco-române*, din nr. 4/2000, dl. Sabin Nemeș, din Baia Mare, ne relatează: La pag. 53 am citit: „în ziua când a ajuns știrea victoriei, de pe Marna, oameni care nu se cunoșteau se îmbrățișau pe stradă, plângând de bucurie. De ce am reținut această precizare? Sunt născut în satul Marna-Nouă, din jud. Satu Mare, localitate (colonie) ce a luat ființă, după 1924, locuitorii ei venind din comuna Mărișel, jud. Cluj. Să fie oare legată denumirea acestui sat „de o dragoste arzătoare pentru Franța?“ Mă gândesc că nici un nume sau denumire nu se atribuie întâmplător. Acestea trebuie să reprezinte ceva sau pe cineva.

În legătură cu comuna Mărișel, continuă dl. Nemeș, doresc să arăt următoarele: Pelaghia Roșu, comandanta moștelor care au participat în 1848 la lupta împotriva nobililor, era din Mărișel. Tulnicul ei a fost oferit ca dar simbolic, evocator al luptei românilor pentru drepturi sociale și naționale în zilele revoluției din 1848, generalului Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România, care la 9 ianuarie 1919 a efectuat o vizită în țara moștelor (Magazin istoric, nr. 5/1975 și 5/1979).

Anul trecut, subfiliala Mărișel a Societății Avram Iancu a dezvelit un bust al acesteia, gest salutat și de filiala din Baia Mare a societății, care a participat cu o delegație la manifestare.

HRADČANY, CASTELUL DE PE VLTAVA

RADU R. FLORESCU, profesor emeritus, Boston College S.U.A.

De-a lungul remarcabilei sale istorii, ce curge neîntrerupt din secolul IX, castelul Hradčany pare predestinat de situa-rea geopolitică să joace un rol important în Europa Centrală și de Est. Așezat într-o poziție ce domină Praga, a servit încă de la început ca un avanpost al Creștinătății și al culturii occidentale.

În secolul XII s-a ridicat fortăreața medieală tradițională, ce avea ziduri de 14 m înălțime și patru impresionante turnuri pătrate. Apoi, a trebuit să aștepte venirea lui Carol IV Luxemburg (1316-1378), împărat al Sfântului Imperiu German și rege al Boemiei, pentru a căpăta lustrul unei reședințe imperiale. I-au fost refăcute fortificațiile din partea de sud. A suferit distrugerii în vremea războaielor husite, în primele decenii ale secolului XV, pentru a cunoaște o nouă înflorire în vremea lui Vladislav Jagello, din noua dinastie de origine poloneză.

Apariția armelor de foc a impus noi modificări, în primul rând bastioane rotunde, care să ofere un punct de impact cât mai redus ghiulelelor.

În 1583, împăratul Rudolf II a luat hotărârea de a muta sediul puterii imperiale de la Viena, la Praga. Așa a început perioada de glorie a castelului Hradčany. Contururile abrupte, militarești, ale fortăreței au fost îndulcite de Habsburgi. Arhitectura renașcentistă și-a făcut locul, iar în partea de nord a fortăreței au apărut frumoase grădini. Familiile nobiliare din Boemia, precum Rozmberg sau Pernstein au fost încurajate să ridice propriile palate.

Palatul Hradčany a devenit un ade-vărat magnet pentru elita științifică și culturală a epocii, un centru al vieții intelectuale europene din a doua jumătate a se-colului XVI, asemănător în multe privințe cu Versailles-ul lui Ludovic XIV. În același timp, palatul a fost un fel de comandament suprem al diplomației europene angajate în lupta antiotomană.

Mentorul cultural al împăratului Rudolf a fost unchiul său, arhiducele Ferdinand de

Tirol, care a administrat castelul. Mai târziu, arhiducele a organizat un alt muzeu în castelul Ambras, lângă Innsbruck, în Tirolul austriac. A strâns acolo, într-o „galerie a monștrilor“ tablouri precum *Omul lup din Insulele Canare*, al pictorului Petrus de Gonsalvo.

Dintre oamenii de știință care au trecut prin Hradčany, să-i amintim pe Tycho Brache și Johannes Kepler (*Magazin istoric*, nr. 2, 3/1999).

Este greu astăzi să precizezi în care parte a castelului aveau loc experiențele – mai mult sau mai puțin științifice – ale lui Rudolf II. Tradiția îi plasează pe alchimisti în căsuțele mici din spatele zidurilor aripii de nord, dintre Turnul Alb și Turnul Daliborka. Dar cele mai multe experimente le-a făcut probabil în Turnul Pulberăriei.

Imaginea clasică a lui Rudolf este cea a unui suveran care stăpânea peste un palat în care se aflau câteva mii de oameni: dregători și slujbași ai Curții, judecători, diplomați, muzicanți, actori, oameni de știință, oșteni, poeți, clerici și călugări, servitori, oportuniști și vânzători de sinecure, amante, copii nelegitimi. Cu alte cuvinte, un Versailles cu ziduri, pe care împăratul îl părăsea rareori. Doar acolo avea o grădină zoologică și una botanică.

Împăratul nu se arăta pasionat de treburile politice. Dar știm că a primit la Curtea sa multe solii, mai multe din Est decât din Vest. Până și din îndepărtata Persie i-au venit cereri de ajutor în lupta antiotomană.

Prin sălile palatului Hradčany a trecut și domnitorul român Mihai Viteazul. De fapt, solii din Țara Românească mai poposiseră la Praga. Una dintre primele fusese condusă probabil de un Radu Florescu, un strămoș al familiei noastre, care îl sprijinise pe Mihai Viteazul să ia tronul în 1593.

Au mers apoi la Praga Banul Mihalcea și un Stoichiță din Strâmba. Solii aduceau, de obicei, daruri pentru împărat, mai ales lucruri capturate de la otomani: covoare prețioase, arme, drapele și bijuterii. Scopul soliiilor era să îl convingă pe împărat să ofere sprijinul material pentru plata mercenarilor de care Mihai avea nevoie în efortul său antiotoman.

Nefamiliarizați cu rafinamentele curților europene, solii prea puțin sofisticăți făceau și greșeli. Astfel, ei transmiteau ca atare cere-rile disperate, făcute uneori pe un ton aspru, de către domnul român. Și asta în fața unui împărat care îl considera pe Mihai Viteazul vasalul său. Nici măcar Banul Mihalcea, care se descurca în limba italiană, nu a făcut o im-presie mai bună. Un martor ocular povestea că solul român s-a exprimat „în termeni vul-gari... în disprețul obiceiurilor și manierelor respectate la Curte... insulte care au justificat cererea ce i-a fost adresată de a părăsi Praga“.

In iarna anului 1601, Mihai Viteazul a pornit către Praga, însoțit de 40 boieri. A ajuns în orașul de pe Vltava în martie 1601. A poposit la hanul „Cei trei struți“, identificat de academicianul Virgil Cândea, aflat și astăzi lângă podul Carol. Chiar din prima noapte, doi dintre boierii săi au murit asfixiați de fumul de la căldărea în care ardeau cărbuni ca să se încălzească.

Mihai Viteazul s-a întâlnit în trei rânduri cu împăratul. Ultima audiență a durat două ore, un adevărat record pentru Rudolf II. Chiar și trimisul lui Henric IV al Franței nu a beneficiat decât de o oră. Mihai i-a cerut 100 000 taleri ca să ridice o armată nouă de mercenari. A avut grijă să sublinieze me-reu că acționa doar în numele împăratului. I-a cerut și un loc de refugiu pentru familia sa, fortăreața Königsberg, în Boemia.

Mihai a rămas la Praga până la 4 aprilie 1601. Își cucerise o anume faimă printre di-plomații aflați la Curte. Fusesse invitat la masă de membrii nobilimii din Boemia și se întâlnise cu iezuiții de la Clementinum. Mai mulți artiști au ținut să îi immortalizeze chipul. Cea mai cunoscută rămâne reprezentarea lui Aegidius Sadeler. De asemenea, voievodul român a apărut și în tablourile lui Franz Franken II, Custus, Wm. Merrian.

Sfârșitul lui Mihai Viteazul este cunoscut. În 1612 murea și gazda sa de la Hradčany, împăratul Rudolf II. ■

EUGEN PREDA

Ne-a părăsit, la 20 iulie, și dr. Eugen Preda. A colaborat la Magazin istoric încă de la primul număr, adus în revistă de prietenul său de o viață, Cristian Popișteanu.

Autor al unor articole însoțite de note ce erau, uneori, ele însele studii independente, comentator de politică externă unanim prețuit, Eugen Preda a fost, în primul rând, un om de Radio. De câte ori venea în redacție, ne spunea câte o poveste din lumea pe care o iubea atât de mult.

Dar abia după decembrie 1989 am înțeles o frază pe care o repeta uneori: „Le spun mereu să fie pregătiți să acționeze ca adevărați oameni de radio pentru că nu se știe când va fi nevoie de ei“. A pregătit și a lăsat în urma sa o echipă de profesioniști.

Pe lângă articolele redactate pentru revista Magazin istoric, dr. Eugen Preda a acceptat să scrie NATO – o scurtă istorie, lucrare sponsorizată de Oficiul de informații și presă al NATO.

După Cristian Popișteanu și Nicolae Minci, s-a mai întors o pagină din istoria Magazinului istoric.

Dumnezeu să îi odihnească în pace!

La scurtă vreme după numirea sa ca președinte al KGB, în 1967, Iuri Andropov a întocmit un raport în care arăta că instituția pe care o conducea trebuia să ajungă în stare să influențeze rezolvarea crizelor internaționale într-o cu totul altă manieră decât eșuase să o facă în urmă cu cinci ani, în timpul crizei rachetelor din Cuba (Magazin istoric, nr. 2/1995). El ordonase Primului Directorat Principal (serviciul de informații și contrainformații externe) să pregătească, în următoarele trei-patru luni, un raport despre intențiile politicii externe a Statelor Unite ale Americii. Principala slăbiciune a operațiunilor desfășurate de KGB în S.U.A. – recunoștea Andropov – o constituia lipsa unor agenți de calibrul britanicilor Kim Philby (Magazin istoric,

Indiscutabil, Christopher Andrew a căutat și prezentat elementele cele mai șocante. Indiscutabil, această carte nu este scrisă ca un simplu volum de istorie. Dar parcurgându-i paginile, citind și numeroasele critici pe care Andropov le-a adus, în timp, Primului Directorat Principal, comparând afirmațiile din această carte cu alte surse (Kalugin, în principal), ajungi până la urmă să ac-

cepti concluzia autorilor: în perioada războiului rece, sovieticii nu au mai dispus de agenți infiltrați la vârf, în aparatul de stat american, pe care să îi fi recrutat ei. Au fost câteva trădări, pentru bani, ale unor ofițeri CIA sau ai armatei, care aveau acces la secrete importante. Dar sovieticii nu au reușit să recruteze nici un agent important din apropierea președintelui american, din conducerea

Congresului, a Departamentului de Stat sau al Apărării.

Era încă o dovadă a eșecului „visului sovietic” în fața „visului american”. În perioada interbelică și apoi a celui de al doilea război mondial, spionajul sovietic a înregistrat câteva succese notabile, recrutând un Alger Hiss, consilier al președintelui american Roosevelt, pe cei „cinci magnifici de la Cambridge”, dintre care

ARHIVA MITROHIN

nr. 8-12/1996) sau George Black (Magazin istoric, nr. 12/1996). Doar recrutând agenți de asemenea anvergură puteau sovieticii să obțină acces la informații importante.

Cartea lui Vasili Mitrohin și Christopher Andrew, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the west (Arhiva Mitrohin. KGB în Europa și Occidentul)* a stârnit vâlvă încă înainte de apariția ei, anul trecut. Vâlvă care, după șocul primelor dezvăluiri – al căror ecou a răzbătut și în presa de la noi – s-a stins, ca orice eveniment de presă. Din prezentarea cărții – pe care am început-o în numărul din luna aprilie al revistei noastre –, cititorii au putut constata că, într-adevăr, documentele copiate de Mitrohin și aduse în Marea Britanie, pe baza cărora a fost realizată cartea, au dăruit multe mituri, au modificat percepția asupra rolului principalului (cel puțin ca mărime) serviciu de securitate și informații al U.R.S.S.

Kim Philby viza la un moment-dat chiar conducerea serviciului de spionaj britanic, sau pe mulți dintre savanții implicați în realizarea primei bombe atomice. Toți fuseseră atrași de frumoasele idealuri ale comunismului, necompromise încă de Pactul Ribbentrop-Molotov sau de dezvăluirile privind crimele comise în interiorul U.R.S.S. Dificultățile interne erau puse pe seama nivelului de la care plecase statul sovietic, pe atitudinea ostilă a statelor burgheze, problemele urmând să fie rezolvate în timp. Timpul a trecut și adevărul a început să iasă la iveală. Iar spionii idealști – cei mai buni – au cam dispărut din solda U.R.S.S.

I altă cauză identificată de Christopher Andrew o constituie dispariția acelei categorii a recrutorilor din perioada interbelică. Toți fuseseră oameni de un anumit nivel cultural, crescuți și școliți în Occident, deprinși să trăiască și să gândească într-o manieră occidentală și ajunși în slujba Moscovei prin intermediul Cominternului. După epurările masive de la sfârșitul anilor '30, care au lovit dur și în structurile serviciului de spionaj sovietic, locul lor a fost luat de ofițeri crescuți în spiritul rigid al disciplinei de partid. Oricât li s-ar fi creat acestora con-

diții similare, în școala de spionaj, cu cele din Occident, le lipsea libertatea de spirit pentru a putea purta o discuție și a recruta un Alger Hiss, Kim Philby, Anthony Blunt sau alt intelectual fin din Vest. Oleg Kalugin n-a fost decât excepția care a confirmat regula.

Iată de ce Stalin sau Molotov au putut dispune de informații privind aproape toate cărțile cu care se prezentau la negocieri președintele american F.D. Roosevelt sau primul ministru britanic Winston Churchill, în vreme ce conducerea sovietică de mai târziu nu mai avea acces nici măcar la analize cât de cât realiste ale politicii americane.

Aceasta este concluzia cărții pe care o prezentăm și, oricâtă neîncredere ar stârni ea, până la apariția unor noi documente care să o contrazică, nu avem cum să o respingem. Să mai notăm că documentele aduse de Mitrohin atestă, spre deosebire de domeniul politic, o suită remarcabilă de succese obținute în domeniul tehnologic și economic de către spionajul sovietic. Doar că economia sovietică, prea slabă, nu a putut beneficia total de acestea.

Să zăbovim acum puțin asupra spionajului desfășurat de sovietici în S.U.A., în prima perioadă a războiului rece.

U nul dintre eroii spionajului sovietic este „colonelul Rudolf Abel”. Pe adevăratul său nume Vilyam Genrikovici Fisher, a fost ales să îl înlocuiască pe ultimul rezident ilegal din S.U.A., Ahmerov, retras în 1946. A fost, probabil, singurul ofițer de informații sovietic născut în Marea Britanie. Părinții lui, revoluționari ruși, emigraseră din Rusia țaristă în 1901 și se stabiliseră la Newcastle-on-Tyne, unde Vilyam s-a născut în 1903. În 1921, familia s-a reîntors la Moscova. Fisher a fost translator pentru Comintern, a lucrat scurtă vreme pentru informațiile militare, apoi ca operator radio al rezidenturilor din Norvegia, Turcia, Marea Britanie și Franța. A scăpat cu viață în epoca „marii terori, fiind reangajat în NKVD în perioada celui de al doilea război mondial. Din 1946, a început să fie pregătit ca rezident ilegal în S.U.A. A ajuns acolo pe un traseu complicat, după ce a schimbat mai multe pașapoarte și identități. Numele sub care a funcționat în Statele Unite a fost Goldfus. Dar pentru că sovieticii se temeau că la o verificare mai atentă se putea descoperi că era o identitate falsă, i-au cerut să nu își ia un serviciu permanent. Și-a deschis un studio și s-a amestecat în lumea artistică a New York-ului. După arestare,

picturile lui au ajuns la mare preț printre colecționari. Robert Kennedy, fratele președintelui american, a întrebat chiar Ambasada sovietică – după ce Fisher s-a reîntors în U.R.S.S. – dacă acesta nu acceptă să dea guvernului american un portret al lui J.F. Kennedy, pe care îl pictase în închisoarea din Atlanta, pentru a fi expus la Casa Albă. Sovieticii s-au temut că la mijloc s-ar afla cine știe ce complot și au refuzat.

In 1949, Fisher a primit con-

trolul grupului de agenți din care făceau parte și Lona și Morris Cohen. Dar potrivit dosarului său din arhiva KGB, pe care l-a consultat Mitrohin, în cei opt ani cât a funcționat ca rezident ilegal, Fisher nu a reușit să identifice și să recruteze vreun agent de valoare.

Căderea lui Fisher s-a datorat, în primul rând, trădării

adjunctului său. Hayhanen trebuia să revină în U.R.S.S. Bețiv notoriu – mai puțin însă pentru șeful său –, el a căutat diferite pretexte pentru a amâna reîntoarcerea. Ajuns la Paris, s-a prezentat la Ambasada americană și a povestit tot ce știa.

În perioada războiului rece, spionajul sovietic nu a mai reușit să recruteze spioni de dimensiunea lui Alger Hiss sau Kim Philby. A putut fura multe dintre secretele tehnologice ale Occidentului, pe care însă industria sovietică nu a avut forța necesară pentru a le valorifica

Moscova a descoperit trădarea abia peste trei luni. Alertată, până atunci, de faptul că Hayhanen nu a sosit, l-a prevenit pe Fisher să părăsească S.U.A., ca o măsură de precauție, sub o identitate falsă. Ceea ce Fisher, împotriva tuturor regulilor, a refuzat. A fost arestat în dimineața zilei de 21 iunie. La anchetă, a recunoscut că era spion sovietic, dar a dat drept nume real pe cel al unui fost coleg mort, Rudolf Ivanovici Abel.

Căderea lui Fisher a lăsat – după câte se pare – U.R.S.S. fără nici un rezident ilegal în S.U.A. Întreaga strategie a Primului

Directorat Principal, aceea de a crea cât mai multe rezidenți ilegali, se încheia cu un eșec major.

Soția lui Fisher, la aflarea veștii că soțul ei fusese condamnat la 30 ani închisoare, a trimis o scrisoare aspră conducerii serviciului de

informații externe. Rezultatul a fost că și-a pierdut locul de muncă: harpistă într-o orcheastră de circ. I s-a refuzat cererea de a-și găsi un alt serviciu, acordându-i-se o pensie de 51 ruble pe lună.

Fisher a rămas în închisoare doar

patru ani. La 10 februarie 1962 a fost schimbat, în Berlinul de Vest, pe faimosul pod Glienicke – denumit apoi „podul spionilor” – cu pilotul avionului U2 doborât de sovietici, Gary Powers. Care, s-a aflat nu cu mult timp în urmă, „ajutase” substanțial anti-aeriana sovietică să îl găsească și doboare. Astfel încât se poate spune că americanii nu au făcut o afacere prea bună.

Documentele copiate de Mitrohin oferă detalii necunoscute asupra modului cum au organizat sovieticii schimbul. O grupă a KGB fusese infiltrată în Berlinul de Vest pentru a supraveghea eventualele manevre ale americanilor.

Hiss îi strânge mâna președintelui Truman

Pe pod, ascunsă în clădirea vămii est-germane, se afla o altă grupă operațională. Ceva mai departe, ferit de privirile dinspre partea americană, se găsea un alt grup înarmat. La punctul de control sovietic, un ofițer comanda mai multe mitraliere. În sfârșit, est-germanii țineau în rezervă o subunitate de 20 oameni, înarmați cu pistoale automate și grenade. Cheltuielile făcute de sovietici pentru această operațiune (inclusiv cadourile și o masă tovarășească pentru spionul recuperat) s-au cifrat la 5 388 mărci și 90 pfenigi.

Cel mai nemulțumit a fost liderul est-german, Walter Ulbricht, care a protestat, la 15 februarie, pe lângă ambasadorul sovietic. El îi reproșa faptul că guvernul est-german nu a fost informat despre toate detaliile operațiunii și că forțele est-germane de securitate nu au fost solicitate pentru a participa la escortarea pilotului american, ceea ce demonstra lipsa unui minim respect față de suveranitatea R.D.G.

„Rudolf Abel“ s-a bucurat de o largă publicitate. Chiar și în volumele istoriei oficiale a spionajului sovietic, tipărite după 1990,

se afirmă că faptele lui nu pot fi încă date publicității. Mitul superspionului a eclipsat realitatea mult prea prozaică. Fisher nu a realizat aproape nimic în domeniul informațiilor, iar arestarea lui s-a datorat refuzului prostesc de a executa ordinul Moscovei. După reîntoarcerea la Moscova, Fisher nu a

Ajunși în Occident, ofițerii sovietici de informații trimiși să lucreze sub identități false alegeau, cel mai adesea, fie băutura, fie trădarea

dispus nici măcar de un birou al lui în cadrul Directoratului ilegalilor. Atunci când un prieten l-a întrebat ce mai face, i-a răspuns: „Sunt o piesă de muzeu“.

Ineficiența informațiilor furnizate de KGB din spațiul american s-a vădit în perioada premergătoare și în timpul crizei

rachetelor din Cuba. La 29 iunie 1960, președintele KGB, Aleksandr Nikolaevici Șelepîn, i-a înaintat lui Hrușciov un raport extrem de alarmant, bazat pe o vagă informație ce ar fi provenit de la un ofițer de legătură al NATO cu CIA. „În cadrul CIA este știut faptul că conducerea Pentagonului este convinsă de nevoia de a iniția un război cu Uniunea Sovietică «cât de curând posibil».“ Astfel începea raportul și trebuie să te întrebi cum de acceptașeful unei super-

puteri nucleare să primească o informație atât de vagă. Urma apoi o demonstrație la fel de „articulată“, potrivit căreia S.U.A. dețineau încă posibilitatea de a lovi bazele de rachete nucleare, dar în scurtă vreme ea avea să dispară prin dezvoltarea forțelor armate sovietice. De aceea, generalii americani pregăteau o lovitură preventivă contra U.R.S.S.

Președintele John Kennedy îl primește pe ofițerul KGB Bolșakov (al doilea din dreapta)

Culmea este că Hrușcirov a luat toată povestea în serios. Peste două săptămâni, a lansat un avertisment public la adresa Pentagonului, amenințând cu rachetele sovietice care puteau lovi cu mare precizie ținta.

În martie 1962, și serviciul de informații al armatei, GRU, „produceau” două avertizări de aceeași natură. Militarii pretindeau că în iunie 1961, în S.U.A. se luase hotărârea de a lansa un atac nuclear prin surprindere asupra U.R.S.S. în septembrie 1961, dar americanii fuseseră obligați să renunțe în ultima clipă. Motivul, testele nucleare sovietice arătaseră că U.R.S.S. dispunea de un arsenal mult mai puternic decât se credea.

Nu îți trebuie prea multe cunoștințe de specialitate ca să îți pui totuși întrebarea: la ce servea un asemenea avertisment post-factum și cu o asemenea concluzie? Probabil doar la convingerea conducerii politice că armata roșie avea nevoie de mai mulți bani, pentru că numai astfel putea fi descurajat „inamicul principal” să atace.

În decembrie 1961, influentul Aleksandr Șelepin a fost înlocuit în fruntea KGB de Vladimir Semiciastnîi. Acesta habar nu avea de munca de informații și acceptase postul doar la presiunea lui Hrușcirov, care dorea un om al parti-

Pe durata crizei rachetelor din Cuba, Hrușcirov nu a discutat nici măcar o dată cu președintele KGB și nu a cerut acestei instituții vreo evaluare sau informație asupra intențiilor americanilor

dului în fruntea instituției. În timpul crizei rachetelor, Semiciastnîi nu s-a întâlnit nici măcar o dată cu Hrușcirov. Liderul sovietic nu a cerut KGB vreo evaluare asupra posibilului răspuns american la plasarea rachetelor sovietice în Cuba. Șeful Primului Directorat Principal, Saharovski, „deși aparent un birocrat competent potrivit normelor sovietice – notează Christopher Andrew – avea o experiență externă limitată la România și alte zone ale Europei de Est”.

La 25 octombrie 1962, Hrușcirov a informat Prezidiul C.C. al P.C.U.S. că, pentru rezolvarea crizei cubaneze, s-ar putea să fie nevoie să renunțe la bazele de rachete

din Cuba. În noaptea de 25-26 octombrie, un raport al GRU l-a informat că US Strategic Air Command fusese pus în stare de alarmă nucleară. Dimineța, temându-se că invazia Cubei de către americani era iminentă,

Hrușcirov a adresat o rugămintă emoțională lui Kennedy pentru pace. La 27 octombrie, ajungând la concluzia că invazia nu era iminentă, Hrușcirov a cerut americanilor să renunțe și ei la

bazele de rachete din Turcia. La scurtă vreme, apărarea antiaeriană sovietică din Cuba a doborât un avion spion U2 deasupra insulei, omorându-l pe pilot. Hrușcirov a fost informat că președintele Kennedy urma să țină, la 28 octombrie, la prânz, un discurs televizat. Lipsit de orice informație și temându-se că președintele urma să anunțe invadarea Cubei, Hrușcirov a renunțat la orice pretenție și a acceptat retragerea bazelor sovietice de rachete. Ca să fie sigur că mesajul său ajunge la timp, Hrușcirov a cerut să fie difuzat de radio Moscova. ■

(Va urma)

**Prezentare de
Dorin MATEI**

VICTORIE À LA PYRRHUS

Expresia are o vechime de peste două milenii și se folosește atunci când o victorie (în orice domeniu) a fost câștigată cu atât de mari sacrificii, dureri, pierderi, încât foarte puțin o desparte de înfrângere, iar întrebarea care se naște este dacă efortul a meritat rezultatul.

Dar cine a fost Pyrrhus?

MIHAI CONRAD

După moartea vestitului rege al Macedoniei Alexandru cel Mare (11 iunie 323 î. Chr.), mari frământări au cuprins întregul său imperiu, precum și zonele învecinate. Tatăl lui Pyrrhus, rege al Epirului – regiune din nord-vestul Greciei, ce exista ca mic regat încă de la sfârșitul secolului V î. Chr. – fusese recunoscut de Alexandru ca rudă directă, aliat și vecin credincios. În luptele interne, el își pierduse nu numai tronul, dar și viața (în anul 313). Pyrrhus, moștenitorul tronului, se născuse în 318 și fusese salvat de la moarte de Glaucias (Glaucias), conducătorul regatului ilirilor taulantini, unui dintre importanții strămoși ai albanezilor de astăzi.

Prințul din exil

Mai târziu, în anul 307, în cadrul luptelor pentru tronul Macedoniei, Demetrios Polioretul (sau Cuceritorul de orașe), regele acestui stat, pentru a avea un aliat credincios și ușor manevrabil, l-a așezat pe tronul Epirului pe tânărul de 11 ani. Când însă, în anul 302, în Macedonia a ajuns la putere partida opoziției lui Demetrios, Pyrrhus și-a pierdut tronul, intrând în suita foștilor generali ai lui Alexandru, ca prinț în exil.

Perioada i-a folosit însă adolescentului pentru însușirea atât a artei războiului, cât și

a secretelor politicii locale. A devenit un bărbat impunător, deosebit se simpatizat de bătrânul general Antigonos, care spunea despre el că numai anii îi lipseau pentru a deveni un veritabil conducător.

Pyrrhus a fost trimis la Alexandria, în Egipt, unde domnea Ptolemeu I, fondatorul dinastiei Lagizilor (căreia avea să-i aparțină și Cleopatra). Prin caracterul lui sobru, prin cultură și comportament, prin ținuta mândră, a cucerit întreaga Curte (în special partea feminină), intrând atât de mult în grațiile lui Ptolemeu și ale reginei Berenice, încât i s-a oferit mâna unei prințese regale, Antigona. Gestul avea, ca de obicei, și conotații politice, deoarece Ptolemeii doreau aliați în acea zonă frământată a Peninsulei Balcanice. Prin relația matrimonială cu celebra curte regală lagidă, prințul epirot s-a întors acasă aureolat, în anul 296. Populația Epirului a început să-l simpatizeze pe tânărul chipeș, ce îi întrupea ambițiile, dar și tradițiile. În anul 295 l-a ales rege.

Refuzat de localnici

Domnia ca și viața lui Pyrrhus se deosebeau însă mult de cea a idolului său, Alexandru Macedon. În primul rând, Epirul, o regiune

Filip al Macedoniei

muntoasă, săracă și puțin populată, era cu mult mai mic decât Macedonia. Oastea lui era așadar infimă, în comparație cu cea macedoneană, fiind formată mai mult din aliați și mercenari.

Dorința lui

Pyrrhus era însă inspirată – ca imaginea în oglindă – după strategia lui Alexandru. Acesta își constituise un imens imperiu prin cuceriri spre Orient. Pyrrhus se gândea la un imperiu spre Occident, care să cuprindă Grecia mare, Sicilia, coloniile grecești din Italia și poate și alte teritorii din vest, inima imperiului fiind Epirul. Îi lipseau însă geniul lui Alexandru, armata lui, precum și strategia și generalii experimentați ai acestuia.

Alexandru cel Mare a făcut istorie în ceea ce privește strategia militară, răspândirea culturii grecești, a principiilor guvernării și administrării teritoriilor. Încercările lui Pyrrhus însă au fost sortite eșecului. Marea lui aventură războinică a rămas consemnată numai ca eveniment istoric. Atât. În timp ce Alexandru murea în plină glorie, stăpânind un imens imperiu, adulat, respectat de toți regii Orientului cucerit, Pyrrhus dispărea după ce își văzuse ruinate toate planurile.

Încă de la începutul domniei, a profitat de tulburările din Macedonia, cucerind coasta dalmată, puternicele cetăți comerciale-porturi Apollonia și Epidamnus, insulele Lissos și Corcira și, spre surprinderea macedonenilor, chiar

o parte din acest stat. Ca efect al intrigilor și luptelor pentru tronul Macedoniei, Demetrios Poliorcetul și-a pierdut domnia, tronul fiindu-i oferit vecinului cu purtări nobile, cu o conduită într-adevăr demnă de un rege.

Astfel, în anul 287, Pyrrhus s-a văzut așezat pe marele tron al Macedoniei, ocupat de predecesori celebri, ca Filip II și Alexandru cel Mare. După numai șapte luni de domnie, el a fost detronat. Macedonenii aveau ambiția de a fi conduși de un conațional și nu de un străin, cu toate aptitudinile lui. Pe de altă parte, Pyrrhus învățase arta de a conduce, era maestru al dizertațiilor științifice și militare. El nu își concepea viitorul la conducerea unui mic popor de săraci, primind la Curte tributul în oi și boi și petrecându-și nopțile în bețiile obișnuite ale celorlalți conducători locali.

Prima bătălie dintre romani și greci

A renunțat atunci la planurile de cucerire a Macedoniei, ținând departe, spre soare apune, spre Italia, unde putea să-și întemeieze un regat, pentru el și pentru conducătorii eleni. A intrat în tratative și s-a aliat cu cetatea Tarentului, din sudul Peninsulei, precum și cu câteva orașe-colonii ale ei. I s-a promis și ajutorul cetăților grecești din sudul Italiei, și formarea unei armate, pe care coaliția i-a garantat-o la 30-35 de mii de pedestrași, și 20 de mii de călăreți.

Realitatea pe care regele a găsit-o la debarcare a fost însă cu totul alta. Armata era de fapt o iluzie, trebuia organizată, locuitorii cetății Tarent fiind convinși că vor da numai

banii, luptele urmând să le poarte grecii.

Pyrrhus a forțat nota; a organizat o armată, în care a mobilizat cu forța mulți tarentini și a în-

Monedă din timpul lui Filip (avers și revers)

ceput marșul contra Romei (care stăpânea aproape întreaga Peninsulă Italică), în anul 280. Bătălia cea mare a avut loc lângă Heraclea, o cetate-colonie tarentină. Era prima bătălie din istorie dintre romani și greci. Cu această luptă între falangele grecești și cohortele romane, au început relațiile directe dintre cele două puteri mediteraneene.

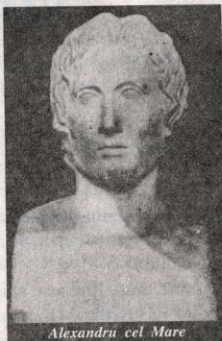
Falangele și cohortele s-au înleștat de șapte ori în luptă și numai după ce regele a ordonat atacarea romanilor de către cavaleria tesaliană, încadrată de elefanți de luptă, romanii au fost învinși. 7 000 de militari morți și răniți au fost scoși din luptă, în plus, 2 000 au căzut prizonieri la greci. Dar și armata lui Pyrrhus a suferit pierderi grele: 4 000 de soldați au rămas pe câmpul de luptă, fiind omorâți și mulți dintre cei mai buni generali ai săi. Victoria era foarte scump plătită, având în vedere că majoritatea celor morți erau soldați cu mare vechime și experiență, greu de înlocuit.

Biruința i-a consolidat lui Pyrrhus faima de bun strateg și conducător militar energic, a întărit alianța lui cu grecii din sudul Peninsulei Italice și i-a adus în stăpânire sudul Peninsulei, Lucania. Pe prizonierii romani regele i-a tratat bine și, după obiceiul grecilor, i-a invitat să facă parte din armata sa. Nici unul nu a acceptat. Astfel Pyrrhus și-a dat seama că el și armata sa de adunătură se luptau contra unui popor.

Pentru a obține cât mai multe avantaje, el a trimis la Roma un negociator abil, spunându-și că, dacă va fi nevoie de o nouă luptă, aceasta i-ar fi favorabilă numai după cimentarea alianței dintre toți grecii din Occident și după cucerirea Siciliei, acțiuni pentru care trebuia să câștige timp.

Dar la discuțiile din Senat, fostul consul, bătrânul Appius Claudius, a pronunțat fraza de-

venită vestită, folosită mereu în mileniul al doilea, ca principiu de stat: „Roma nu angajează tratative atâta timp cât armate străine sunt pe teritoriul Italiei“. Tratatul nu au mai avut loc.

Alexandru cel Mare

Un fel de aventurier

În anul următor, 279, Pyrrhus a reluat ofensiva, cu intenția înaintării spre nord, spre Roma. A doua luptă a avut loc la Asculum, armata romană fiind din nou învinsă de falangele grecești, întărite cu 19 elefanți de luptă, de pe care soldații aruncau sulițe, săgeți și pietre din praștii. Bătălia a durat două zile, romanii pierzând 6 000 de oameni și Pyrrhus 3 500. Regele a fost rănit, o suliță străpungându-i brațul. Victoria de la Asculum, inutilă de altfel, nu a avut nici un rezultat politic. În timp ce armata romană rămăsese ca un zid, bine organizată și mereu completată de înrolările voluntare ale tineretului, armata greacă se dezorganizase din cauza lipsei conducătorului ei, care constituia singurul său liant.

Se putea deja observa că, din punct de vedere militar, resursele regelui deveneau net inferioare celor romane. Legenda spune că după lupta de la Asculum, Pyrrhus a rostit

cunoscuta frază: „Încă o victorie ca asta și sunt pierdut.“ A înțeles situația și a căutat un pretext pentru a termina acea campanie penibilă.

Monedă din timpul lui Alexandru cel Mare (avers și revers)

Motivul i l-a oferit necesitatea plecării în Sicilia. El socotea drept cheie a rezultatelor sale de viitor o coaliție antiromană a orașelor grecești din insulă, în frunte cu Siracusa.

A devenit repede stăpânul insulei, dar curând i-a ridicat contra sa pe toți grecii, deoarece guverna ca un rege oriental, fără să respecte opiniile populației, impunând un regim militar, orașele fiind subordonate generalilor săi.

Între timp, Roma se aliase cu Cartagina contra lui Pyrrhus. O armată cartagineză a atacat Sicilia, dar norocul încă nu-l părăsise pe Pyrrhus, care a ieșit victorios și de această dată. Peste un an însă, regele a hotărât să se întoarcă în Italia, la Tarent. Pe drum, flota sa a fost atacată de cartaginezi, suferind mari pierderi.

Înfrângerea din anul 276 a dus la desființarea regatului sicilian, deoarece toate cetățile, sătule de jug militar, au reținut ostașii pe care trebuiau să-i încorporeze armatei lui Pyrrhus, precum și alimentele și banii necesari, reluându-și independența.

În Italia, Pyrrhus a mai purtat o serie de lupte contra romanilor. În bătălia de la Benevent, din anul 275, tot elefanții au fost

cei care au hotărât victoria, dar de data aceasta ea a fost de partea romanilor. Prost conduși în focul bătăliei, elefanții s-au răstăcit și s-au aruncat înapoi, călcând și distrugând armata lui Pyrrhus.

Romanii au luat 1 300 de prizonieri. Prada de război a fost enormă (pentru a-și recupera pierderile, Pyrrhus jefuise bogățiile templului Proserpinei de la Locri). Aurul a fost apoi folosit pentru construirea unuia dintre cele mai mari apeducte ale Romei.

Văzând că toate planurile sale de cucerire se năruie, Pyrrhus a cerut ajutorul regilor Macedoniei și celor din Asia, care îl sprijiniseră în trecut. De peste tot a primit însă numai refuzuri. Era deja considerat un fel de aventurier. Disperat, s-a întors în Grecia, pentru a-și reface armata și pentru a mai încerca recucerirea regatului Macedoniei. A urmat o serie de bătălii, unele câștigate, altele pierdute, dar toate visele ambițioase de mărire s-au năruit treptat.

Pyrrhus a avut un sfârșit banal. A fost omorât într-o luptă de stradă, în orașul Argos din Pelopones, în anul 272. Avea 46 de ani. Se comparase inutil și infantil cu marele Alexandru Macedon. ■

TRIVERBUL... MINOTAURULUI

(6, 2, 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integramei din nr. 8/2000

B-H-TARC-FATUM-
CEON-ASANIZI-RO-
RA-IHI-NVI-ROAA-
LEI-TA-DIM-MNA-
ABRE-ORA-R-CIA-
IV-NSP-T-IM-IMITA-
IP-IUL-AED-CEIR-
EA-FI-AT-CAS-
DAE-RIE-TAANN-
MUSATINI-I

IMNUL GERMANIEI

Am primit la redacție un text, precedat de un telefon, din partea dipl. ing. Marin Dordea, din München. Textul este adresat domnului academician Virgil Cândea, „deoarece îl cunosc de peste 20 ani”. De fapt, el vizează o inadvertență strecurată în rubrica *Zig-zag*, din numărul pe luna ianuarie al revistei noastre din acest an. Inadvertență cu care, evident, domnul academician nu are nici o legătură.

Dar despre ce este vorba? „În ultimul punct al chenarului *Telex* scrieți: «La 6 mai 1952 *Deutschland über alles* redevine imnul național al Germaniei». Prin această afirmație doriți, evident, să sugerați caracterul «revanșard» al Germaniei. Fără a da amănuntele necesare evitării oricărei confuzii, publicați o informație condiționat corectă. Pentru a corecta gresala (intenționată sau nu) făcută, cred că ar trebui să publicați următoarele precizări.”

Înainte de a trece la precizări, un scurt comentariu. Fără să încercăm să pătrundem în tortochelile logicii domnului dipl. ing. Marin Dordea, care ba ne acuză de cele mai negre gânduri la adresa Germaniei (avertizându-ne că a trimis o copie și Ministerului de Externe german), ba pare a ne acorda scuza unei greșeli neintenționate, ne bucurăm că suntem citați. Și nu oricum, ci cu foarte multă atenție. Suntem foarte mulțumiți când cititorii ne scriu pentru a ne comunica opiniile, comentariile, îndreptările și adăugirile lor. După cum ați putut constata, facem

loc în paginile revistei și unor păreri critice, acide chiar, la adresa unor articole pe care le-am publicat. Vrem să încurajăm asemenea schimburi de opinie. Dar cu o condiție obligatorie: ca ele să fie exprimate într-o manieră decentă, nu pe un ton inchizitorial și cu senzația de condamnare capitală dinainte pusă.

Revenind acum la aspectul incriminat de domnul dipl. ing. Marin Dordea, ne cerem scuze pentru faptul că am dat publicității o informație neverificată, preluată dintr-o singură sursă, care s-a dovedit insuficient de precisă.

Pomind de la precizările domnului dipl. ing. Marin Dordea și făcând apel și la *Encyclopaedia Britannica* (care credem că nu mai poate fi acuzată de tendințe antigermane), iată povestea imnului național german.

Autorul versurilor este August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, născut la 2 aprilie 1798 și mort la 19 ianuarie 1874. Și-a făcut studiile la universitățile din Göttingen și Bonn. A fost apoi custodele bibliotecii universitare din Breslau, de unde a fost îndepărtat de autoritățile prusace în 1842 pentru poeziile sale judecate ca având o tentă prea politică. Cu un an înainte, în 1841, a scris poemul *Das Lied der Deutschen* (*Deutschlandlied*) – cum susține domnul dipl. ing. Marin Dordea – sau *Deutschland, Deutschland über alles* – cum scrie în *Encyclopaedia Britannica*. Tot din ultima sursă de referință, aflăm că repetarea cuvântului *Deutschland* s-a datorat nevoii

de a se potrivi cu melodia lui Joseph Haydn compusă în 1797, pentru imnul național al Austriei. Melodia lui Haydn figurează în *Kaiserquartett*, opus 76, nr. 3.

În 1848, von Fallersleben a revenit în Germania; din 1860 a fost numit bibliotecarul Ducei de Ratibor.

La 11 august 1922, Republica de la Weimar a adoptat melodia lui Haydn și versurile lui von Fallersleben ca imn național (în *Encyclopaedia Britannica* scrie că doar primul vers a devenit imnul național). Până atunci, imnul german fusese *Heil dir im Siegerkranz*, cântat pe melodia lui *God save the Queen*, imnul Marii Britanii.

Compromis de regimul nazist, *Deutschland, Deutschland über alles* a fost interzis în 1945. Din 1952, se revine la melodia lui Joseph Haydn și la cea de a treia strofă a poeziei lui August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, pe care o redăm în traducerea domnului dipl. ing. Marin Dordea: „Unitate, dreptate și libertate/ Pentru Patria Germană!/ După asta să țânjim cu toții/ Frățește din inimă și mână-n mână!/ Unitatea, dreptatea și libertatea/ Sunt al fericirii fundament/ Înflorște sub strălucirea acestei fericiri./ Înflorște Patrie Germană!”

Deci, după cum vedeți, domnule dipl. ing. Marin Dordea, informația noastră nu este tendențioasă, ci doar insuficient verificată. Vă mulțumim pentru că ne-ați atras atenția asupra acestui lucru. ■

Două secole în câteva rânduri

Prof. univ. dr. VASILE PUȘCAȘ,

directorul Institutului de studii internaționale, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj

Secolul XX a acumulat nervozitățile escamotate în veacul trecut, a dezvoltat o suită de tensiuni și crize pe care nu le-a rezolvat, ci doar le-a temporizat. Primul război mondial, comunismul, fascismul și nazismul, al doilea război mondial, războiul rece, raporturile Nord-Sud (bipolarizarea socio-economică) sunt numai câteva dintre fenomenele care au marcat evoluția ultimului secol și au determinat comportamente specifice.

Soluțiile experimentate, precum decolonizarea, cursa tehnologiei armamentelor, globalizarea prin corporațiile multinaționale, tehnici cultural-comunicaționale și regimuri comerciale mondiale, multilateralismul și integraționismul nu au indus ordinea în sistemul internațional.

Dacă în Renaștere se credea că știința și tehnologia vor face omul mai puternic, mai bun și mai fericit, rezultatele aplicabilității acestor domenii, în veacul din urmă, au probat greutatea cu care omul poate să desfășoare un management al progresului, iar omenirea și-a creat ea însăși nu numai surse de vulnerabilitate multiple și grave (de exemplu, deteriorarea mediului ambient), dar și instrumente care-i oferă „șansa” nefericită a autodistrugerii.

Așadar, evoluând rapid, deosebit de accelerat, secolul XX nu a reușit să rezolve arieratele veacului anterior și a creat un context de anarhie în sistemul mondial.

Ca atare, secolul XXI va debuta cu o structură sistemică anarhică, pe care actorii internaționali din ultimul deceniu au stăpânit-o cu multă dificultate. La cumpăna

dintre cele două veacuri nu se întrezărește o concepție, o viziune, o formulă de ordonare a sistemului internațional, ceea ce ne face să presupunem că, în continuare, se vor succeda etape scurte idealiste, cu faze mai extinse definite de *Realpolitik*.

Secolul care urmează va deconta, cu multe costuri, și nehotărârile veacului XX în soluționarea crizelor înregistrate în concordanță cu realitățile din sistem.

Întreaga omenire va trece un important test de precizare a propriei identități, în corelare cu evoluțiile științifico-tehnologice și mediul înconjurător. Raționalitatea și luciditatea vor fi mult mai solicitate decât optimismul și pesimismul în predictibilizarea duratelor scurte și medii de evoluție a societăților individualizate și a societății globale.

Se întrevește posibilitatea ca omenirea să înregistreze o mai ridicată prosperitate, dar aceasta nu va fi direct proporțională cu procentul fericirii. Aceasta și pentru că atât individul, cât și comunitatea vor trebui să se preocupe mai mult de un nou tip de management al afacerilor existențiale, care să includă interdependența multiplelor fenomene și diverșilor actori, ca o stare de necesitate permanentă a vieții sociale.

Ca o concluzie, aș spune că secolul XX a fost extrem de tensionat și, într-o dezvoltare accelerată a proceselor și fenomenelor, pe care istoricul le înregistrează, nu pot fi întrezărite surse de optimism cert pe termen scurt și mediu la începutul secolului XXI. Acest veac solicită un management de sistem, bazat pe mai multă luciditate și raționalitate. ■

REUNIUNE

La cel de-al VIII-lea Simpozion internațional, organizat de Fundația Alianța Civică la Sighetul Marmăției, în zilele de 7-9 iulie 2000 – intitulat *1954-1960: Fluxurile și refluxurile stalinismului* – au fost înscrise în program un număr record de 129 comunicări, la ședințe asistând peste 300 de persoane. Ceremonia oficială de deschidere din dimineața primei zile a avut loc în spațiul central, denumit „Celular“, din groaznica temniță de distrugere a elitelor românești, astăzi loc sacru de reculegere și evocare a tragediilor din perioada comunistă.

Ana Blandiana, președintă a Fundației Alianța Civică, a menționat că „Memorialul de la Sighet, realizare a societății civile, nu este al nostru, al unor istorici, oameni de cultură și deținuți politici, ci aparține orașului, județului Maramureș, țării întregi și el trebuie să rămână în continuare un mijloc de resuscitare și cultivare a memoriei colective, ca principal instrument împotriva «spălării creierelor» din ultimii 50 de ani postbelici“, Doina Cornea a subliniat că „noi, românii, nu trebuie să ne tânguim, ci să fim conștienți că libertatea și demnitatea au un preț pe care suntem datori să-l plătim, iar realizările din domeniul democratizării legislației, rezolvării problemelor interetnice, libertății de mișcare și expresie au contribuit la prestigiul și pacea interioară a României“.

Laurențiu Ulici, președinte al Uniunii Scriitorilor, și-a încheiat alocuțiunea cu reiterarea ideii că trebuie să iertăm vicisitudinile istoriei, dar să nu le uităm, deoarece „aceia care uită riscă să repete istoria“.

DUMITRU BALAN

LA SIGHET

Senatorul Constantin Ticu Dumitrescu, după ce și-a omagiat foștii colegi de închisoare, și-a exprimat încrederea în viitor, însuflețit de întâlnirea, de trei ore din ajun, cu tinerii „care știau foarte multe despre istoria noastră și care mă fac

să cred că nimic nu e pierdut“.

Prefectul județului Maramureș, Gheorghe Mihai Bârlea, aflat de la începuturi în miezul fierbinte al organizării acțiunilor de la Sighet, a apreciat că „Memorialul este o instituție a memoriei naționale ce trebuie să rămână o fortăreață în fața încercărilor de recul istoric“, evidențind importanța deosebită a recuperării Sighetului pentru România și legitimarea acestuia nu numai la scară națională, ci și internațională.

Spațiul restrâns al cronicii de față nu-mi permite să reproduc și alte idei generoase din discursurile inaugurale, exprimate de academicianul Al. Zub, fostul deținut politic Aurel Vișoveanu, cărturarul Al. Marino cu expunerea sa despre istoria cenzurii în România, Elena Hoge, primar al Sighetului și profesor de istorie, Pamfil Berceanu, vicepreședinte al Consiliului județean Maramureș, Teodor Dunca, ambasador al României în Germania, scriitorul Romulus Rusan, vicepreședinte al Alianței Civice și alcătuitoarea programelor simpoziunilor (în acest an, în colaborare cu Ioana Boca) ș.a.

Tot în debutul propriu-zis al simpozionului au fost prezentate noi cărți editate de Fundație, precum și alte volume, dedicate calvarului luptătorilor pentru libertate și adevăr. Au fost vizitate noile spații din Muzeul Memorialului (*Sighet – închisoare și muzeu, Sala demnitarilor, Distrugerea Academiei Române, Alegerile din 1946,*

Comunism versus monarhie), a fost vernisată Expoziția „Corneliu Coposu”, realizată de Muzeul Național de Istorie din București, apoi participanții au asistat la Cimitirul Săracilor la slujba religioasă, oficiată în memoria celor care au pierit la Sighet, slujbă care a reunit, în buna tradiție din ultima vreme, preoții ortodocși și catolici.

În cele patru ședințe ale simpozionului, desfășurate pe secții paralele (în sala de conferințe a Memorialului și în sala „Hărților”), precum și în două ședințe comune (una constituită în Masă rotundă), istorici, foști deținuți politici, profesori și cercetători științifici din România, S.U.A., Anglia, Bulgaria, Franța, Germania, Republica Moldova, Rusia, Ucraina și Ungaria au prezentat în comunicările lor numeroase aspecte inedite ale evenimentelor politico-sociale survenite în România și în alte țări după moartea lui Stalin.

Câteva dintre temele principale ale comunicărilor susținute: raportul secret al lui N.S. Hrușciov despre cultul personalității lui I.V. Stalin, prezentat la cel de al XX-lea Congres al P.C.U.S. și reverberațiile sale, procesele politice ale lui Vasile Luca și Lucrețiu Pătrășcanu, atacul asupra Legației R.P.R. de la Berna, Convenția de la Geneva, revoluția ungară din 1956 și repercusiunile sale în România și în alte țări (Katalin Somlai, András B. Hegedüs, Tatiana Pokivailova s-au referit, printre altele, și la rolul jucat de liderii comuniști români în scoaterea lui Imre Nagy și a grupului său din incinta Ambasadei iugoslave de la Budapesta și deportarea lor la Snagov), revoltele studențești din centrele universitare de la București, Cluj, Iași și Timișoara, retragerea trupelor sovietice din România, colectivizarea forțată și lichidarea chiaburimii, lupta pentru putere de la vârful ierarhiei P.M.R. (grupul Miron Constantinescu-Iosif Chișinevschi), rezistența anticomunistă a intelectualilor și a

bisericii romano-catolice și ortodoxe (din cei 2 000 de prelați, 1 700 au fost preoți ortodocși), procesul scriitorilor români, teroarea securității în anii '50, regimul de distrugere a deținuților din închisorile și lagărele de muncă forțată din România, reforma M.F.A. și M.A.I., lichidarea societăților mixte „Sovrom” din economia românească (1954-1960), ecurile evenimentelor din România în diverse țări, protestul studenților români de la Moscova, restalinizarea de după revoluția ungară din 1956.

La fel ca în anii anteriori toate comunicările vor fi publicate integral în seria a VIII-a a *Analelor Sighet*.

Ideea finală a fost că procesul destalinizării, „dezghețul” hrușciovist inițiat în U.R.S.S., de la vârf, paradoxal, prin metode staliniste – întrerupt după o scurtă perioadă (va fi continuat sub M. Gorbaciov) – a avut un ecou palid, inconsistent, mai mult cosmetizat în România lui Dej, amplificat ușor la începutul preluării puterii de către urmașul său, pentru ca apoi recrudescențele staliniste să se manifeste aberant în ultimele două decenii ceaușiste.

La închiderea lucrărilor simpozionului, participanții au adoptat în unanimitate o Moțiune adresată Guvernului României, prin care se solicită elaborarea unei ordonanțe de anulare a condamnărilor politice emise de tribunalele comuniste sau de conducerea Ministerului de Interne în perioada 1945-1989, deoarece sentințele respective au fost pronunțate în baza unor articole de cod penal care erau o expresie a luptei de clasă, iar încadrările și termenele de condamnare urmau indicațiile pe care partidul comunist le dădea justiției.

Pe viitor, după cum a declarat Ana Blandiana, datorită vastității problematicei abordate și dificultăților financiare, simpoziioanele vor fi mai numeroase, dar mult mai restrânse ca număr de participanți. ■

1984 - 1991

Laptele european

Pentru a doua oară în mai puțin de patru luni o reuniune a șefilor de stat și de guvern din Piața Comună, desfășurată la Bruxelles, cunoaște un eșec zdrobitor. Cauza? Atitudinea intransigentă a Marii Britanii în ce privește contribuția la bugetul comunitar (20 martie 1984).

La întâlnirea precedentă de la Atena, discuțiile au înregistrat același impas. El pare a fi depășit pe 31 martie 1984, când ministrii Agriculturii din țările membre reușesc să se înțeleagă cu privire la reducerea producției de lapte.

Hong Kong

La 26 septembrie 1984, Londra și Beijingul semnează

un acord ce prevede că, după 30 iunie 1997, armata chineză va reocupa Hong Kongul, transformat în zonă administrativă specială cu largă autonomie. Beijingul nu-și propune să integreze Hong Kongul sistemului său economic. Dimpotrivă, folosește fosta colonie a Coroanei britanice ca platformă bancară (Hong Kongul are 131 bănci și 345 societăți financiare), unde își vinde produsele alimentare și materiile prime și de la care cumpără produse occiden-

tale. De altfel, încă din 1980, între autoritățile coloniei și cele chineze s-au stabilit relații excelente.

Indira

În timp ce se îndrepta spre biroul ei din New Delhi, Indira Gandhi (67 de ani), primul ministru al Indiei, singura fiică a lui Nehru, este împușcată în piept și stomac de doi membri ai gărzii personale. Transportată la cel mai bun spital din capitala țării, este operată de urgență, dar moare la două ore după atentat (31 octombrie 1984). Rajiv Gandhi, fiul cel mare al Indiei, în vârstă de 39 de ani, pilot de linie, preia succesiunea.

Indira Gandhi

Uruguay

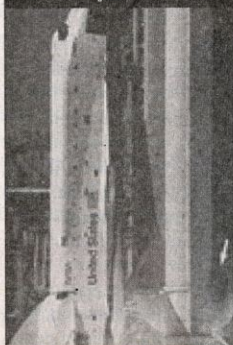
La 10 martie 1985, țara revine la demo-

crație, după 12 ani de dictatură militară, cu șomaj, sărăcie și cruntă represiune. Dictatorul de până mai ieri, generalul Alvarez, demisionat din februarie, lasă țara înglodată în datorii și cu un deficit bugetar de 200 milioane de dolari, situație pe care o va prelua șeful partidului Colorado (dreapta moderată), Julio Maria Sanguinetti, ce va conduce țara pe cale democratică, evitând războiul civil.

Lovitură de stat

Pe aeroportul din Cairo, unde a făcut escală în drum spre casă, după o vizită în S.U.A., președintele Sudanului, Gafaar el-Numeyri, află că este destituit din funcție. În acea dimineață de 7 aprilie 1985, la Khartoum, trei ofițeri, între care ministrul Apărării și șeful Statului Major, preiau puterea. Capitala sudaneză este paralizată de o grevă generală

Challenger, înaintea decolării fatale

Telex

● La 9 februarie 1984, moare liderul sovietic Iuri Andropov, la 69 de ani, după 40 de luni de deținere a puterii.

● Comitetul norvegian remite Premiul Nobel pentru pace pe anul 1984 Monseniorului Desmond Tutu, episcopul negru sud-african, luptător împotriva apartheidului (10 decembrie).

● Moare, la 97 de ani, pictorul francez de origine rusă Marc Chagall (1887-28 martie 1985), cel mai mare colorist al epocii noastre, cum l-a definit Malraux.

● Testul SIDA, obligatoriu pentru toți donatorii de sânge din R.F.G. și Olanda, se instituie de la 1 august 1985 și în Franța, anunță primul ministru Laurent Fabius.

● O echipă franco-americană găsește - la 4 000 m adâncime și la 800 km în largul Terra-Novei - epava pachetului Titanic, scufundat în noaptea de 14 aprilie 1912 (1 septembrie 1985).

● Pentru prima oară o echipă din Estul Europei, Steaua, câștigă Cupa Campionilor Europeni la fotbal, învingând la Sevilla formația spaniolă Barcelona. Eroul nopții de 7 mai 1986 a fost portarul Stelei Duckadam, care a apărut trei lovituri succesive de la 11 m.

și de manifestații violente contra scumpirii prețului pâinii, hotărâte de guvernul Numeyri. În țară se instituie starea de urgență, se închid frontierele, Constituția este suspendată, partidul unic (Uniunea Socialistă Sudanese) și Parlamentul sunt dizolvate.

Actori americani

În ziua aceea, 10 octombrie 1985, cinematografia americană pierde doi giganti, amândoi în vârstă de 70 de ani: Orson Welles, mort la Hollywood, singur, în urma unei crize cardiace, și Yul Brynner, la New York, măcinat de un cancer la plămâni. Tocmai terminase de turnat spotul publicitar „Faceți orice, dar nu fumați“...

Gorby

„Un punct de plecare pentru noi relații“, cu aceste cuvinte îl părăsește Mihail Gorbaciov pe președintele american Ronald Reagan, la Geneva (21 noiembrie 1985). Este începutul schimbării de climat între Moscova și Washington, survenite după apariția - în martie același an -, a unui alt tip de lider sovietic: deschis, surzător, însoțit de o soție elegantă. După ce în octombrie Gorby și Raisa l-au „fermecat“ pe Mitterrand, în timpul vizitei lor la Paris, Reagan pare a se înțelege și el foarte bine cu „urmașul lui Andropov“, cum îi place lui Gorby să se considere.

Challenger

Dramă la Cap Canaveral. La 28 ianuarie 1986, ora

Olof Palme

11.38, un minut și jumătate după lansare, naveta spațială Challenger explodează cu cei șapte astronauți aflați la bord (între care două femei). Milioane de oameni care privesc la TV, în direct, lansarea asistă îngroziți la catastrofă. Este cea mai mare tragedie din istoria spațiului. Mulți copii se aflau la Cap Canaveral pentru a saluta prezența în echipaj a Christei McAuliffe (37 de ani), învățătoarea lor.

Palme

În plin centrul Stockholmului, seara târziu (28 februarie 1986), este ucis primul ministru suedez Olof Palme, care ieșea de la cinematograful împreună cu soția sa, Lisbeth. Social-democrația suedeză, de fapt întreaga Suedie, se află în stare de șoc. În vârstă de 59 de ani, ministru de mai multe ori, apoi prim-ministru (1969-1976 și 1982-1986), Palme a dus o politică externă de așa-zisă „neutralitate activă”, de fapt ostilă politicii americane în Vietnam, America latină și Africa.

Accident nuclear

Are loc la Cernobîl, în Ucraina, la nord de Kiev, cel mai mare accident nuclear al tuturor timpurilor (26 aprilie 1986): explodează centrala din localitate, dată în funcțiune în septembrie 1977. La peste 1 500 km, în țările scandinave, se înregistrează niveluri de radioactivitate de șase ori mai mari decât cele normale. Autoritățile sovietice afirmă că norul radioactiv nu repre-

zintă un pericol real pentru populația scandinavă și că „s-au luat toate măsurile pentru a elimina consecințele accidentului”. Ce a urmat știm.

Rust

28 mai 1987, ora 9.30. Un aparat Cessna 172 aterizează în Piața Roșie, în fața Catedralei Vasili Blajennii. Coboară din el un tânăr de 19 ani, vest-germanul Mathias Rust, care – până să se dezmeticească miliția

Telex

● La Moscova se deschide primul restaurant privat (13 martie 1987).

● La 14 decembrie 1987, la Brașov au loc violente manifestații ale muncitorilor împotriva privațiunilor regimului Ceaușescu.

● La 12 august 1988, revista magazin *National Geographic* își sărbătorește (în Statele Unite) a 100-a aniversare.

● Guvernul polon atribue oficial armatei roșii masacrarea celor 15 000 polonezi prizonieri la Katyn, în aprilie-mai 1940 (7 martie 1989).

● Dansul lambada, de proveniență braziliană, cucereste toată lumea în vara anului 1989.

● Gimnasta Nadia Comăneci cere azil politic în S.U.A. (1 decembrie 1989).

● Pe 30 aprilie 1991 iese din fabrică ultimul Trabant produs în Germania: nr. 3 096 092.

● La Kileen, în statul Texas, un nebun omoară 22 de persoane într-o cofetărie, apoi se sinucide (16 octombrie 1991).

François Mitterrand și Helmut Kohl

moscovită – dă câteva autografe trecătorilor. Micuțul avion a păcălit apărarea antiaeriană a uneia dintre cele două superputeri nucleare ale lumii.

Reabilitări

La 4 februarie 1988, Curtea superioară a U.R.S.S. decide reabilitarea a zece condamnați la moarte în procesele staliniste din martie 1938. Printre cei zece: Nikolai Buharin și Aleksei Rîkov, acuzați de conspirație

Un copil cu brațele încercate de explozibil, în Belfast

în cârdășie cu agenți străini. Primul era liderul opoziției, îndeosebi din cauza dezacordului său față de politica colectivizării, celălalt a fost acuzat de „deviație de dreapta”.

Potop la Nîmes

Nostradamus a prezis că orașul Nîmes va pieri sub ape. Natura pare a-i da dreptate la 3 octombrie 1988. O furtună violentă răvășește orașul (228 litri de apă pe m.p.). Centrul este acoperit de unda care antrenează arbori, mașini, vitrine de magazine. Spre seară, când apele încep să se retragă, se găsesc nouă morți – automobiliști surprinși în mașina lor. Sunt sinistrate 45 000 de persoane: 1 din 3 locuitori.

Se destramă Cortina de fier

Polonia devine – la 24 august 1989 – prima țară din blocul comunist cu un prim-ministru necomunist,

Tadeusz Mazowiecki (Mazo, cum avea să-i spună curând toată lumea), investit de Dietă (cu 378 voturi pentru, 4 împotriva și 48 abțineri). Este anulat astfel monopolul partidului comunist aflat la putere din 1945.

La 10 septembrie 1989 Ungaria își deschide granițele – prima între țările blocului socialist – pentru a permite zecilor de mii de refugiați din Germania de Est să treacă de cealaltă parte a Cortinei de fier, în Austria, fără nici o piedică.

La 10 noiembrie 1989 cade și zidul Berlinului. La 16 decembrie același an, la Timișoara, începe sfârșitul regimului comunist în România.

Sir Lawrence și von Karajan

La 11 iulie 1989, moare la 82 de ani, Lawrence Olivier (premiul Oscar pentru *Hamlet*, în 1948), înnobilit în 1970 de regina Elisabeta, dar rămas înainte de toate print al teatrului. Cinci zile mai târziu trece în eternitate

și Herbert von Karajan, la 81 ani (din 1955 director al Filarmonicii din Berlin). Karajan a creat Festivalul de la Salzburg, în 1967, ca o sfidare a celui de la Bayreuth.

Punct final

La 25 februarie 1991, miștrii Afacerilor Externe și ai Apărării din șase state membre ale Tratatului de la Varșovia se reunesc la Hotelul Intercontinental din Budapesta pentru a semna actul de deces al organizației create la 14 mai 1955: Tratatul de la Varșovia. ■

Rubrică realizată de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

Zidul Berlinului, cu puțin timp înainte să cadă

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Dr. Dorina N. Rusu – MEMBRII ACADEMIEI ROMÂNE. 1866-1999. DICȚIONAR.**

Editura Academiei Române, București, 1999, 637 pp.

● **Gheorghe Lencan Stoica – MACHIAVELLI FILOZOF AL POLITICII.**

Editura Științifică, București, 2000, 207 pp.

● **ANUARUL MUZEULUI MARINEI ROMÂNE 1999. TOM II.**

Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, Constanța, 2000, 269 pp.

● **Ioan Todea – ISTORIA MIȘCĂRII SOCIAL-DEMOCRATE DE TINERET DIN ROMÂNIA (1848-1998).**

Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, București, 1998, 254 pp.

● **UNGARIA: ORGANIZAȚIUNI IREDENTISTE ȘI FORMAȚIUNI PARAMILITARE (februarie 1943) (ediție, post-față și note de Mihai Stratulat).**

Editura Publiferom, București, 2000, 175 pp.

● **ROMÂNII ȘI ȚARA SFÂNTĂ LA DOUA MILENII DE CREȘTINISM.**

Biroul de Pelerinaj al Patriarhiei Române, București, 1999, 397 pp.

● **Răzvan Theodorescu – PICĂTURA DE ISTORIE.**

Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, 303 pp.

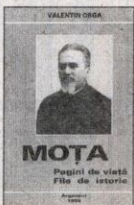
● **Dumitru Polena – MIȘCAREA NAȚIONALĂ ALBANEZĂ.**

Uniunea Culturală a Albanezilor din România, București, 2000, 117 pp.

● **Teodor Meleșcanu – PENTRU O ALTFEL DE POLITICĂ.**

Polirom S.A., București, 2000, 340 pp.

● **Valentin Orga – MOȚA: PAGINI DE VIAȚĂ, FILE DE ISTORIE.**

Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999, 225 pp.

IULIU CEZAR

Lucrare scrisă de Cezar		Căprioară		Trecătoare				Pe cal	
Ramuri de brad		Alianța lui Cezar cu Pompei și Crassus		Cul... pentru hârtie				Loc de plecare	
				Nete!				Aliat cu Cezar	
						Document			
						În fasole!			
Asasinul lui Cezar							În oraș!		
Identic							În oțet!		
				Legalizează actele					
				A prezenta un film					
Însușire						Răsărit			
Arbore folosit la care									
			Plini de apă				Încăpere mare		Revizuit de Cezar în anul 45 î.Hr.
			Lacom						
Eliptică						Zeama de fructe			
Caracteristică artei gotice						Funcție deținută de Cezar			
					Locuință				
A lucra pământul				Mesager				În savană!	
Limpezi				Luna cu numele lui Cezar					
					Vapoare				
					În Panama!				
Lot gol!			Ales ca rege				Are 12 luni		
Ovine			Căpetenie				Clar		
		Clovn						În lagăre!	
		În urmă!							
Rege									
Învins de Cezar la Pharsalos					A prinde cu sfoară				
						Mare la slavi			

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

LA 400

Am primit, la cel de-al 400-lea număr, felicitări de la statonici cititori, colaboratori, susținători și prieteni ai revistei.

Lată câteva dintre cele exprimate la aniversare. Mulțumiri pentru tot ce oferiți sufletelor noastre însetate de cunoașterea trecutului și înțelegerea prezentului. **RALUCA BARANOI, din Iași.** ● Ați reușit rara performanță de a exista neîntrerupt peste 33 de ani, menținându-ne moralul pe linia de plutire, pentru a nu ne cufunda în deznădejde. **MIHAIL CONSTANTINESCU, din Cluj-Napoca.** ● Ce înseamnă 400 de numere? Înseamnă 100 de volume, legate câte 4 numere într-un volum, care îmi împodobesc libertatea; înseamnă un total de 31 488 pagini; înseamnă suma de 228 058 lei (contravaloarea celor 400 de numere, respectiv prețul de vânzare, care a pornit de la 5 lei exemplarul și a ajuns la 8 500 lei). **Col. (r) DUMITRU BĂDESCU din București.** ● Pentru noi, cei mai tineri cititori ai revistei *Magazin istoric* constituie un prilej de satisfacție, pentru că la orele de istorie sau la activitățile de cerc facem cunoștință cu articole și imagini necunoscute pentru noi. Am vrea să cunoaștem din rezultatele

ultimelor săpături arheologice. **MEMBRII CERCULUI DE ISTORIE, ȘCOALA „MIHAI EMINESCU”, din Galați.**

Le mulțumim tuturor celor care ne-au scris și ne-au încurajat să continuăm.

CINSTIRE LUI MIHAI VITEAZUL

DL. CONSTANTIN OSTOP, din Iași, relatează despre festivitățile ce au avut loc la Iași în zilele de 25, 26 și 27 mai a.c. prilejuite de împlinirea a 400 ani de la intrarea lui Mihai în capitala Moldovei, înfăptuind astfel prima unire.

Au fost organizate un simpozion la Institutul de istorie „A.D. Xenopol”, o sedință festivă la Palatul Culturii, o expoziție comemorativă, o slujbă de pomenire la Mitropolia Moldovei și Bucovinei și sfințirea unei plăci memoriale cu efigia voievodului, ce urmează a fi fixată la Mitropolie.

Pe placă este înscris următorul text: Acest Sfânt lăcaș Mitropolitan a odihnit între octombrie 1916-august 1917 și aprilie 1918-august 1920, ani de durere și de înălțare, capul binecredinciosului voievod Mihai Viteazul, apărător al creștinătății, ctitor de lăcașe de închinare, ce a fost domn al Țării

Românești, al Ardealului și a toată Moldova.

BLITZ – CONCURS

Noi fragmente (regretăm că spațiul nu ne permite să reproducem cât mai multe) din scrisorile primite de la participanții la concursul nostru.

Din comuna Ialoveni, regiunea Chișinău, Republica Moldova – dovadă că avem și aici cititori și participanți la concursurile noastre – **dl. ION MUSTIATĂ,** ne felicită și ne urează să faceți lucruri frumoase, plăcute Domnului și tuturor celor care vă citește.

EUGEN AILAOEI, din Iași, tehnician mecanic: Aștept ca în viitor să aveți posibilitatea de tipărire pe o hârtie mai bună iar reproducerea fotografice să aibă o rezoluție mai bună.

Și noi ne dorim același lucru și, de îndată ce vom avea posibilitățile materiale, ne vom grăbi să îndeplinim o asemenea dorință.

De asemenea, concurentul nostru dorește să citească mai multe articole despre aromânii din Balcani.

Avem deja în redacție materiale pe această temă și le vom programa.

EXPEDITORUL CONFUNDAT

Colaboratorul nostru profesorul **GH. ZBUCHEA,** specialist în istoria Bizanțului și a Europei de Sud-Est, ne-a semnalat o greșală – strecurată dintr-o neatenție, pentru care ne cerem scuze – în numărul trecut al revistei, în articolul Anna, cneaghină a Kievului și regină a Franței, la p. 80. Ne grăbim să o amendăm: cel care îi scria mitropolitului Kievului era Constantin Monomahul, nu Ioannes II.

Î.P.S. Daniel, mitropolitul Moldovei și Bucovinei, sfințind placa memorială

CONTENTS (Romanian History)

V. Pârvan When One can be called Historian • **B. Călinescu** The last Meeting between A. Călinescu and W. Fabricius • **R. de Weck, C. Chinezu** September 1939. Romania – a good Shelter for Polish People • **V. Sandru** The Transylvanian Issue in the Moscow Archives (II) • **M. Chiritoiu** Hungarian Projects for the Paris Peace Conference • **N. Balotă** Admiral Sablin • **C. Moraru** Romanians resist the imposed Communism • **C. Troncotă** Radu Dinulescu: Recollections from the Second Bureau (III) • **M. Radnev** Dr. Alexandru Şafran – 90 Years • **Ş. Petre Kirson** The Dynasty of Chrissoveloni Bankers • **D. Falcan** The Mysteries of Bucharest • **M. Lutic** Famous Romanian landowners: Cozma Şarpe

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

V. Pârvan Quand peut-on s'appeler historien • **B. Călinescu** La dernière rencontre A. Călinescu – W. Fabricius • **R. de Weck, C. Chinezu** Septembre 1939. Roumanie – un bon abri pour les Polonais • **V. Sandru** Les archives de Moscou sur le problème de la Transylvanie (II) • **M. Chiritoiu** Projets hongrois pour la Conférence de Paix de Paris • **N. Balotă** L'amiral Sablin • **C. Moraru** Les Roumains s'opposent au communisme • **C. Troncotă** Radu Dinulescu: souvenirs sur le Deuxième Bureau (III) • **M. Radnev** Dr. Alexandru Şafran – 90 ans • **Ş. Petre Kirson** La dynastie des banquiers Chrissoveloni • **D. Falcan** Les mystères de Bucarest • **M. Lutic** Images des boyards et leurs épouses: Cozma Şarpe

Содержание (Румынская история)

В. Пырван Когда ты можешь определяться историком? • **Б. Кэлинеску** Последняя встреча А.Кэлинеску – В. Фабрициус • **Р. де Векс, К. Кинезу** Сентябрь 1939 г. Румыния – удобное убежище для поляков • **В. Шандру** Трансильванский вопрос в московских архивах (II) • **М. Киришою** Венгерские замыслы в подготовке Парижской мирной конференции • **Н. Балотэ** Адмирал Саблин • **К. Морару** Румыны сопротивляются коммунизму • **К. Тронкотэ** Радэ Динулеску: Воспоминания из II го Бюро (III) • **М. Раднев** Д-ру Александру Шафрану – 90 лет • **Ш. Петре Кирсон** Династия банкиров Криссовелони • **Д. Фалкан** Тайны Бухареста • **М. Лутик** Образы бояр и их жён : Козма Шарпе

INHALT (Rumänische Geschichte)

V. Pârvan Wann kann sich man Historiker nennen • **B. Călinescu** Die letzte Unterredung zwischen A. Călinescu und W. Fabricius • **R. de Weck, C. Chinezu** September 1939. Rumänien – ein gutes Zufluchtsort für die Polen • **V. Sandru** Siebenbürgen in die Moskauer Archiven (II) • **M. Chiritoiu** Ungarische Entwürfe für die Pariser Friedenskonferenz • **N. Balotă** Admiral Sablin • **C. Moraru** Die Rumänen widerstreben sich den erzwungenen Kommunismus • **C. Troncotă** Radu Dinulescu: Erinnerungen (Büro II)-(III) • **M. Radnev** Dr. Alexandru Şafran – 90 Jahre alt • **Ş. Petre Kirson** Die Bankier Dynastie Chrissoveloni • **D. Falcan** Bukarester Geheimnisse • **M. Lutic** Gestalten von Bojaren und Bojарinnen: Cozma Şarpe

SUMARIO (Historia rumana)

V. Pârvan Cuando uno se puede llamar historiador • **B. Călinescu** La última entrevista entre A. Călinescu y W. Fabricius • **R. de Weck, C. Chinezu** Septiembre de 1939: Rumanía – un buen refugio para los polacos • **V. Sandru** El problema de Transilvania en los archivos de Moscú (II) • **M. Chiritoiu** Proyectos húngaros para la Conferencia de paz de París • **N. Balotă** El almirante Sablin • **C. Moraru** Los rumanos resisten al comunismo impuesto • **C. Troncotă** Radu Dinulescu: Recuerdos del II Buró (III) • **M. Radnev** El Dr. Alexandru Şafran – 90 años • **Ş. Petre Kirson** La dinastía de los banqueros Chrissoveloni • **D. Falcan** Los misterios de Bucharest • **M. Lutic** Figuras de boyardos y boyardas: Cozma Şarpe

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, Bucureşti, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (ţări europene);

90 dolari U.S.A. (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-881X

Lei 8 500

1197

